

Formularz oceny przeglądu śródkresowego w perspektywie 2021-2027

I. Ocena wyniku przeglądu śródkresowego na podstawie art. 18 ust. 1 rozporządzenia 2021/1060

CZĘŚĆ A

1. Nowe wyzwania wskazane w stosownych zaleceniach dla poszczególnych krajów przyjętych w 2024 r.

I. Zalecenia Rady w sprawie polityki gospodarczej, polityki społecznej, polityki zatrudnienia, polityki strukturalnej i polityki budżetowej Polski

16 lipca 2024 r. Rada uzgodniła zalecenia dla poszczególnych państw członkowskich (tzw. Country Specific Recommendations – CSR), w tym dla Polski. Przyjęcie zaleceń stanowi końcowy etap cyklu Semestru Europejskiego, który jest corocznym procesem koordynacji polityk gospodarczych i budżetowych w UE. Tegoroczne zalecenia dla Polski to:

Zalecenie 1 (CSR 1)

Terminowe przedłożenie średniookresowego planu budżetowo-strukturalnego. Ograniczenie – zgodnie z wymogami zreformowanego paktu stabilności i wzrostu – wzrostu wydatków netto w 2025 r. do wskaźnika umożliwiającego obniżenie deficytu sektora instytucji rządowych i samorządowych do określonej w Traktacie wartości odniesienia wynoszącej 3% PKB oraz utrzymanie długu sektora instytucji rządowych i samorządowych na ostrożnym poziomie w średnim okresie. Poprawienie efektywności wydatków publicznych, w tym przez lepsze ukierunkowanie świadczeń społecznych, a także większą przejrzystość planowania inwestycji i powszechniejsze stosowanie znormalizowanych procedur oceny i wyboru projektów. Zapewnienie adekwatności przyszłych świadczeń emerytalnych i stabilności systemu emerytalnego, m.in. przez wprowadzenie środków służących podwyższeniu rzeczywistego wieku przejścia na emeryturę i przez reformę preferencyjnych systemów emerytalnych.

Zalecenie 2 (CSR 2)

Wzmocnienie zdolności administracyjnych w zakresie zarządzania planem odbudowy i zwiększania odporności, przyspieszenie inwestycji i utrzymanie tempa wdrażania reform. Nadrobienie pojawiających się opóźnień, aby umożliwić kontynuowanie szybkiej i skutecznej realizacji planu odbudowy i zwiększania odporności, w tym rozdziału REPowerEU, oraz zapewnić zakończenie reform i inwestycji do sierpnia 2026 r. **Przyspieszenie wdrażania programów polityki spójności. W kontekście przeglądu śródkresowego – dalsze koncentrowanie się na uzgodnionych priorytetach, podjęcie działań w celu lepszego wspierania i integracji obywateli państw trzecich, przy jednoczesnym uwzględnieniu możliwości oferowanych przez inicjatywę „Platforma na rzecz technologii strategicznych dla Europy” w zakresie poprawy konkurencyjności.**

Zalecenie 3 (CSR 3)

Podjęcie działań na rzecz zwiększenia uczestnictwa w rynku pracy grup defaworyzowanych, w tym przez poprawę jakości domowej i środowiskowej formalnej opieki długoterminowej oraz dostępu do takiej opieki. Wspieranie konkurencji w procedurach udzielania zamówień publicznych przez

poprawę ich efektywności i zmniejszenie uciążliwości, zwłaszcza dla MŚP. Wspieranie inwestycji prywatnych przez propagowanie cyfryzacji przedsiębiorstw.

Zalecenie 4 (CSR 4)

Podjęcie działań w celu przyspieszenia stopniowego wycofywania paliw kopalnych w sektorze ciepłowniczym przez przejście na energię ze źródeł odnawialnych. Poprawienie polityk w zakresie ochrony i zrównoważonego wykorzystania zasobów wodnych w celu zapewnienia długoterminowego zrównoważonego charakteru sektorów, które są zależne od usług ekosystemowych.

II. Wnioski dla Umowy Partnerstwa i programów polityki spójności 2021-2027

Z punktu widzenia oceny w tym punkcie, najistotniejsze znaczenie ma Zalecenie nr 2, a przede wszystkim jego druga część dotycząca polityki spójności. Wskazuje ono przede wszystkim na **przyspieszenie wdrażania programów polityki spójności** jako generalną rekomendację dla Polski, między innymi w związku z opóźnieniem rozpoczęcia wdrażania funduszy europejskich 2021-2027.

W przypadku perspektywy 2021-2027 proces ogłaszania naborów oraz oceny wniosków o dofinansowanie nie został zainicjowany w styczniu 2021 r., gdyż w tym czasie nie były przyjęte kluczowe unijne akty prawne umożliwiające uruchomienie wyżej wymienionych procesów. Rozporządzenie ogólne 2021/1060 zostało przyjęte dopiero w czerwcu 2021 r., czyli pół roku po „formalnym” rozpoczęciu perspektywy. W przypadku poprzedniego okresu programowania 2014-2020 analogiczne rozporządzenie zostało przyjęte jeszcze w grudniu 2013 r.

Legislacyjne opóźnienia po stronie unijnej skutkowały późniejszym zatwierdzeniem przez Komisję Europejską programów krajowych i regionalnych. W perspektywie 2014-2020 większość z nich została przyjęta w grudniu 2014 r., to jest pod koniec pierwszego roku wdrażania, natomiast w perspektywie 2021-2027 gros programów zostało zatwierdzonych dopiero w grudniu 2022 r., czyli pod koniec drugiego roku wdrażania.

Od tego czasu do 15 września 2024 r. w ramach krajowych i regionalnych programów uruchomiono 1 871 naborów o dofinansowanie projektów o budżecie w kwocie 215,3 mld PLN. Beneficjenci złożyli 38 268 wniosków o dofinansowanie. Kwota wydatków kwalifikowalnych wyniosła 317,4 mld PLN, zaś dofinansowanie: 246,3 mld PLN. Podpisano 7 363 umowy o dofinansowanie. Kwota wydatków kwalifikowalnych w zakontraktowanych projektach wyniosła 99,4 mld PLN, z czego 78,4 mld PLN (78,9% alokacji) stanowi wkład UE.

Warto przypomnieć, że w analogicznym momencie poprzedniej perspektywy finansowej (tj. 18 miesięcy po zatwierdzeniu wszystkich programów operacyjnych) podpisane umowy zaangażowały 39,4 mld PLN wkładu unijnego, co stanowiło równowartość zaledwie 12,8% alokacji programów operacyjnych na lata 2014-2020. Polska dokonała zatem znacznie większego postępu we wdrażaniu programów niż w poprzednim okresie programowania.

Do 15 września 2024 r. zarejestrowano wydatki o wysokości 14,3 mld PLN w części dofinansowania. Składają się na nie kwoty z wniosków o płatność oraz udzielonych, ale nierozliczonych jeszcze zaliczek. Do Komisji Europejskiej przekazano wnioski o płatność opiewające na kwotę wydatków kwalifikowalnych: 8,0 mld PLN, w tym 1,5 mld EUR dofinansowania UE.

Należy podkreślić, że proces ogłaszania naborów, analizy i oceny wniosków o dofinansowanie oraz podpisywania umów o dofinansowanie **odbywa się płynnie i zgodnie z przyjętym harmonogramem**. Nie zostały zidentyfikowane żadne opóźnienia po stronie instytucji zaangażowanych we wdrażanie funduszy unijnych, które mogłyby postawić pod znakiem zapytania terminowe i prawidłowe wydatkowanie alokacji.

Przyjęty 21 lutego 2024 r. przez Radę Ministrów Plan certyfikacji wydatków do Komisji Europejskiej w 2024 r. w programach współfinansowanych z funduszy europejskich wyznacza minimalny cel certyfikacji na poziomie 25,4 mld PLN zadeklarowanych do Komisji Europejskiej tytułem wydatków kwalifikowalnych poniesionych w programach krajowych i regionalnych na lata 2021-2027.

Według szacunków Ministerstwa Funduszy i Polityki Regionalnej, wspomniana kwota pozwoli zawnioskować do Komisji Europejskiej o refundacje ze środków unijnych w kwocie około 4,8 mld EUR, co odpowiada średnio 6,4% alokacji na lata 2021-2027.

W okresie styczeń-wrzesień 2024 r. certyfikowano do Komisji Europejskiej wydatki kwalifikowane w kwocie blisko 8,0 mld PLN, stanowi ponad 31% w celu rocznego ustanowionego przez Radę Ministrów. W kolejnych miesiącach **spodziewane jest przyspieszenie procesu wydatkowania i rozliczeń**. Zainteresowanie wnioskodawców otrzymaniem wsparcia ze środków unijnych widoczne w znacznej liczbie i wartości złożonych wniosków o dofinansowanie, co przekłada się sukcesywnie na wzrost liczby i wartości podpisywanych umów o dofinansowanie. W kolejnym kroku umowy przełożą się na wzrost wydatków: najpierw ponoszonych na poziomie beneficjentów a następnie wykazywanych we wnioskach o płatność składanych do Komisji Europejskiej.

W Zaleceniu nr 2 w kontekście przeglądu śródkresowego zwraca się uwagę na **dalsze koncentrowanie się na uzgodnionych priorytetach**. Zgodnie z motywem nr 21 CSR ważne jest, aby Polska inwestowała w innowacyjną i inteligentną transformację gospodarczą oraz zacieśniała współpracę między środowiskiem naukowym a przedsiębiorstwami. Przyspieszenie zielonej transformacji i odchodzenie od węgla wymagają działań obejmujących zwiększenie produkcji czystej energii, zwiększenie inwestycji w produkcję technologii neutralnych emisyjnie, zmniejszenie zużycia energii i zmniejszenie zanieczyszczenia powietrza. Ważne jest inwestowanie w umiejętności cyfrowe i ekologiczne. Nadal priorytetem jest niwelowanie różnic terytorialnych w dostępie do wysokiej jakości i przystępnej cenowo opieki nad dziećmi.

Kontynuowanie uzgodnionych priorytetów w polityce spójności wpisuje się również w realizację rekomendacji zawartych w Zaleceniu nr 3 oraz Zaleceniu nr 4. Zalecenie nr 3 wskazuje bowiem w kwestii spójności społecznej na zwiększenie uczestnictwa osób z grup defaworyzowanych na rynku pracy, poprawę dostępu do domowej i środowiskowej formalnej opieki długoterminowej oraz poprawę jej jakości, a w kwestii spójności gospodarczej na wspieranie konkurencji w zamówieniach publicznych przez poprawę ich efektywności i zmniejszenie uciążliwości, zwłaszcza dla MŚP, jak również propagowanie cyfryzacji przedsiębiorstw. Natomiast Zalecenie nr 4 koncentruje się na przechodzeniu na energię odnawialną w sektorze ciepłowniczym oraz - w szerszym ujęciu – na poprawę polityk w zakresie ochrony i zrównoważonego wykorzystania zasobów wodnych.

Oprócz kontynuowania działań w zakresie uzgodnionym przy programowaniu, Zalecenie nr 2 w kontekście przeglądu wskazuje również na **wzmocnienie działań w celu lepszego wspierania i integracji obywateli państw trzecich** oraz wzięcie pod uwagę możliwości oferowanych przez **inicjatywę „Platforma na rzecz technologii strategicznych dla Europy” (STEP)** w zakresie poprawy konkurencyjności.

W związku z tym, w drugiej części motywu nr 21 CSR zachęca się, aby w ramach śródkresowego przeglądu programów polityki spójności zwrócić większą uwagę na inwestycje w systemy wsparcia dla obywateli państw trzecich oraz na możliwości kompleksowego wspierania ich integracji, w związku z bezprecedensowym napływem uchodźców z Ukrainy do Polski. W tym kontekście należy wskazać, że w ramach programów polityki spójności finansowanych z Europejskiego Funduszu Społecznego Plus przewidziano realizację szeregu działań w zakresie integracji społeczno-ekonomicznej obywateli państw trzecich, zarówno na poziomie województw (w ramach programów

regionalnych), jak i na poziomie krajowym (w ramach programu Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego 2021-2027 - FERS). Interwencja w programach regionalnych skupia się na bezpośrednim wsparciu dla cudzoziemców, w tym obywateli Ukrainy, między innymi poprzez dostarczanie usług, które pozwolą im na lepsze funkcjonowanie w polskim społeczeństwie (m.in. kursy języka polskiego, szkolenia z zakresu wartości i kultury polskiej, szkolenia zawodowe, dostarczanie praktycznych informacji dotyczących różnych aspektów życia w Polsce). Z kolei działania na poziomie krajowym obejmą wypracowanie oraz wdrożenie dostosowanego do zapotrzebowania systemu obsługi cudzoziemców przez publiczne służby zatrudnienia oraz wspieranie procesów zarządzania migracjami zarobkowymi w celu lepszego wykorzystania potencjału migrantów zarobkowych i wsparcia pracodawców poszukujących pracowników cudzoziemskich. Dodatkowo w ramach FERS planuje się uruchomić działania wspierające edukację formalną dzieci i młodzieży z Ukrainy w polskich szkołach. Celem jest utrzymanie 30 tysięcy nowych uczniów z Ukrainy w szkołach. Wsparcie to obejmować będzie m.in. dofinansowanie zatrudnienia asystentów międzykulturowych, szkolenia dla nauczycieli oraz wsparcie psychologiczno-pedagogiczne dla uczniów z Ukrainy. Uwzględniono również badania na temat dostosowania polskiego systemu edukacji do potrzeb dzieci z doświadczeniem migracyjnym. Wnioski z przygotowania i realizacji tych działań oraz ocena ewentualnych potrzeb ich rozszerzenia lub zmiany powinny być przedmiotem przeglądu programów.

Zgodnie z motywem nr 21 CSR, Polska może również wykorzystać inicjatywę STEP do wspierania transformacji swojej gospodarki, szczególnie w zakresie czystych i zasobooszczędnych technologii. W przypadku inicjatywy STEP Polska od momentu ogłoszenia inicjatywy była zainteresowana optymalnym zaprogramowaniem instrumentu, co przełożyło się na aktywny udział w jego negocjacjach. W ramach polityki spójności programy krajowe i regionalne przeprowadziły analizę możliwości wprowadzenia priorytetów STEP do programów. Ostatecznie żaden program nie zdecydował się na złożenie propozycji zmian w związku z uwzględnieniem priorytetu STEP do 31 sierpnia 2024 r. Nie wyklucza to jednak możliwości uwzględnienia priorytetu dotyczącego STEP w trakcie prac prowadzonych nad zmianą programów w trakcie przeglądu śródkresowego.

Na wszystkie wyżej wymienione obszary wsparcia, jako kluczowe w przeglądzie śródkresowym, wskazuje również ramka nr 4 w Sprawozdaniu krajowym na 2024 r. dotyczącym Polski.

Podsumowując, działania przewidziane w ramach Umowy Partnerstwa (UP) oraz programów ją realizujących, w dużej mierze **odpowiadają na obszary wskazane w ww. Zaleceniach**. W kontekście przeglądu śródkresowego konieczne jest zatem **skupienie się na dotychczas przyjętych priorytetach** odpowiadających na główne rekomendacje zawarte w CSR, a zmiany powinny być wprowadzane przede wszystkim tam, gdzie identyfikowane są trudności we wdrażaniu działań. W szczególności podczas przeglądu śródkresowego należy przeanalizować programy pod kątem występowania czynników spowalniających wdrażanie, a w przypadku ich identyfikacji podjąć działania w celu zminimalizowania ich negatywnego oddziaływania.

2. Postępy w realizacji zintegrowanego krajowego planu w dziedzinie energii i klimatu (biorąc również pod uwagę treść załącznika nr 8 „Sprawiedliwa transformacja w kierunku neutralności klimatycznej” do Sprawozdania krajowego na 2024 r. dotyczącego Polski).

Kontekst ogólny

UP jest zgodna z kierunkami rozwoju i partycypuje do celów wskazanych w Krajowym Planie w dziedzinie Energii i Klimatu (KPEiK), który powstał w oparciu o rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/1999 z dnia 11 grudnia 2018 r. w sprawie zarządzania unią energetyczną i działaniami w dziedzinie klimatu.

Programy polityki spójności są zgodne z zaleceniami Rady w sprawie polityki gospodarczej, polityki społecznej, polityki zatrudnienia, polityki strukturalnej i polityki budżetowej Polski (CSR) z 2024 r. Uwzględniają Zalecenie 4. dotyczące rozwoju sektora odnawialnych źródeł energii oraz podjęcie działań w celu przyspieszenia stopniowego wycofywania paliw kopalnych w sektorze ciepłowniczym. Szczególne znaczenie w kontekście realizacji tego zalecenia mają programy krajowe FENIKS, FENG, FEPW oraz 16 programów regionalnych.

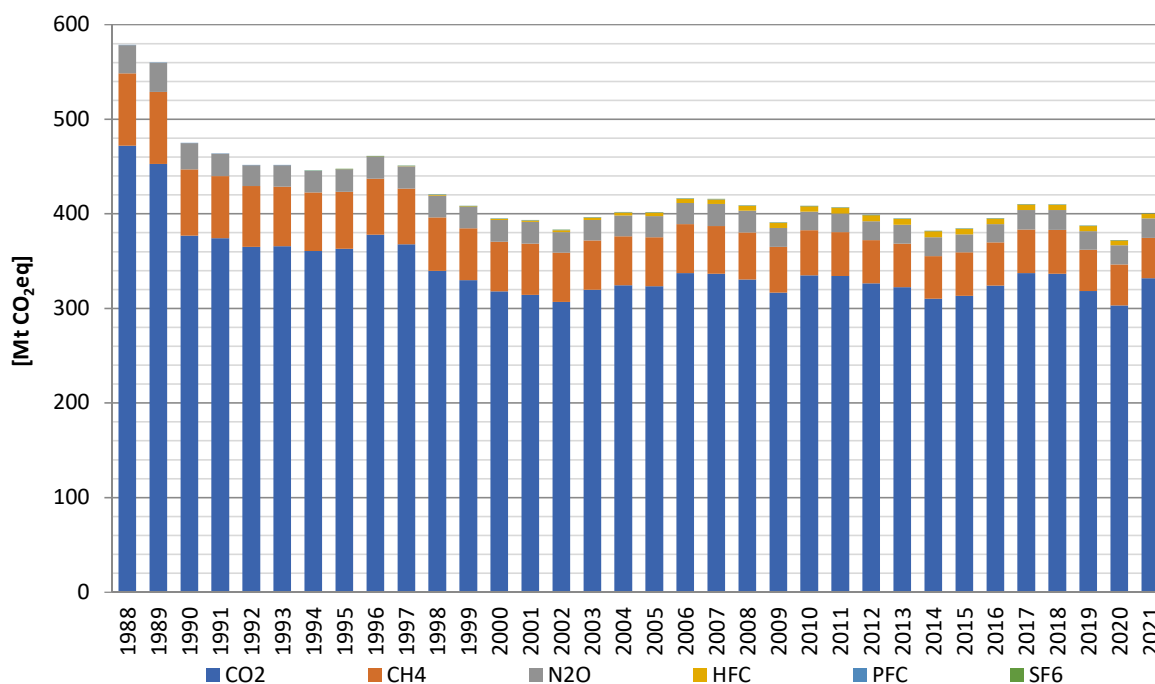
Transformacja energetyczna w Polsce jest procesem dynamicznym, który nabiera tempa w odpowiedzi na globalne wyzwania związane ze zmianami klimatu oraz zobowiązania wynikające z członkostwa w Unii Europejskiej. Polska, tradycyjnie uzależniona od węgla jako głównego źródła energii, od kilkunastu lat zaczyna intensywnie rozwijać produkcję energii z alternatywnych źródeł, dążąc do zróżnicowania swojego mixu energetycznego i zwiększenia udziału odnawialnych źródeł energii (OZE). W ostatnich latach zauważalne są znaczące postępy w tej dziedzinie. Rozbudowa mocy wytwórczych z energii wiatrowej, zwłaszcza w sektorze lądowym oraz dynamiczny rozwój fotowoltaiki, zarówno na poziomie wielkoskalowym, jak i prosumenckim, wskazują na rosnącą rolę OZE w polskim systemie energetycznym. Wzrost liczby instalacji fotowoltaicznych w domach i przedsiębiorstwach, wspierany przez liczne programy dotacyjne, przyczynia się do decentralizacji produkcji energii i zwiększenia samowystarczalności energetycznej obywateli. Polska podejmuje również kroki w kierunku integracji nowoczesnych technologii magazynowania energii oraz rozwija mechanizmy Demand Side Response (DSR), które zwiększają elastyczność systemu elektroenergetycznego. Jednocześnie rośnie zainteresowanie wykorzystaniem wodoru jako nośnika energii, co może stać się kluczowym elementem przyszłego, niskoemisyjnego mixu energetycznego. Transformacja energetyczna w Polsce jest wspierana przez krajowe i europejskie strategie oraz plany, takie jak Krajowy Plan na rzecz Energii i Klimatu (KPEiK), które wyznaczają cele redukcji emisji gazów cieplarnianych i zwiększenia udziału OZE. Dążenie do osiągnięcia neutralności klimatycznej do 2050 r. wymaga kontynuacji i intensyfikacji wysiłków, jednak dotychczasowe osiągnięcia pokazują, że Polska jest na właściwej drodze do zrównoważonej i bezpiecznej przyszłości energetycznej.

I. Redukcja emisji gazów cieplarnianych

Krajowa emisja gazów cieplarnianych wykazuje ogólnie trend spadkowy, przy czym od 2000 r. można mówić o bardzo łagodnym tempie tego spadku, w tym występują lata, w których następuje niewielki wzrost emisji. Dominującą rolę w emisji krajowej odgrywa dwutlenek węgla, którego udział w 2021 r. wyniósł 82,9%. Udział metanu i podtlenku azotu jest znacznie mniejszy i wynosi odpowiednio: 10,7% i 5,2%. Fluorowane gazy przemysłowe (tzw. F-gazy) mają niewielki udział w krajowej emisji gazów cieplarnianych (łącznie ok. 1,3%), przy czym w Polsce nie odnotowano emisji NF3.

W 2021 r. całkowita emisja gazów cieplarnianych w Polsce (z uwzględnieniem emisji pośredniej CO₂ i wyłączeniem emisji i pochłaniania gazów cieplarnianych z LULUCF – użytkowanie gruntów, zmiany użytkowania gruntów i leśnictwo), przeliczona na ekwiwalent CO₂, wynosiła 399,94 Mt CO₂eq i była mniejsza o 30,8% od emisji w roku bazowym 1988. Wielkość emisji z uwzględnieniem LULUCF w 2021 r. wynosiła 379 842,88 Mt CO₂eq i była mniejsza w stosunku do roku bazowego o 32,25%. We wszystkich kategoriach źródeł zanotowano spadek emisji w stosunku do 1988 r. Największy spadek w emisji GHG zanotowano w kategoriach: 5. Odpady, 3. Rolnictwo i 1. Energia (odpowiednio o 74,4%, 32,0% i 29,9%).

Wykres 1. Emisje gazów cieplarnianych w latach 1988-2021.

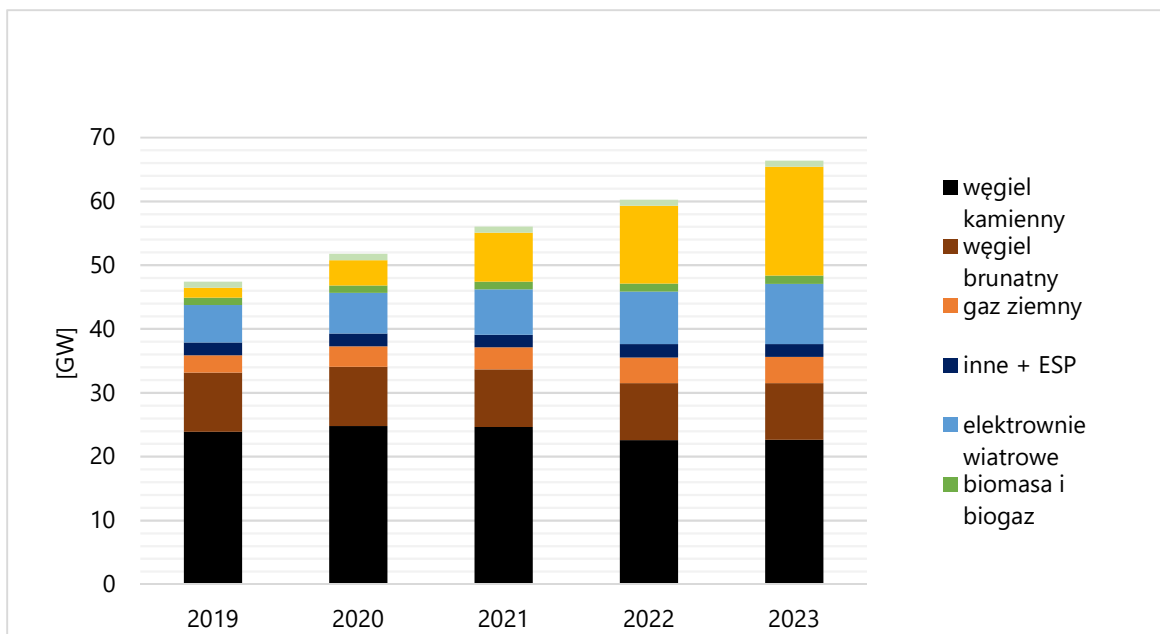
Źródło: KOBIZE, IOŚ-PIB

II. Elektroenergetyka i OZE

Dążąc do zróżnicowania swojego miksu energetycznego Polska poczyniła w ostatnich latach znaczące postępy w zmniejszaniu uzależnienia od węgla jako głównego źródła energii oraz w intensywnym rozwoju alternatywnych źródeł, zwłaszcza z odnawialnych źródeł energii (OZE). Na przestrzeni lat 2022-2023 odnawialne źródła energii zwiększyły swój udział w krajowym miksie energetycznym z 21% do 27%, podczas gdy udział węgla skurczył się z 70% do 61%, osiągając najniższy poziom w ponad 100-letniej historii polskiej elektroenergetyki. Co istotne, zmiany w zakresie struktury miksu energetycznego wpłynęły również na zmiany w zakresie spadku wydobycia węgla, który w ostatnich latach kształtował się następująco 2021 – 55 mln ton, 2022 – 52, 8 mln ton, 2023 – 48,4 mln ton.

W Polsce sukcesywnie postępuje proces transformacji sektora elektroenergetycznego w kierunku zwiększenia wykorzystania źródeł odnawialnych. W okresie od 2019 do 2023 r. nastąpił wzrost mocy zainstalowanej w KSE z poziomu ok. 47 GW do poziomu ok. 66 GW. Największy udział w zwiększeniu mocy zainstalowanej odnotowały odnawialne źródła energii, głównie w wyniku przyłączeń generacji fotowoltaicznej (w szczególności mikroinstalacji prosumenckich). Na koniec 2023 r. moc zainstalowana źródeł odnawialnych wynosiła niemal 29 GW, co stanowiło ponad 43% mocy zainstalowanej w KSE i oznaczało wzrost mocy zainstalowanej źródeł odnawialnych o ok. 27% w stosunku do roku poprzedniego. Dynamiczny rozwój mocy wytwórczych opartych o odnawialne źródła energii wpływa na strukturę produkcji energii elektrycznej. Tak duże zainteresowanie energetyką odnawialną wynika m.in. z obniżenia kosztów instalacji systemów odnawialnych źródeł energii, a także programów wsparcia finansowego (przykładem jest program Mój Prąd).

Wykres 2. Moc zainstalowana w KSE [GW] w latach 2019-2023 w podziale na technologie wytwarzania energii.

Źródło: Opracowanie MKiŚ na podstawie danych z ARE. S.A pochodzących z danych statystycznych statystyki publicznej

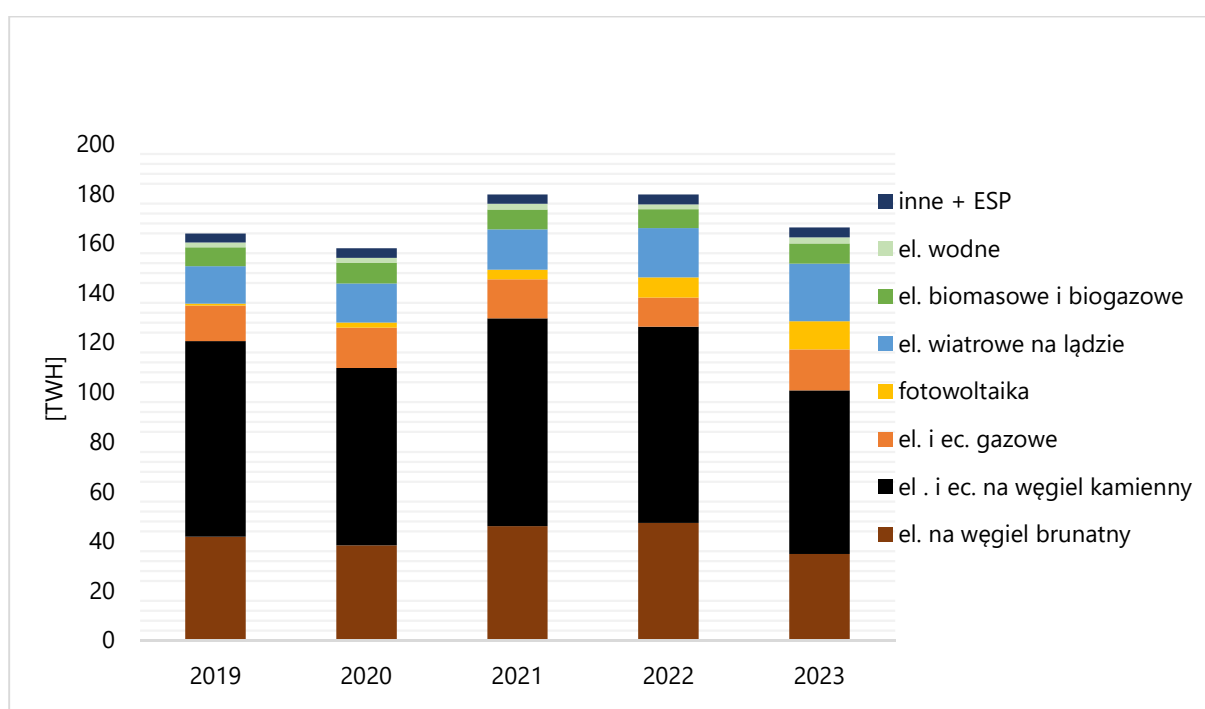
Tabela 1. Moc zainstalowana w KSE [GW] w latach 2019-2023 w podziale na technologie wytwarzania energii wraz z dynamiką przyrostu rok do roku.

[GW]	2019	2020	2021	2022	2023	dynamika 2019 vs 2020 [%]	dynamika 2020 vs 2021 [%]	dynamika 2021 vs 2022 [%]	dynamika 2022 vs 2023 [%]
węgiel kamienny	23,9	24,8	24,6	22,6	22,6	103,8%	99,4%	91,8%	100,2%
węgiel brunatny	9,3	9,3	9,1	8,9	8,9	100,0%	97,4%	98,4%	99,7%
gaz ziemny	2,7	3,2	3,4	4,0	4,1	119,5%	105,8%	117,0%	101,5%
inne + ESP	2,0	2,0	2,0	2,1	2,0	100,0%	100,0%	105,0%	97,3%
elektrownie wiatrowe	5,9	6,4	7,1	8,2	9,4	108,0%	111,5%	115,9%	114,3%
biomasa i biogaz	1,1	1,2	1,2	1,2	1,3	101,7%	101,1%	106,8%	102,3%
fotowoltaika	1,5	4,0	7,7	12,2	17,1	259,1%	193,9%	158,6%	140,0%
elektrownie wodne	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	100,3%	100,3%	100,1%	100,1%
paliwa kopalne	37,8	39,3	39,1	37,6	37,6	103,8%	99,5%	96,2%	100,1%
OZE	9,5	12,5	16,9	22,7	28,7	130,6%	135,9%	133,7%	126,9%
Suma	47,4	51,8	56,0	60,3	66,4	109,2%	108,3%	107,5%	110,1%
Udział OZE	20,14%	24,10%	30,24%	37,60%	43,30%				

Źródło: Opracowanie MKiŚ na podstawie danych z ARE. S.A pochodzących z danych statystycznych statystyki publicznej

Produkcja energii elektrycznej ze źródeł odnawialnych w Polsce stale rośnie – w latach 2019-2023 wzrosła o 78%. Udział OZE w produkcji energii elektrycznej ogółem w tym okresie wzrósł z 15,5% do 27,1%. W 2023 r. energia elektryczna z OZE produkowana była przez poszczególne technologie w następujących proporcjach: elektrownie wodne 5,3%, elektrownie wiatrowe 51,5%, elektrownie fotowoltaiczne 25,3%, biopaliwa stałe 17,9%. O ile ze źródeł odnawialnych największy wzrost mocy zainstalowanej w latach 2019-2023 odnotowały elektrownie fotowoltaiczne, to elektrownie wiatrowe pozostały największym źródłem energii odnawialnej pod względem wielkości produkcji, generując ponad połowę energii elektrycznej z OZE.

Wykres 3. Produkcja energii elektrycznej [TWh] w latach 2019-2023 w podziale na technologie wytwarzania energii

Źródło: Opracowanie MKiŚ na podstawie danych z ARE. S.A pochodzących z danych statystycznych statystyki publicznej

Tabela 2. Produkcja energii elektrycznej [TWh] w latach 2019-2023 w podziale na technologie wytwarzania energii wraz z dynamiką przyrostu rok do roku.

[TWh]	2019	2020	2021	2022	2023	dynamika 2019 vs 2020 [%]	dynamika 2020 vs 2021 [%]	dynamika 2021 vs 2022 [%]	dynamika 2022 vs 2023 [%]
el. i ec. na węgiel kamienny	78,9	71,4	83,7	79,0	65,9	90,6%	117,2%	94,4%	83,4%
el. na węgiel brunatny	41,7	38,3	46,0	47,3	34,8	91,7%	120,2%	102,8%	73,5%
el. i ec. gazowe	14,3	16,2	15,6	11,7	16,5	113,5%	96,4%	75,0%	140,5%
inne + ESP	3,7	3,9	3,7	3,9	4,1	105,3%	96,9%	105,7%	103,6%
el. wiatrowe na lądzie	15,1	15,8	16,3	19,8	23,2	104,7%	102,9%	122,0%	117,1%
el. biomasowe i biogazowe	7,6	8,2	8,0	7,5	8,1	108,9%	96,7%	94,6%	107,1%
fotowoltaika	0,7	2,0	4,0	8,2	11,4	282,9%	195,8%	207,4%	138,7%
el. wodne	2,0	2,1	2,3	2,0	2,4	108,2%	110,5%	84,1%	122,4%
paliwa kopalne	138,6	129,8	149,1	142,0	121,3	93,7%	114,9%	95,2%	85,4%
OZE	25,3	28,2	30,5	37,5	45,1	111,2%	108,3%	123,0%	120,1%
Suma:	163,9	158,0	179,6	179,5	166,4	96,4%	113,7%	100,0%	92,7%
Udział OZE w produkcji	15,5%	17,8%	17,0%	20,9%	27,1%				

Źródło: Opracowanie MKiŚ na podstawie danych z ARE. S.A pochodzących z danych statystycznych statystyki publicznej

III. Efektywność energetyczna

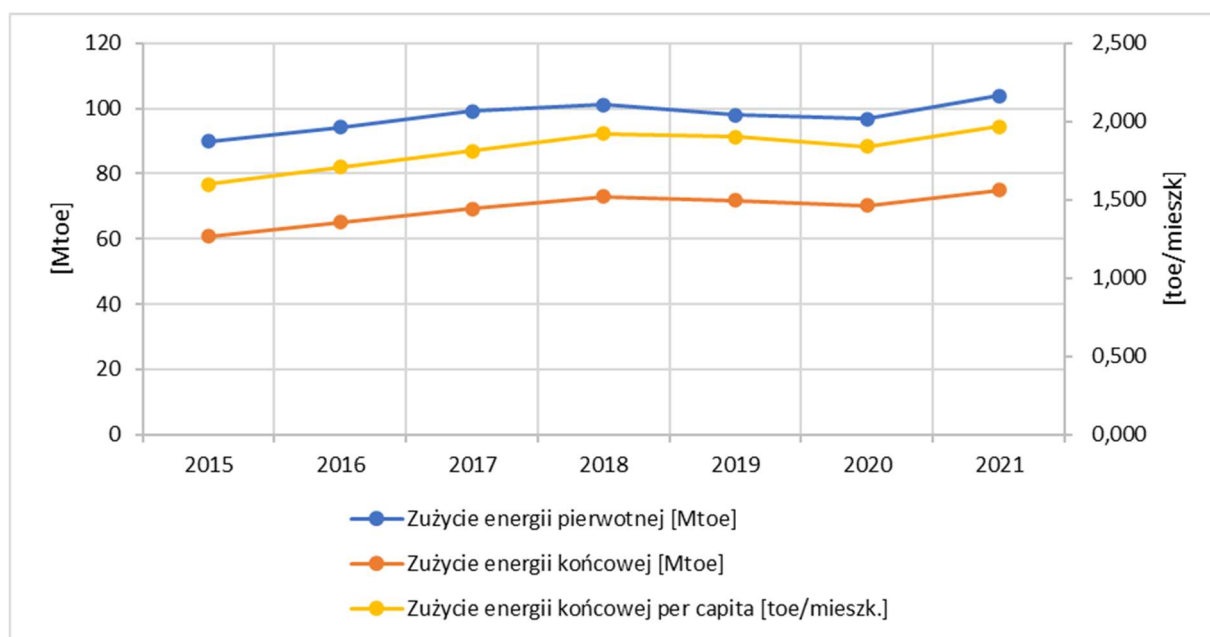
Niezwykle istotne jest również zwiększenie efektywności energetycznej w sektorze przemysłowym i gospodarstwach domowych. Efektywność energetyczna odgrywa kluczową rolę w poprawie standardów życia na całym świecie, zapewniając niezawodny i przystępny cenowo dostęp do energii, wspierając wzrost gospodarczy, przyspieszając przejście na czystą energię, utrzymując bezpieczeństwo energetyczne i redukując emisje dwutlenku węgla.

W latach 2011–2021 roczne skumulowane tempo wzrostu efektywności energetycznej wyniosło 0,9%. Energochłonność pierwotna PKB obniżała się w tym okresie o średnio 2,6% rocznie, a energochłonność finalna PKB o 1,5%. Najszybsze tempo poprawy efektywności energetycznej odnotowano w transporcie (o 2,2%). Całkowite zużycie energii pierwotnej wzrosło w latach 2011–2021 z 96,6 Mtoe do 104,0 Mtoe (tj. skumulowany roczny wskaźnik wzrostu – 0,7%). Natomiast finalne zużycie energii wzrosło w analizowanym okresie z 64,7 do 75,2 Mtoe (tj. skumulowany roczny wskaźnik wzrostu - 1,5%). Zarówno zużycie całkowite, jak i finalne osiągnęło najwyższą wartość w 2018 r. (było to odpowiednio 104,1 Mtoe oraz 74,9 Mtoe).

W 2021 r., w odniesieniu do 2011 r., energochłonność pierwotna PKB obniżyła się o 20,3%, a energochłonność finalna o 13,8%. Po uwzględnieniu korekty klimatycznej tempo poprawy było nieznacznie wyższe (odpowiednio o 21,0% i 15,0%).

Największy wpływ na zmianę zużycia miała aktywność gospodarcza, której zwiększenie przyczyniło się do wzrostu zapotrzebowania na energię o 11,7 Mtoe w 2021 r. w stosunku do 2011 r. W przypadku gospodarstw domowych czynnikami wpływającymi na zwiększenie zapotrzebowania na energię był wzrost liczby mieszkań i zmiana stylu życia (większe mieszkania) oraz warunki pogodowe. Zmiany strukturalne w przemyśle przyczyniły się do zmniejszenia zużycia energii o 0,4 Mtoe, natomiast w transporcie zwiększyły o 1,6 Mtoe. Oszczędności energii wyniosły łącznie 5,8 Mtoe, przy czym największe redukcje zostały osiągnięte w gospodarstwach domowych (2,4 Mtoe). Warunki pogodowe wpłynęły na zwiększenie zużycia energii o 1,0 Mtoe, a pozostałe czynniki na zmniejszenie o 0,1 Mtoe.

Wykres 4. Charakterystyka zużycia energii pierwotnej, końcowej oraz zużycie energii per capita w latach 2015-2021.

Źródło: Raporty GUS: „Energia” 2017-2023, Energetyka polska Warszawa 2022

IV. Syntetyczny opis zmian celów w aktualizacji KPEiK dla wskazanych obszarów

Polska przygotowała wstępną wersję aktualizacji KPEiK, zawierającą m.in. kontrybucję do celów klimatyczno-energetycznych UE na 2030 r. oraz jeden scenariusz prognostyczny (WEM - with existing measures). Pakiet dokumentów przekazano do Komisji Europejskiej w dn. 1 marca 2024 r.

Jednocześnie MKiŚ jest w trakcie zaawansowanych prac nad ambitnym scenariuszem WAM (with additional measures), które winny się zakończyć w 2024 r. W tym miejscu należy zauważyć, iż niżej prezentowane wartości ulegną zmianie z uwagi na finalizację procesu aktualizacji KPEiK zawierającą scenariusz WAM.

Wg najbardziej aktualnych danych podstawowe cele dotyczące redukcji emisji gazów cieplarnianych, rozwoju odnawialnych źródeł energii oraz efektywności energetycznej kształtują się następująco:

Redukcja emisji gazów cieplarnianych	KPEiK'2019	Fit for 55	WEM
w całej gospodarce (vs. 1990)	-30%	-	-35%
w sektorach non-ETS (vs. 2005)	-7%	-17,1%	-14,1%
wkład LULUCF		-38,1 mln t CO ₂ eq	-6,8 mln t CO ₂ eq
Odnawialne źródła energii			
w finalnym zużyciu energii brutto	21-23%	32%	29,8%
w elektroenergetyce	32%	-	50,1%
w ciepłownictwie	28%	31,6%	32,1%
w transporcie	14%	29%	17,7%
Efektywność energetyczna			
zużycie energii pierwotnej redukcja vs. prognozy PRIMES2020	(-23% vs. PRIMES2007)	-14,4%	dążenie do -14,4% przy czym prognozy wskazują na -5,9%
finalne zużycie energii redukcja vs. prognozy PRIMES2020	(-22% vs. PRIMES2007)	-12,8%	dążenie do -12,8% przy czym prognozy wskazują na -0,5%

Potwierdzenie kierunków wsparcia określonych w aKPEiK oraz polityce spójności na podstawie zidentyfikowanych wskaźników:

Wskaźniki UP:

- 7% redukcji emisji gazów cieplarnianych w sektorach nieobjętych systemem ETS w porównaniu do poziomu w 2005 r.,
- 21-23% udziału OZE w finalnym zużyciu energii brutto (cel 23% będzie możliwy do osiągnięcia w sytuacji przyznania Polsce dodatkowych środków unijnych, w tym przeznaczonych na sprawiedliwą transformację), uwzględniając: 14% udziału OZE w transporcie i roczny wzrost udziału OZE w ciepłownictwie i chłodnictwie o 1,1 p.p. średniorocznie,
- wzrost efektywności energetycznej o 23% w porównaniu z prognozami PRIMES2007,
- redukcję do 56-60% udziału węgla w produkcji energii elektrycznej.

Zgodnie z planowaną aktualizacją KPEiK przewiduje się następujące wartości wskaźników:

- 35% redukcji emisji gazów cieplarnianych w całej gospodarce w porównaniu do poziomu w roku 1990,
- 14,1% redukcji emisji gazów cieplarnianych w sektorach nieobjętych systemem ETS w porównaniu do poziomu w roku 2005,
- 29,8% udziału OZE w finalnym zużyciu energii brutto, uwzględniając: 50,1% udziału w elektroenergetyce, 17,7% udziału OZE w transporcie i 32,1% w ciepłownictwie i chłodnictwie,
- dążenie do 14,4% redukcji energii pierwotnej oraz 12,8% energii finalnej w porównaniu z prognozami PRIMES2020.

3. Postępy w realizacji zasad Europejskiego filaru praw socjalnych (biorąc również pod uwagę treść załącznik nr 14 „Zatrudnienie, umiejętności oraz wyzwania polityki społecznej w świetle Europejskiego filaru praw socjalnych” do Sprawozdania krajowego na 2024 r. dotyczącego Polski).

I. Europejski Filar Praw Socjalnych

Europejski Filar Praw Socjalnych, ogłoszony w 2017 r., określa 20 kluczowych zasad tworzenia silnej społecznie Europy. Zasady te dzielą się na trzy obszary interwencji: (1) równe szanse i dostęp do rynku pracy, (2) uczciwe warunki pracy oraz (3) ochrona socjalna i inkluzywność. 4 marca 2021 r. Komisja Europejska (KE) opublikowała **Plan Działania dla wdrożenia Europejskiego Filaru Praw Socjalnych (EFPS)**. Plan określa szereg działań w ramach UE, które KE zobowiązała się podjąć w trakcie obecnego mandatu, opierając się na inicjatywach przedstawionych przez Komisję od czasu ogłoszenia Europejskiego Filaru Praw Socjalnych w Goteborgu w 2017 r. Dokument ma szerszy zakres niżby sugerował jego tytuł. Ma to być także dokument programowy UE na obecną dekadę, do 2030 r.

W Planie przedstawiono trzy nowe główne cele UE w zakresie zatrudnienia, umiejętności i ochrony socjalnej, które mają zostać osiągnięte do 2030 r.:

- Co najmniej 78% osób w wieku 20–64 lat powinno mieć zatrudnienie;
- Co najmniej 60% wszystkich osób dorosłych powinno każdego roku uczestniczyć w szkoleniu;
- Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym powinna zostać zredukowana o co najmniej 15 mln.

Są to cele do osiągnięcia na poziomie UE. Polska podczas posiedzenia Rady ds. Zatrudnienia, Polityki Społecznej, Zdrowia i Ochrony Konsumentów (EPSCO) 16 czerwca 2022 r. zobowiązała się do osiągnięcia do 2030 roku następujących wartości:

- Co najmniej **78,3% osób w wieku 20–64 lat powinno mieć zatrudnienie;**
- Co najmniej **51,7% wszystkich osób dorosłych powinno każdego roku uczestniczyć w rozwoju umiejętności;**
- Liczba osób zagrożonych **ubóstwem lub wykluczeniem społecznym powinna zostać zredukowana o co najmniej 1,5 mln.**

Do ww. wartości odwołuje się również Umowa Partnerstwa na lata 2021-2027, jako oczekiwanych rezultatów do osiągnięcia m.in. w wyniku realizacji działań wskazanych w tym dokumencie.

II. Analiza realizacji celów krajowych Polski stanowiących wkład w realizację przez UE celów głównych wyznaczonych w Planie Działania dla wdrożenia Europejskiego Filaru Praw Socjalnych oraz ich związek z polityką spójności

1. Zatrudnienie

Wskaźnik zatrudnienia na poziomie 78,3% do 2030 r.

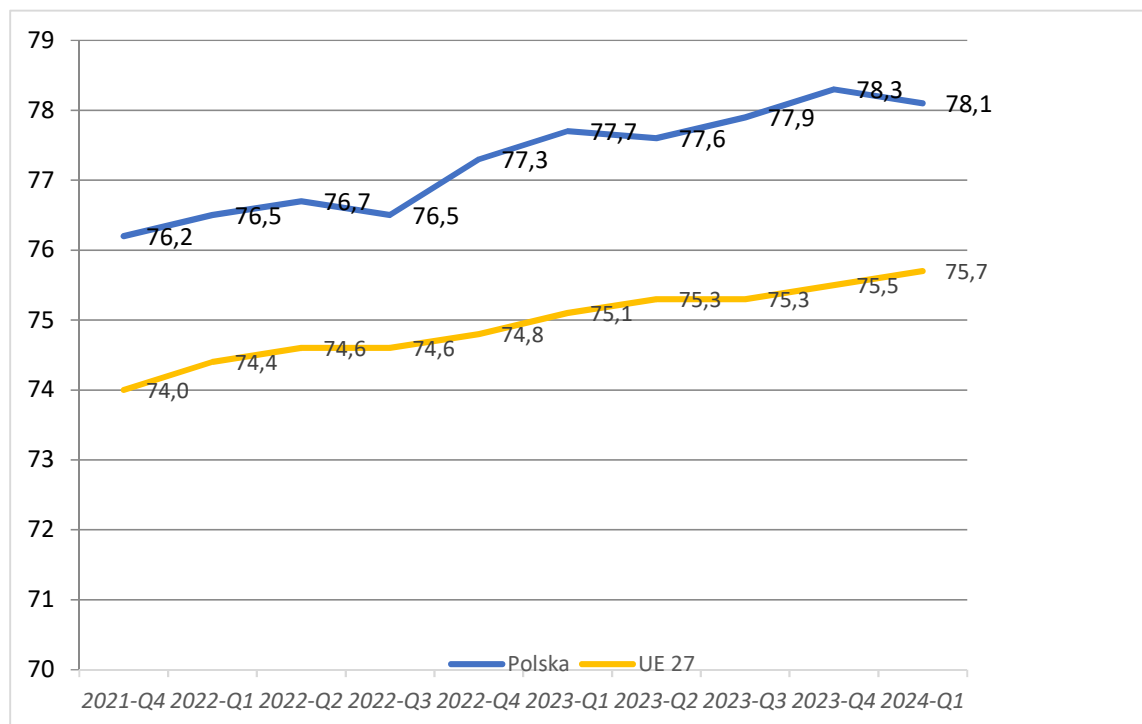
1.1. Aktualna sytuacja w zakresie zatrudnienia

Wg danych Eurostatu¹ w 2023 r. wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 20-64 lata wyniósł w Polsce 77,9% i zwiększył się wobec poprzedniego roku o 1,2 p.p. Natomiast w ujęciu kwartalnym wskaźnik zatrudnienia obniżył się o 0,2 p.p. (względem tego samego kwartału ub. roku) osiągając w I

¹https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/lfsi_emp_a/default/table?lang=en&category=labour.employ.lfsi.lfsi_emp, dostęp 05.08.2024.

kw. 2024 r. poziom 78,1%². Do celu wyznaczonego na 2030 r. dla Polski brakowało 0,2 p.p., natomiast przekraczamy docelowy poziom średniej unijnej założony na 2030 r. Roczny wskaźnik zatrudnienia wzrasta w Polsce regularnie od 2010 r. (wynosił wtedy 62,2%). Odnotowywane są jednak nieznaczne wahania kwartalne – krótkotrwałe spadki odnotowano np. w III kw. 2022 r. (o 0,2 p.p. kw/kw) i w II kw. 2023 r. (o 0,1 p.p. kw/kw). Nawet trudne okresy pandemii COVID-19 i wojny w Ukrainie, które powodowały zaburzenia na rynku pracy, w ujęciu rocznym nie zatrzymały trendu wzrostowego wskaźnika w Polsce.

Wykres 5. Wskaźnik zatrudnienia w Polsce i w UE (wiek 20-64 lata, w %)

Źródło: Opracowanie własne MRPiPS na podstawie danych Eurostatu.

W I kw. 2024 r. dynamika realnego PKB wyrównanego sezonowo (w cenach stałych przy roku odniesienia 2015) zwiększyła się o 0,5% w porównaniu z poprzednim kwartałem i była wyższa niż przed rokiem o 1,3%³. Po gwałtownym spowolnieniu tempa wzrostu PKB w 2023 r. (do 0,2%) oczekuje się, że w 2024 r. wzrost gospodarczy przyśpieszy, będąc wspierany przez silną konsumpcję prywatną i publiczną. W przyjętym przez Radę Ministrów w dniu 28 sierpnia 2024 r. projekcie ustawy budżetowej na 2025 r. w 2024 r. tempo wzrostu PKB prognozowane jest na 3,1%, natomiast w 2025 r. przewidywane jest jego dalsze przyspieszenie – do 3,9%. KE prognozuje wzrost polskiego PKB w 2024 r. na poziomie 2,8%⁴. Inwestycje mają pozytywnie przyczynić się do wzrostu w 2024 r. Inflacja ma się obniżyć w 2024 r. i 2025 r. w porównaniu do 2023 r.

²https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/lfsi_emp_q/default/table?lang=en&category=labour.employ.lfsi.lfsi_emp, dostęp 08.08.2024.

³https://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5480/3/87/1/wstepny_szacunek_produkty_krajowego_brutto_w_1_kwartale_2024_r..pdf, dostęp 06.08.2024

⁴https://economy-finance.ec.europa.eu/economic-forecast-and-surveys/economic-forecasts/spring-2024-economic-forecast-gradual-expansion-amid-high-geopolitical-risks_en, dostęp 06.08.2024

Zgodnie z danymi KE spowolnienie gospodarcze w 2023 r. miało ograniczony wpływ na rynek pracy. Bezrobocie zasadniczo nie zmieniło się w 2023 r., ponieważ pracodawcy skrócili czas pracy, ale w większości niechętnie podchodzili do zwolnień pracowników. W czerwcu 2024 r. stopa bezrobocia, wg metodologii Eurostatu⁵, wyniosła 3,0% i utrzymuje się na historycznie niskim poziomie. Zgodnie z danymi GUS stopa bezrobocia rejestrowanego w czerwcu 2024 r. wyniosła 4,9% i była niższa o 0,2 p.p. niż przed rokiem⁶. Prognozy Ministerstwa Finansów⁷ przewidują, że stopa bezrobocia rejestrowanego w latach 2024-2025 utrzyma się na poziomie 5,0%-4,9%, natomiast stopa bezrobocia wg BAEL obniży się do 2,9% w 2024 r. i do 2,7% w 2025 r. Wg KE stopa bezrobocia ma nieznacznie wzrosnąć w 2024 r., ale pozostać na historycznie niskim poziomie blisko 3% w związku z negatywnymi tendencjami demograficznymi. KE spodziewa się stagnacji poziomu zatrudnienia w latach 2024 i 2025.

1.2. Mapa drogowa realizacji celu w zakresie zatrudnienia

Biorąc pod uwagę aktualną sytuację, z dużym prawdopodobieństwem można założyć, że Polska osiągnie wyznaczony cel dotyczący zatrudnienia osób w wieku 20–64 lat na poziomie co najmniej 78,3%. Wg danych Eurostatu w I kw. 2024 r. wskaźnik zatrudnienia wyniósł 78,1% i w związku z korzystną sytuacją na rynku pracy oraz koniunkturą gospodarczą (obniżanie się poziomu inflacji i odbicie wzrostu gospodarczego po słabym 2023 r.), przewidywane są dalsze jego wzrosty w kolejnych kwartałach. Przy zachowaniu obecnych trendów cel może zostać zrealizowany już w latach 2024-2025. Wg prognoz Komisji⁸ wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 20-64 lata osiągnie wartość 78,5% w 2024 r. i 79,5% w 2025 r., co oznaczałoby, że cel dla Polski zostanie osiągnięty już w tym roku.

Wskaźnik zatrudnienia nie będzie wzrastał stale w tak dynamicznym tempie jak obecnie ma to miejsce, ponieważ z czasem będzie wyczerpywać się przestrzeń uwarunkowana czynnikami społeczno-ekonomicznymi, w jakiej dalsze wzrosty mogłyby zachodzić (przykładowo, stopa bezrobocia nie będzie już dalej znacząco spadać, a liczba osób biernych, które można aktywizować, będzie się kurczyć). Niemniej jednak, obecnie nie przewiduje się, by trend wzrostowy mógł się w nadchodzących latach odwrócić, co poskutkowałoby niższą wartością wskaźnika w 2030 r. niż zadeklarowana w celu krajowym wartość 78,3%.

Niekorzystne czynniki demograficzne będą powodować zmniejszanie się liczby osób w wieku produkcyjnym (także z tej przyczyny zatrudnienie osób w grupie 20-64 lata będzie wzrastać). Polska jest jednym z najszybciej starzejących się krajów w UE i w perspektywie długoterminowej tendencje demograficzne będą oddziaływać na jej system emerytalny. Przewiduje się, że współczynnik obciążenia demograficznego (65+/20-64) do 2070 r. będzie wynosił powyżej 60% (powyżej średniej UE)⁹. Kluczowe zatem będzie zapewnienie maksymalnego uczestnictwa w rynku pracy grup niedostatecznie dotychczas reprezentowanych, tj. m.in. osób starszych, kobiet, osób z niepełnosprawnościami, osób młodych, osób o niskich kwalifikacjach i osób z doświadczeniem

⁵ <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-euro-indicators/w/3-01082024-ap>, dostęp 06.08.2024.

⁶ <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/bezrobocie-rejestrowane/stopa-bezrobocia-rejestrowanego-w-latach-1990-2024,4,1.html>, dostęp 06.08.2024.

⁷ <https://www.gov.pl/web/finanse/prognozy-makroekonomiczne-i-fiskalne>, dostęp 06.08.2024.

⁸ 2024 Employment Performance Monitor.

⁹ Sprawozdanie krajowe na 2024 r. dotyczącego Polski towarzyszące Zaleceniom Rady w sprawie polityki gospodarczej, polityki społecznej, polityki zatrudnienia, polityki strukturalnej i polityki budżetowej Polski (COM (2024) 621 s. 15

uchodźczym. W Krajowym Planie Odbudowy i Zwiększania Odporności (KPO) realizowana jest reforma A4.6 Wzrost współczynnika aktywności zawodowej określonych grup poprzez rozwój opieki długoterminowej. Dzięki wdrożeniu reformy zostanie zwiększony dostęp do usług opieki długoterminowej, a także poprawiona zostanie jakość opieki, co przełoży się na odciążenie opiekunów faktycznych i możliwość kontynuacji lub podjęcia przez nich zatrudnienia.

Dodatkowe zachęty do pozostawania na rynku pracy, takie jak praca zdalna lub rozwiązania podatkowe dla seniorów (PIT-0), będą pozytywnie wpływać na dłuższą obecność na rynku pracy osób starszych, zwłaszcza kobiet (wiek emerytalny 60 lat). Istotnym impulsem do aktywności młodszych kobiet na rynku pracy mogą stać się założenia ustawy o wspieraniu rodziców w aktywności zawodowej oraz w wychowaniu dziecka „Aktywny rodzic”. Dodatkowym wsparciem w rozwoju aktywności zawodowej młodych rodziców poprzez zapewnienie dostępnej cenowo i terytorialnie opieki nad najmłodszymi dziećmi jest realizacja programu Aktywny Maluch (finansowanego ze środków europejskich oraz budżetu państwa). Celem programu jest utworzenie ponad 102 tys. miejsc opieki w żłobkach, klubach dziecięcych i u dziennych opiekunów oraz dofinansowanie do ich funkcjonowania przez pierwsze 3 lata. Ważna będzie również reforma publicznych służb zatrudnienia i otwarcie urzędów pracy na osoby bierne zawodowo, która jest realizowana w ramach KPO. Ponadto, napływ imigrantów m.in. z Ukrainy w średnim i długim okresie również powinien oddziaływać pozytywnie na polski rynek pracy, zwłaszcza w warunkach sprzyjających integracji. Atrakcyjność polskiego rynku pracy dla migrantów i Polaków powracających z zagranicy będzie mieć duże znaczenie dla przyszłej podaży pracy. Interwencja Europejskiego Funduszu Społecznego Plus w latach 2021-2027 również koncentruje się w obszarze rynku pracy na:

- wsparciu działań na rzecz większego dostępu do zatrudnienia dla wszystkich osób poszukujących pracy, poprzez aktywizację zawodową osób pozostających bez pracy, w tym zwłaszcza dla znajdujących się w trudnej sytuacji na rynku pracy: kobiet, osób młodych (w tym NEET), osób starszych, osób długotrwale bezrobotnych i osób o niskich kwalifikacjach i kompetencjach, osób z niepełnosprawnościami;
- integracji społeczno-zawodowej obywateli państw trzecich;
- promowaniu samozatrudnienia, w tym z wykorzystaniem instrumentów zwrotnych;
- przeciwdziałaniu segmentacji rynku pracy m.in. poprzez zapewnienie większego dostępu do stabilnego zatrudnienia oraz możliwości podnoszenia kompetencji i kwalifikacji dla osób zatrudnionych na umowach krótkoterminowych, umowach cywilno-prawnych, ubogich pracujących i osób odchodzących z rolnictwa;
- budowaniu zdolności partnerów społecznych i wzmocnieniu dialogu społecznego, aby skutecznie odpowiedzieć na wyzwania w zakresie zielonej i cyfrowej transformacji oraz potrzebą utrzymania pracowników jak najdłużej w aktywności zawodowej.

Osiągnięcie wyznaczonego celu mogą jednak utrudniać takie czynniki jak: niedopasowanie kompetencji pracowników do potrzeb rynku, który, z jednej strony, oparty będzie o wysokie kwalifikacje i nowe technologie, a z drugiej strony, odczuwa niedobory pracowników w zawodach robotniczych i w usługowych, konieczność transformacji w kierunku gospodarki niskoemisyjnej, a co za tym idzie, utrata miejsc pracy i trudności w zatrudnieniu osób, które nie będą posiadać odpowiednich kompetencji. Prawdopodobnie dalsza automatyzacja, robotyzacja i wykorzystywanie

AI spowodują, że zmniejszy się zapotrzebowanie na pracowników w niektórych branżach. Jednocześnie w dłuższej perspektywie czasowej ww. miejsca pracy zostaną zastąpione nowymi, o wyższej jakości.

W związku z powyższym, istotnego znaczenia nabiera drugi z celów, jaki ma do zrealizowania Polska i UE, czyli zwiększenie wskaźnika kształcenia ustawicznego osób dorosłych. W kontekście ww. dwóch transformacji (cyfrowej i energetycznej) i zmian demograficznych wyraźnie widoczny staje się komplementarny charakter dwóch celów głównych do 2030 r. – wskaźnika zatrudnienia i wskaźnika w obszarze kształcenia ustawicznego, o którym mowa poniżej.

2. Uczestnictwo osób dorosłych w kształceniu i szkoleniu

Do końca 2030 roku osiągnięcie wskaźnika uczestnictwa w kształceniu i szkoleniu na poziomie 51,7% (odsetek osób dorosłych uczestniczących każdego roku w szkoleniu).

2.1 Aktualna sytuacja w zakresie kształcenia i szkolenia

W Planie działania na rzecz EFPS przedstawione zostały konkretne przedsięwzięcia zbliżające państwa członkowskie do wyznaczonych celów, w tym w zakresie podnoszenia umiejętności. W 2022 r. przyjęto 2 zalecenia Rady w sprawie:

- indywidualnych rachunków szkoleniowych,
- w sprawie europejskiego podejścia do mikropoświadczeń na potrzeby uczenia się przez całe życie i zdolności do zatrudnienia.

Obydwa zalecenia są też częścią 12 działań zapowiedzianych w Europejskim Programie na Rzecz Umiejętności (z lipca 2020 r.). Indywidualne rachunki szkoleniowe zapewnią osobom w wieku produkcyjnym środki finansowe na szkolenia, które pozwolą przez całe życie podnosić umiejętności i zwiększać szanse na zatrudnienie. Mikropoświadczenia umożliwią potwierdzanie wyników niewielkich, zindywidualizowanych działań edukacyjnych (np. krótkich kursów czy szkoleń), a tym samym, wspomogą ukierunkowane, elastyczne nabywanie wiedzy, umiejętności i kompetencji.

W ramach upowszechnienia uczenia się dorosłych w Polsce niezbędne jest podjęcie intensywnych działań i inicjatyw ze strony resortów i obszarów przez nie nadzorowanych, instytucji rynku pracy, samorządów i organizacji pozarządowych. Konieczne jest także zbudowanie szerokiej świadomości społecznej na temat znaczenia uczenia się dorosłych dla możliwości długoterminowego zatrudnienia i godnej pracy.

Podstawowym dokumentem strategicznym odnoszącym się bezpośrednio do obszaru uczenia się dorosłych w Polsce jest przyjęta w grudniu 2020 r. przez Radę Ministrów Zintegrowana Strategia Umiejętności 2030 (ZSU). W lutym 2023 r. Rada Ministrów przyjęła rządowy program pn. Program Rozwoju Kompetencji Cyfrowych (DCDP).

Rozwój umiejętności, w tym umiejętności cyfrowych, jest szeroko wspierany w ramach Funduszy UE w perspektywie finansowej na lata 2021-2027. W programie FERS, zaplanowano działania w czterech obszarach: promowanie i wzmocnienie systemu kształcenia zawodowego, rozwój narzędzi wspierających uczenie się osób dorosłych, koordynacja polityki uczenia się przez całe życie, wsparcie edukacyjne dla przedsiębiorców i ich pracowników w obszarach kluczowych dla współczesnej gospodarki oraz dla osób dorosłych w zakresie podstawowych umiejętności cyfrowych. Ponadto w Programie Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy 2021-2027 (FERC) wspierane jest podnoszenie

kompetencji cyfrowych pracowników zaangażowanych w świadczenie cyfrowych procesów i usług oraz podnoszenie świadomości w zakresie korzystania z nowoczesnych technologii. Na poziomie regionalnym zapewnione jest również bezpośrednie wsparcie edukacyjne dla pracowników i osób dorosłych uczestniczących w szkoleniach z własnej inicjatywy. Dodatkowo część środków z KPO także istotnie wesprze obszary związane z rozwojem infrastruktury badawczej, cyfryzacją edukacji, szkolnictwem zawodowym oraz rozwojem polityki uczenia się przez całe życie.

Zgodnie z prawem krajowym minister do spraw pracy opracowuje i wdraża Krajowy Plan Działań na rzecz Zatrudnienia (KPDZ). Od kilku lat rozwój umiejętności jest identyfikowany jako jeden z kluczowych celów krajowej polityki zatrudnienia, ze szczególnym uwzględnieniem umiejętności cyfrowych, tzw. zielonych umiejętności oraz umiejętności potrzebnych w sektorach zdrowia i opieki. Pomimo prowadzonych działań, dane wskazują na stosunkowo niski w Polsce – w porównaniu z innymi państwami członkowskimi UE – udział osób dorosłych w kształceniu i szkoleniu. Dane te pochodzą z Labour Force Survey (LFS), w Polsce znanego jako BAEL, w którym od wielu lat bada się aktywność edukacyjną dorosłych w zawężeniu do 4 tygodni przed badaniem. Takie podejście nie jest korzystne dla pełnej identyfikacji uczestnictwa dorosłych w edukacji innej niż formalna (pozaformalnej, tj. organizowanej poza programami kształcenia w oświacie i szkolnictwie wyższym). Tego typu edukacja opiera się głównie na krótkich cyklach. Z tego powodu dominuje w zorganizowanym uczeniu się dorosłych. Widać to nawet w ww. badaniu LFS, w którym w 2022 r. jedynie 3,3% dorosłych w UE deklaroowało uczestnictwo w edukacji formalnej, a 9,1% w edukacji pozaformalnej. W badaniu Adult Education Survey (AES), realizowanym co do zasady co 5 lat, stosującym odniesienie 12-miesięczne ta dominacja jest wyraźniejsza – w 2022 r. wynosiła odpowiednio 6,3% i 44,0%. W związku z tym w UE uzgodniono, że od 2022 r. badanie LFS stosować będzie także odniesienie 12-miesięczne.

W 2022 r. średnia wartość dla UE-27 wskaźnika opisującego udział osób w wieku 25-64 lata w kształceniu i szkoleniu (formalnym i pozaformalnym) w odniesieniu 4-tygodniowym wyniosła 11,9%. Do państw o najniższym poziomie wskaźnika zaliczono Bułgarię (1,7%), Grecję (3,3%) i Chorwację (4,4%). Do wiodących krajów w tym zakresie należą Dania (27,9%), Niderlandy (26,4%), Finlandia (25,2%). W Polsce wartości wymienionego wskaźnika w zeszłych dwóch dekadach oscylowały w przedziale 3,5% (2015 r.) - 5,7% (2018 r., po poszerzeniu części kwestionariusza dotyczącej edukacji pozaformalnej). W 2022 r. wskaźnik ten wzrósł do 7,6%, a w II kwartale 2023 wynosił 8,7%.

W odniesieniu 12-miesięcznym średnia wartość wskaźnika dla UE-27 (grupa wiekowa 25-64 lat) wyniosła w 2022 r. 25%. Dla ww. państw wartość ta wynosiła: Bułgaria – 2,9%, Grecja – 5,6%, Chorwacja – 8,2%, Dania – 49,1%, Niderlandy – 45,4%, Finlandia – 43,9%. Dane dla Polski to 15,3% w 2022 r. Do chwili obecnej Eurostat nie opublikował danych w tym odniesieniu za 2023 r.

Jak wyżej zaznaczono, do monitorowania celu uczestnictwa osób dorosłych w kształceniu i szkoleniu używany będzie w UE, w tym w Polsce, nowy wskaźnik, w którym okresem referencyjnym jest ostatnie 12 miesięcy przed badaniem. Do tej pory takiego wskaźnika używano w realizowanym co kilka lat badaniu AES. W edycji tego badania z 2016 r. (przed ustaleniem nowego celu na 2030 r. wynoszącego 51,7%) wskaźnik dla Polski kształtował się na poziomie 25,5% (w tym 20,9% - po odjęciu uczestnictwa dorosłych w planowanym szkoleniu na stanowisku pracy, które Eurostat uważa za zbyt trudne do badania) i był on traktowany jako wartość wyjściowa dla określenia celu uczestnictwa dorosłych w kształceniu i szkoleniu na poziomie 51,7% w 2030 r. W 2022 r. wartość tego wskaźnika dla Polski osiągnęła 24,3% (co może być efektem zmniejszonej aktywności edukacyjnej podczas

pandemii), a dla UE 46,6% (jeszcze bez podania o ile będzie on obniżony przez odjęcie uczestnictwa dorosłych w planowanym szkoleniu na stanowisku pracy).

Według badania AES 2022 główną barierą w rozwoju zorganizowanych instytucjonalnie form uczenia się dorosłych jest brak chęci do uczestnictwa w kształceniu i szkoleniu.

Z niskiego na tle UE odsetka dorosłych uczestniczących w kształceniu i szkoleniu w Polsce (24,3% wobec 46,6% w UE) 19,5% zadeklarowało, że nie chce w nim uczestniczyć dalej (w UE 30,4%). Wśród tych w Polsce, którzy nie uczestniczyli w kształceniu i szkoleniu, 69,3% zadeklarowało, że dalej nie chce w nim uczestniczyć (w UE 42,4%). Razem daje to wyraźną większość dorosłych w Polsce deklarujących, że nie chce uczestniczyć w edukacji (kształceniu i szkoleniu). Głównym powodem jest brak odczuwania takiej potrzeby. Wskazało na to 68,1% z grona niechętnych uczestnictwu w Polsce. Na powody osobiste wskazało 12,1%, na inne powody 4,5%, a nie odpowiedziało 15,2% (w UE odpowiednio 75,9%, 9,2%, 11,6%, 3,4%). Niskie wyniki dotyczące motywacji dorosłych w Polsce do uczestnictwa w edukacji mogą być efektem stosowania języka kojarzącego to uczestnictwo z edukacją zapamiętaną ze szkoły. Symptodem tego jest, że główne europejskie badanie uczenia się i edukacji dorosłych (Adult Education Survey) było tłumaczone na Kształcenie osób dorosłych. Dopiero w jego ostatniej edycji w Polsce z 2022 r. nadano mu nazwę Uczenie się dorosłych.

W badaniach LFS i AES ukierunkowanych na uczestnictwo osób dorosłych w kształceniu i szkoleniu nie bada się szerzej dbania o swoje umiejętności w obszarze edukacji innej niż formalna (pozaformalnej), która ma decydujący wpływ na ogólny wskaźnik uczestnictwa dorosłych w edukacji (kształceniu i szkoleniu). Tak zorientowany kierunek prezentuje Bilans Kapitału Ludzkiego (BKL) realizowany jedynie w Polsce. Z badań BKL roku 2017 r., 2019 r. i 2021 r. wynika, że większość dorosłych dba o swoje umiejętności (83%). W wywiadach z respondentami dotyczących edukacji innej niż formalna unika się skojarzeń z edukacją formalną, a uwaga koncentruje się na różnych sposobach dbania o umiejętności. Efektem tego około połowa respondentów w wieku 25-64 lat deklaruje uczestnictwo w tym co nazywa się edukacją formalną i pozaformalną (jest to aktywność edukacyjna II w terminologii BKL).

Jedną z przyczyn niskiego udziału osób dorosłych w zorganizowanym instytucjonalnie uczeniu się dorosłych w Polsce może być umiarkowane zainteresowanie przedsiębiorców szkoleniem pracowników, zwłaszcza z obszaru MŚP. Wykonane przez GUS w 2020 r. badanie na próbie 108,8 tys. firm w Polsce wskazuje, że większość respondentów (59,1%) w 2020 r. w ogóle nie szkoliło swoich pracowników. Spośród nich 75,5% jako najczęstszą przyczynę braku działalności szkoleniowej podawało, że obecne kwalifikacje i umiejętności zatrudnionych w pełni odpowiadają potrzebom przedsiębiorstwa. W 2020 r. ustawiczne kształcenie zawodowe przeprowadziło tylko 40,9% respondentów.¹⁰ Udział jednostek prowadzących szkolenia zawodowe wzrastał wraz z klasą wielkości przedsiębiorstw. Szkolenia prowadziło 35,5% przedsiębiorstw małych (o liczbie pracujących od 10 do 49 osób), 59,2% przedsiębiorstw średnich (o liczbie pracujących 50-249 osób) oraz 82,8% jednostek dużych (o liczbie pracujących powyżej 250 osób). Zapotrzebowanie na szkolenia było też zróżnicowane ze względu na rodzaj prowadzonej działalności. Spośród badanych najwięcej szkoleń (79,3%) przeprowadziły firmy zajmujące się finansową działalnością usługową, ubezpieczeniami, reasekuracją i funduszami emerytalnymi. W 71,5% przedsiębiorstw prowadzących szkolenia dominującą formą szkolenia były zaplanowane szkolenia na stanowisku pracy. Firmy chętnie korzystały też z kursów oraz z uczestnictwa w konferencjach, seminariach, w spotkaniach

¹⁰ GUS (2022): Charakterystyka ustawicznego szkolenia zawodowego w przedsiębiorstwach w 2020 r.

warsztatowych, targach i wykładach – odpowiednio 63,8% i 43,3% przedsiębiorstw zapewniających szkolenia. Na jednego uczestnika kursu przedsiębiorstwa wydały średnio 1673 PLN w ciągu roku. Jednocześnie badanie wykazało, że najczęstszym sposobem na zaspokojenie potrzeb przedsiębiorstw w zakresie nowych umiejętności była rekrutacja nowych pracowników z odpowiednimi kwalifikacjami i umiejętnościami, natomiast ustawiczne szkolenie zawodowe obecnych pracowników uplasowało się dopiero na trzecim miejscu.

2.2 Mapa drogowa realizacji celu w zakresie umiejętności

Wobec aktualnej sytuacji w zakresie uczenia się osób dorosłych w Polsce oraz podjętego zobowiązania osiągnięcia poziomu 51,7% osób dorosłych uczestniczących w szkoleniu w ciągu roku w perspektywie 2030 r. konieczne jest podjęcie intensywnych działań ukierunkowanych na upowszechnienie doskonalenia umiejętności. Dotyczy to zwłaszcza promowania edukacji dorosłych w środowiskach, w których oni najczęściej funkcjonują, tj. w miejscach pracy i różnych zorganizowanych społecznościach, w tym społecznościach lokalnych. Przykładem takiej inicjatywy może być wsparcie zaplanowane w programie FERS, w którym przewidziano przygotowanie przedstawicieli partnerów społecznych do pełnienia funkcji tzw. koordynatorów edukacyjnych, a więc osób, które będą zachęcać swoich współpracowników w zakładach pracy, w szczególności tych o najniższych kwalifikacjach, do rozwoju zawodowego i podpowiadać im o możliwościach uzyskania wsparcia w tym obszarze. Będzie to prowadzone równoległe z dalszym rozwojem sektorowych rad ds. kompetencji, uelastycznianiem edukacji formalnej dla dorosłych, zwiększaniem możliwości potwierdzania wiedzy i umiejętności zdobytych poza tą edukacją. Ważne jest też dalsze poprawianie współpracy różnych sektorów, działów administracji, instytucji i organizacji na rzecz uczenia się dorosłych, w tym tworzenia partnerstw na różnych poziomach (np. regionalnych i lokalnych), co należy do jednych z głównych kierunków wdrażania Zintegrowanej Strategii Umiejętności 2030. We wzmacnianiu nakładów, m.in. z funduszy europejskich, ważne jest uwzględnienie edukacji dorosłych realizowanej w różnych obszarach resortowych – nie tylko w oświacie i szkolnictwie wyższym, ale także w ochronie zdrowia, instytucjach rynku pracy, wspieraniu przedsiębiorczości, wspieraniu obszarów wiejskich i obszarów zdegradowanych, kulturze, wspieraniu aktywności obywatelskiej, sporcie, turystyce, w systemie bezpieczeństwa publicznego, ochrony środowiska itp.).

Ze względu na konieczność prowadzenia kompleksowych działań w tym obszarze, zasadne jest zaprojektowanie wielopłaszczyznowych przedsięwzięć, które będą realizowane m.in. na szczeblu rządowym (szczególnie przez: struktury rządowe odpowiedzialne za cyfryzację społeczeństwa MC, MRPiPS, MEN, MRiT, MFiPR, MKiDN, MSiT, MZ, MSWiA, MON, MRiRW, MKiŚ), przez agendy rządowe (np. PARP), urzędy pracy oraz inne instytucje (Ochotnicze Hufce Pracy (OHP), Bank Gospodarstwa Krajowego (BGK), a także partnerów spoza administracji.

Gremium koordynującym wdrażanie poszczególnych instrumentów jest grupa robocza do spraw rozwoju umiejętności dla rynku pracy działająca w ramach Międzyresortowego Zespołu do spraw Uczenia się przez Całe Życie i Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji, pod przewodnictwem MRPiPS. Grupa robocza została powołana uchwałą nr 1/2023 Międzyresortowego Zespołu do spraw uczenia się przez całe życie i Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji z dnia 7 czerwca 2023 r. Do zadań grupy należy m.in. wypracowanie ścieżki osiągnięcia celu krajowego w obszarze rozwoju umiejętności do roku 2030 i cykliczny monitoring realizacji tego celu. Aktualnie w ramach grupy roboczej prowadzone są prace nad przygotowaniem dokumentu pn. „Plan działania na rzecz realizacji celu krajowego dla

Polski do roku 2030 w zakresie rozwoju umiejętności dorosłych”, prezentującego zakres i harmonogram działań instytucji publicznych w Polsce, ukierunkowanych na realizację celu EFPS w zakresie kształcenia i szkolenia.

3. Ochrona socjalna

Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym powinna zmaleć o 1,5 mln

3.1 Aktualna sytuacja w zakresie ubóstwa

Według danych Eurostatu, w Polsce w 2023 r.¹¹ zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym (według nowej definicji wskaźnika AROPE) było 5,972 mln osób. Przyjmując 2019 r. za rok bazowy, liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym ogółem obniżyła się zatem o 603 tys.

Wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym (według nowej definicji) w Polsce w 2023 r. osiągnął wartość 16,3%, podczas gdy wartość średnia dla UE wyniosła 21,4%, czyli o 5,1 p.p. więcej niż w Polsce. W 2023 r. zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym (według nowej definicji wskaźnika AROPE) w Polsce było 1,136 mln dzieci w wieku do 17 lat, co oznacza, że liczba dzieci zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym wzrosła w stosunku do roku bazowego o 47 tys., jednak nadal było to aż 704 tys. dzieci mniej niż w 2015 r. Wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym dla dzieci w wieku do 17 lat osiągnął zatem wartość 16,9% w 2023 r., podczas gdy średnia dla UE wyniosła 24,8%, czyli o 7,9 p.p. więcej niż w Polsce.

Należy jednak zwrócić uwagę, że w ostatnich latach nie tylko Polska, ale i cały świat stanął w obliczu trudnej sytuacji makroekonomicznej wywołanej najpierw pandemią COVID-19, a później zbrojnej napaści Federacji Rosyjskiej na Ukrainę. Przełożyło się to na wzrost inflacji i powiązane z tym zjawiskiem podniesienie wartości koszyka minimum egzystencji. Osłabienie koniunktury gospodarczej miało znaczący wpływ na zmianę wartości wskaźników ubóstwa. Zatem spadek liczby osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym ogółem w latach 2019-2023 nie był tak duży, jak przewidywano przy konstrukcji celu krajowego. Można również zauważyć, że pandemia COVID-19 oraz wybuch wojny na terytorium Ukrainy odbiły się w większym stopniu negatywnie na gospodarstwach domowych z dziećmi na utrzymaniu niż na gospodarstwach domowych bez dzieci.

3.2 Mapa drogowa realizacji celu ograniczenia ubóstwa lub wykluczenia społecznego

Cel dla Polski w zakresie ochrony socjalnej został określony na podstawie starej definicji wskaźnika zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, w związku z czym, mogą występować istotne różnice pomiędzy wartością oczekiwaną liczoną na podstawie starej definicji, a wartością faktyczną odnoszącą się do nowej definicji osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym. Spadek wartości wskaźnika według nowej definicji może nie być tak samo intensywny, jak wcześniej założono.

¹¹ Według stanu na moment aktualizacji dokumentu, najnowsze dane Eurostatu dotyczące zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w Polsce odnoszą się do 2023 roku.

Należy również pamiętać, że przy określeniu celu dla Polski w zakresie ubóstwa nie były brane pod uwagę takie czynniki, jak: pandemia COVID-19 i agresja zbrojna Federacji Rosyjskiej na Ukrainę. Na skutek nich został wywołany ogólnosiwiatowy kryzys gospodarczy, który miał negatywny wpływ na wartości wskaźników odnoszących się do ubóstwa.

Trudno przewidzieć, jak będzie wyglądała sytuacja makroekonomiczna w Polsce i na świecie w kolejnych latach i jaki odniesie wpływ na wartości wskaźników dotyczących zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w następnych latach.

Wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym (AROPE) jest wskaźnikiem złożonym, którego wartość wynika z uwzględnienia różnych obszarów funkcjonowania gospodarstw domowych, w tym wielkości i struktury gospodarstwa, sytuacji dochodowej, sytuacji na rynku pracy, sytuacji mieszkaniowej itp. W każdym tym obszarze państwo powinno podejmować interwencje i przez to wpływać na wartość wskaźnika. Znaczenie ma w głównej mierze skuteczna polityka społeczna, w tym wspieranie osób z niepełnosprawnościami, sprawny system pomocy społecznej i dostępne usługi społeczne), jak również rozwój sektora ekonomii społecznej.

Szeroko pojęta polityka społeczna, rozumiana jako integracja społeczna, usługi społeczne i ekonomia społeczna, wspierana jest w programie krajowym FERS. Również w programach regionalnych wsparcie włączenia społecznego ma szeroki zakres – od działań aktywizujących osoby bierne zawodowo i zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, przez rozwój systemu usług społecznych i tworzenie centrów usług społecznych oraz centrów integracji cudzoziemców, po bezpośrednie wsparcie dla podmiotów ekonomii społecznej, w tym wsparcie finansowe tworzenia miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Podsumowanie

Polska poczyniła duże postępy w zakresie wdrażania Europejskiego Filaru Praw Socjalnych. Jest to widoczne przede wszystkim w odniesieniu do celu dotyczącego poziomu zatrudnienia i zmniejszania poziomu ubóstwa. Nadal istnieją jednak wyzwania w obszarach objętych celami Planu działania na rzecz Europejskiego filaru praw socjalnych. Wyzwania te zostały między innymi opisane w załączniku nr 14 „Zatrudnienie, umiejętności oraz wyzwania polityki społecznej w świetle Europejskiego filaru praw socjalnych” do Sprawozdania krajowego na 2024 r. dotyczącego Polski. Są one związane z niewystarczającą obecnością na rynku pracy osób z niepełnosprawnościami, osób starszych oraz kobiet, nadal zbyt niskim poziomem uczenia się osób dorosłych, lukami w posiadaniu umiejętności cyfrowych, szczególnie przez osoby starsze i innych czynnikach związanych ze starzejącym się społeczeństwem, także w kontekście ubóstwa. Stąd też potrzebne jest dalsze promowanie zatrudnienia osób ze szczególnymi potrzebami, aktywizacja kobiet i osób z niepełnosprawnościami, którym należy też umożliwić niezależne życie. Będzie to realizowane poprzez wykorzystanie pełnego potencjału ekonomii społecznej, zlikwidowanie różnic terytorialnych w dostępie do wysokiej jakości i niedrogiej opieki nad dziećmi, w tym inwestycje w umiejętności i warunki pracy osób zajmujących się opieką nad dziećmi, zwiększanie dostępu do wysokiej jakości, przystępnych cenowo i dostępnych na poziomie społeczności lokalnej usług opieki długoterminowej. Jak wskazano w przytoczonych wyżej badaniach, nie zawsze brak dostępnej oferty szkoleń, czy środków na sfinansowanie w nich udziału jest największą barierą w uczestnictwie osób dorosłych w uczeniu się. Jednak by osiągnąć ambitny cel EFPS w tym zakresie, konieczne jest dalsze wspieranie inwestycji w umiejętności, w szczególności w uczenie się osób dorosłych, rozwój umiejętności cyfrowych i zielonych umiejętności.

4. Sytuacja społeczno-gospodarcza kraju lub regionów, ze szczególnym naciskiem na potrzeby terytorialne, z uwzględnieniem wszelkich istotnych negatywnych zmian finansowych, gospodarczych lub społecznych (biorąc również pod uwagę Sprawozdanie krajowe na 2024 r. dotyczące Polski, w tym ramkę nr 4 dotyczącą przeglądu śródkresowego, załącznik nr 4 „Inne instrumenty UE na rzecz żywienia gospodarczego i wzrostu” oraz załącznik 17 „Wyniki gospodarcze i społeczne na poziomie regionalnym” – w tym analizę dysproporcji społeczno-gospodarczych na poziomie kraju/regionów oraz identyfikację kluczowych potrzeb inwestycyjnych lub potrzeb w zakresie reform).

I. Wybrane aspekty sytuacji społeczno-ekonomicznej kraju i regionów

1. Demografia

W latach 2019–2023 nastąpiła **intensyfikacja niekorzystnych tendencji demograficznych** obserwowanych w ciągu ostatnich kilku lat. Największy wpływ na sytuację ludnościową w Polsce miała bardzo niska liczba urodzeń (272,5 tys. osób w 2023 r. w porównaniu z prawie 375 tys. osób w 2019 r.), w połączeniu z wysoką liczbą zgonów (409 tys. osób w 2023 r. w porównaniu z 409,7 tys. osób w 2019 r.). W rezultacie ujemna wartość przyrostu ludności była w 2023 r. ponad 4 razy wyższa niż przed wybuchem pandemii, tj. w 2019 r. (-136,6 tys. osób w porównaniu z -34,8 tys. osób w 2019 r.). W 2023 r. zmiana liczby ludności w Polsce wyniosła -3,6‰ (tj. -3,6 osób na 1000 osób) oznaczając kolejny rok spadku.

W rezultacie, liczba ludności Polski zmniejszyła się z 38 382,6 tys. osób w 2019 r. do 37 766,3 tys. osób w 2023 r., tj. o 1,9%. W latach 2019-2023 spadek liczby ludności odnotowano w 13 województwach (najgłębszy był on w województwach: świętokrzyskim – o 5,3%, opolskim – 4,7%, oraz lubelskim i warmińsko-mazurskim – po 4,6%). Liczebność ludności zwiększyła się tylko w 3 województwach, przy czym największy jej wzrost odnotowano w województwie mazowieckim (1,6%).

Tabela 3. Wybrane dane demograficzne

	Liczba ludności			Przyrost ludności (na 1000 osób)				
	2019 (tysiące osób)	2023 (tysiące osób)	Zmiana w latach 2019– 2023 (%)	2019	2020	2021	2022	2023
POLSKA	38382,6	37766,3	-1,9	-0,91	-3,20	-4,95	-3,79	-3,62
DOLNOŚLĄSKIE	2900,2	2888,0	-0,7	-2,00	-4,07	-5,49	-4,62	-4,40
KUJAWSKO-POMORSKIE	2072,4	2006,9	-3,7	-1,33	-3,65	-5,71	-4,54	-4,40
LUBELSKIE	2108,3	2024,6	-4,6	-1,77	-4,46	-6,82	-4,78	-4,67
LUBUSKIE	1011,6	980,0	-3,6	-2,01	-4,01	-5,97	-4,65	-4,34
ŁÓDZKIE	2454,8	2378,5	-3,8	-3,64	-6,15	-7,67	-6,37	-5,90
MAŁOPOLSKIE	3410,9	3429,0	0,5	1,16	-1,00	-2,17	-1,42	-1,30
MAZOWIECKIE	5423,2	5510,6	1,6	0,35	-1,96	-3,54	-2,24	-2,35
OPOLSKIE	982,6	942,4	-4,7	-2,24	-4,96	-6,20	-5,24	-4,73
PODKARPACKIE	2127,2	2079,1	-2,6	0,27	-2,17	-4,10	-2,46	-2,33
PODLASKIE	1178,4	1143,4	-3,4	0,98	-3,50	-5,74	-3,76	-3,31
POMORSKIE	2343,9	2358,3	0,7	1,54	-0,50	-2,01	-1,89	-1,62
ŚLĄSKIE	4517,6	4346,7	-4,4	-2,49	-4,95	-7,15	-5,76	-5,56
ŚWIĘTOKRZYSKIE	1234,0	1178,2	-5,3	-3,45	-6,49	-8,12	-6,45	6,09
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	1422,7	1366,4	-4,6	-1,39	-3,34	6,01	-4,54	-4,48

WIELKOPOLSKIE	3498,7	3493,6	-0,3	0,92	-1,18	-2,74	-2,16	-2,18
ZACHODNIOPOMORSKIE	1696,2	1640,6	-3,8	-2,27	-4,38	-6,28	-5,33	-5,04

Źródło: Departament Strategii MFIPR na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Równocześnie postępuje proces starzenia się ludności kraju, przekładający się na wzrost odsetka ludności w wieku poprodukcyjnym (kobiety w wieku 60 lat i więcej oraz mężczyźni w wieku 65 lat i więcej), jak i ludności w grupie 65 lat i więcej.

W latach 2019-2023 odsetek ludności w wieku poprodukcyjnym (kobiety w wieku 60 lat i więcej oraz mężczyźni w wieku 65 lat i więcej) zwiększył się w Polsce z 21,9% do 23,3%, przy czym tendencję wzrostową odnotowano we wszystkich województwach. Największy wzrost ludności w wieku poprodukcyjnym odnotowano w tym okresie w: warmińsko-mazurskim (o 2,7 p.p.), świętokrzyskim (o 2,4 p.p.) oraz zachodniopomorskim i lubuskim (w obu województwach o 2,2 p.p.), a najmniejszy w: mazowieckim (o 0,3 p.p.) i małopolskim (o 1,0 p.p.). W 2023 r. największy odsetek ludności w wieku poprodukcyjnym odnotowano w województwie świętokrzyskim (26,1%) łódzkim (25,9%), a najniższy w małopolskim (21,4%), pomorskim (21,6%) oraz wielkopolskim (21,8%).

Natomiast odsetek ludności w wieku 65 lat i więcej zwiększył się z 18,1% w 2019 r. do 20,1% w 2023 r., przy czym wzrost odnotowano we wszystkich województwach – sięgał on od 1,1 p.p. w województwie mazowieckim do 3,0 p.p. w warmińsko-mazurskim. W 2023 r. udział tej grupy ludności w całości populacji Polski najwyższy był w świętokrzyskim (22,5%) oraz łódzkim (22,4%), a najniższy w województwie małopolskim (18,3%), pomorskim (18,6%) oraz wielkopolskim (18,7%).

Tabela 4. Odsetek ludności w wieku poprodukcyjnym oraz w wieku 65 lat i więcej

	Ludność w wieku poprodukcyjnym*			Odsetek ludności w wieku 65 lat i więcej w populacji ogółem		
	2019	2023	Zmiana 2019-2023	2019	2023	Zmiana 2019-2023
	%	%	p. p.	%	%	p. p.
POLSKA	21,9	23,3	1,4	18,1	20,1	2,0
DOLNOŚLĄSKIE	23,1	24,3	1,2	19,0	21,0	2,0
KUJAWSKO-POMORSKIE	21,6	23,6	2,0	17,7	20,2	2,5
LUBELSKIE	22,3	24,4	2,1	18,6	21,0	2,4
LUBUSKIE	21,6	23,8	2,2	17,6	20,4	2,8
ŁÓDZKIE	24,3	25,9	1,6	20,1	22,4	2,3
MAŁOPOLSKIE	20,4	21,4	1,0	17,0	18,3	1,3
MAZOWIECKIE	21,8	22,1	0,3	18,1	19,2	1,1
OPOLSKIE	22,7	24,5	1,8	18,8	20,9	2,1
PODKARPACKIE	20,4	22,3	1,9	16,9	19,0	2,1
PODLASKIE	21,5	23,5	2,0	17,8	19,9	2,1
POMORSKIE	20,5	21,6	1,1	16,9	18,6	1,7
ŚLĄSKIE	23,3	24,9	1,6	19,2	21,3	2,1
ŚWIĘTOKRZYSKIE	23,7	26,1	2,4	19,7	22,5	2,8
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	20,5	23,2	2,7	16,6	19,6	3,0
WIELKOPOLSKIE	20,4	21,8	1,4	16,8	18,7	1,9
ZACHODNIOPOMORSKIE	22,6	24,8	2,2	18,5	21,4	2,9

*Ludność wieku poprodukcyjnym (kobiety w wieku 60 lat i więcej, mężczyźni w wieku 65 lat i więcej).

Źródło: Departament Strategii MFiPR na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Według szacunków Polskiego Instytutu Ekonomicznego w 2024 r. w Polsce przebywa ok. 2,5 mln cudzoziemców, z których, (GUS, wg stanu na 31 marca 2024 r.) 1011,6 tys. osób wykonywało pracę w Polsce. Według danych UNHCR całkowita liczba uchodźców w Polsce wyniosła (stan na 18.10.2023) 958 935 osób. Do odpowiednich instytucji w Polsce uchodźcy złożyli 1 639 725 wniosków o różne formy ochrony tymczasowej. Większość z nich zatrzymała się w pięciu województwach: mazowieckim (które zdecydowanie przeważało jako miejsce osadnictwa), dolnośląskim, śląskim, wielkopolskim i małopolskim¹². Szacowano, że blisko 90% uchodźców z Ukrainy stanowiły kobiety i dzieci, najliczniejszą grupą wiekową były osoby w wieku 27-44 lata (48%), w wieku 45-59 lat (24%) oraz osoby do 26. roku życia (18%). Osoby starsze, które mają powyżej 60 lat, stanowią 9 proc. uchodźców (NBP, 2023 r.).

2. Produkt krajowy brutto

PKB Polski (w cenach bieżących) wzrósł z 2 288 492 mln PLN w 2019 r. do 3 067 495 mln PLN w 2023 r. (tj. o 34%). Na szczeblu województw skumulowany wzrost nominalnego PKB w latach 2019–2022 wynosił od 26,7% w województwie świętokrzyskim do 41,2% w województwie pomorskim. Największy udział w PKB Polski (w cenach bieżących) w 2022 r. odnotowano w następujących województwach: mazowieckie – 23,0% (w porównaniu z 22,6% w 2019 r.) i śląskie 12,1% (w porównaniu z 12,0 %), natomiast najmniejszy udział odnotowano w przypadku województw: opolskiego (2,0% w 2019 r. w porównaniu z 2,1% w 2019 r.) i lubuskiego (2,1% zarówno w 2019 r., jak i 2022 r.). Łączny udział 5 województw Polski Wschodniej w polskim PKB wyniósł w 2022 r. 14,3% (w porównaniu z 14,7% w 2019 r.).

Analiza realnego (tj. wyrażonego w cenach stałych) tempa wzrostu PKB wskazuje, że średnie roczne tempo wzrostu gospodarczego w Polsce w latach 2019–2022 wyniosło 3,6%, na szczeblu województw kształtując się w przedziale od 2,1% (w województwie świętokrzyskim) do 4,3% (w województwie dolnośląskim).

Tabela 5. PKB w latach 2019–2022

	PKB w cenach bieżących						PKB w cenach stałych
	PKB (mln PLN)			Udział (%) w PKB Polski			Średnia roczna dynamika PKB (%)
	2019	2022	Zmiana w latach 2019–2022 (%)	2019 %	2022 %	Zmiana w latach 2019–2022 (p.p.)	2019-2020
POLSKA	2 288 492	3 067 495	34,0	100,0	100,0	0,0	3,6
DOLNOŚLĄSKIE	188 974	263 119	39,2	8,5	8,6	0,1	4,3

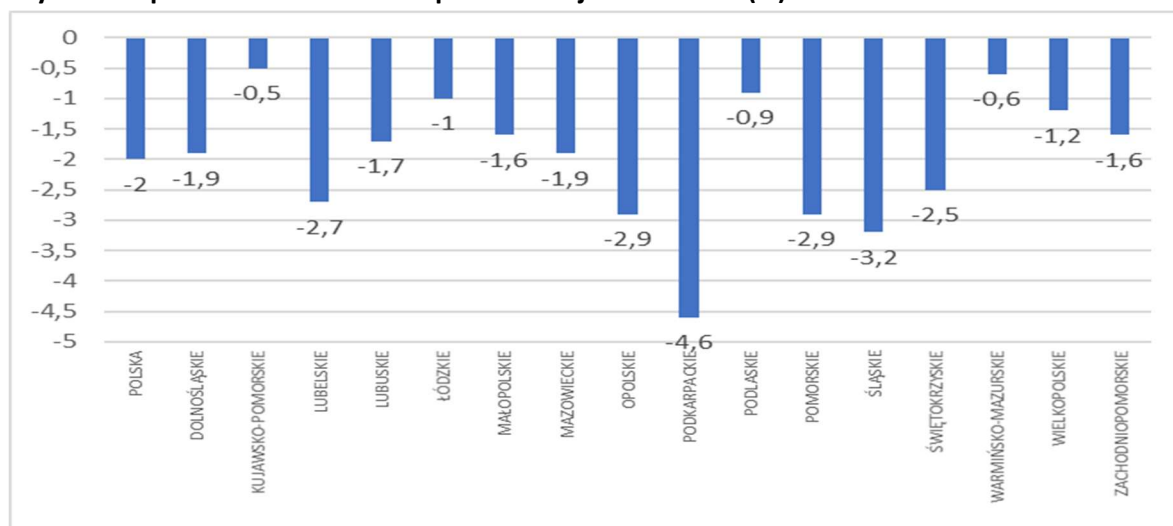
¹² Uchodźcy z Ukrainy na polskim rynku pracy: możliwości i przeszkody. Instytut Ekonomiczny. 2023.

KUJAWSKO-POMORSKIE	98 401	133 869	36,0	4,4	4,4	0,0	3,5
LUBELSKIE	86 161	112 047	30,0	3,7	3,7	0,0	3,4
LUBUSKIE	48 996	65 163	33,0	2,1	2,1	0,0	3,4
ŁÓDZKIE	138 047	181 851	31,7	6,1	5,9	-0,2	3,2
MAŁOPOLSKIE	185 151	246 895	33,3	8,2	8,0	-0,2	3,4
MAZOWIECKIE	522 310	704 318	34,8	22,6	23,0	0,4	4,0
OPOLSKIE	46 396	60 854	31,2	2,1	2,0	-0,1	2,6
PODKARPACKIE	89 467	114 747	28,3	3,9	3,7	-0,2	3,0
PODLASKIE	50 801	68 542	34,9	2,2	2,2	0,0	3,6
POMORSKIE	135 565	191 386	41,2	6,0	6,2	0,2	3,9
ŚLĄSKIE	276 583	371 166	34,2	12,0	12,1	0,1	3,5
ŚWIĘTOKRZYSKIE	52 733	66 800	26,7	2,3	2,2	-0,1	2,1
WARMIŃSKO- MAZURSKIE	58 194	77 218	32,7	2,6	2,5	-0,1	3,5
WIELKOPOLSKIE	226 509	300 216	32,5	9,9	9,8	-0,1	3,9
ZACHODNIOPOMORSKIE	84 205	109 303	29,8	3,7	3,6	-0,1	2,8

Źródło: Departament Strategii MFIPR na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Jeżeli chodzi o spadek PKB w 2020 r. związany z ograniczeniami działalności gospodarczej spowodowanymi pandemią COVID-19, PKB Polski zmniejszył się w 2020 r. w ujęciu realnym (tj. w cenach stałych) o 2%, przy czym na poziomie poszczególnych województw tempo jego spadku było zróżnicowane. Spadek PKB odnotowano we wszystkich województwach, a jego tempo wynosiło od -0,5% w województwie kujawsko-pomorskim oraz -0,6% w województwie warmińsko-mazurskim do -4,6% w województwie podkarpackim.

Wykres 6. Spadek PKB w 2020 r. w polskich województwach (%)

Źródło: Departament Strategii MFIPR na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

W latach 2019-2023 nastąpiła znacząca konwergencja Polski i jej regionów do średniego poziomu rozwoju w UE, wyrażonego wartością PKB na mieszkańca (według standardów siły nabywczej) w relacji do średniego poziomu dla Unii Europejskiej. W tym kontekście należy podkreślić, że w 2019 r. relacja PKB na mieszkańca do średniej UE wyniosła w Polsce 73%, natomiast w latach 2022-2023 osiągnęła poziom 80%. Z drugiej strony na podkreślenie zasługuje fakt, że w 2023 r. nie odnotowano wzrostu tego wskaźnika w porównaniu z 2022 r.

Tabela 6. PKB na 1 mieszkańca w latach 2019–2022

	PKB na 1 mieszkańca				Średnia stopa wzrostu (%)
	tys. PLN	tys. PLN	Polska = 100		
	2019	2022	2019	2022	lata 2019–2022
POLSKA	59 618	81 093	100,0	100,0	3,9
DOLNOŚLĄSKIE	65 164	90 980	109,3	112,2	4,6
KUJAWSKO-POMORSKIE	47 433	66 547	79,6	82,1	4,0
LUBELSKIE	40 792	55 182	68,4	68,0	4,1
LUBUSKIE	48 366	66 313	81,1	81,8	3,8
ŁÓDZKIE	56 113	76 228	94,1	94,0	3,8
MAŁOPOLSKIE	54 378	72 004	91,2	88,8	3,4
MAZOWIECKIE	96 519	127 791	161,9	157,6	3,8
OPOLSKIE	47 134	64 383	79,1	79,4	3,2
PODKARPACKIE	42 053	55 125	70,5	68,0	3,3
PODLASKIE	43 072	59 818	72,2	73,8	4,1
POMORSKIE	57 989	81 149	97,3	100,1	3,7
ŚLĄSKIE	61 136	85 131	102,5	105,0	4,1
ŚWIĘTOKRZYSKIE	42 617	56 507	71,5	69,7	3,0
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	40 810	56 368	68,5	69,5	4,1
WIELKOPOLSKIE	64 801	85 867	108,7	105,9	3,9
ZACHODNIOPOMORSKIE	49 581	66 443	83,2	81,9	3,3

Źródło: Departament Strategii MFIPR na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

PKB na 1 mieszkańca wzrósł w Polsce z 59,6 tys. PLN w 2019 r. do 81,1 tys. PLN w 2022 r. W 2022 r. najwyższy poziom PKB na 1 mieszkańca odnotowano w województwie mazowieckim 127,8 tys. PLN (czyli prawie 58% powyżej średniej krajowej), natomiast najniższy w podkarpackim (55,1 tys. PLN, tj. 32% poniżej średniej krajowej) i lubelskim (55,2 tys. PLN).

Zróżnicowania międzywojewódzkie pod względem poziomu PKB per capita wynikają głównie z różnic w poziomie wydajności pracy. Wydajność ta, mierzona jako wartość dodana brutto na jednego zatrudnionego (mierzona w PPS), odpowiadała w 2022 r. 84% przeciętnego poziomu w UE i charakteryzowała się znaczącymi różnicami na poziomie regionalnym. Przykładowo w regionie stołecznym warszawskim wynosiła 139,7%, podczas gdy we wszystkich pozostałych regionach NUTS-2 była niższa od średniego poziomu w UE. W regionach słabiej rozwiniętych (lubelskie, świętokrzyskie, podlaskie and warmińsko-mazurskie) notowano najniższy jej poziom odpowiadający 58-63,9% średniej unijnej.

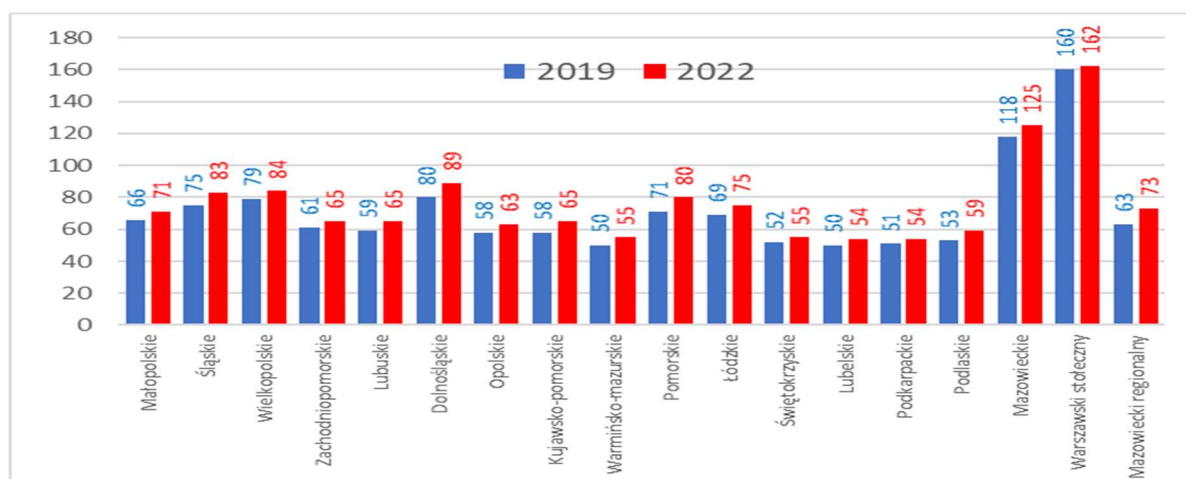
Średnie roczne tempo wzrostu PKB na 1 mieszkańca wyniosło w latach 2019-2022 w Polsce 3,9%, przy czym w przypadku poszczególnych województw wahało się ono od 3,0% w województwie świętokrzyskim do 4,6% w województwie dolnośląskim.

Na poziomie regionów NUTS-2 dane dotyczące relacji PKB na 1 mieszkańca (według standardu siły nabywczej) do średniego poziomu PKB dla UE są również dostępne tylko do 2022 r. W 2019 r. omawiana relacja mieściła się w przypadku Polski od 50% średniej dla UE (w lubelskim i warmińsko-mazurskim) do 118% średniej unijnej w województwie mazowieckim (w województwie mazowieckim obserwujemy jednak istotne różnice wewnętrzne pomiędzy regionami NUTS-2 wchodzącymi w jego

skład, w 2019 r. analizowany wskaźnik wynosił od 63% średniej UE w województwie mazowieckim do 160% tej średniej w przypadku regionu warszawskiego stołecznego). W 2022 r. relacja PKB polskich regionów NUTS-2 do średniej unijnej była zauważalnie wyższa i sięgała od 54% w województwie lubelskim i podkarpackim do 162% w województwie mazowieckim (gdzie z kolei wynosiła 73% w regionie mazowieckim regionalnym do 162% w warszawskim stołecznym).

W latach 2019–2022 na szczeblu regionów NUTS-2 największy postęp w zakresie konwergencji w kierunku średniej wartości PKB na 1 mieszkańca (według standardu siły nabywczej) odnotowano w regionie mazowieckim regionalnym (gdzie dystans do średniego poziomu dla UE został zmniejszony o 10 p.p.). Natomiast na szczeblu województw największy postęp w sferze konwergencji odnotowano w województwach: pomorskim i dolnośląskim (zmniejszenie dystansu o 9 p.p.), natomiast najmniejszy w województwach podkarpackim i świętokrzyskim (gdzie dystans został zmniejszony o 3 p.p.).

Wykres 7. PKB na 1 mieszkańca (według standardu siły nabywczej) na szczeblu NUTS-2 – relacja (%) do średniego poziomu w UE

Źródło: Departament Strategii MFIPR na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

W 2022 r. w województwach Polski Wschodniej wartość PKB na 1 mieszkańca (według standardu siły nabywczej) wahała się od 54% średniej unijnej (podkarpackie i lubelskie) do 59% (podlaskie).

3. Rynek pracy

Przeciętne zatrudnienie w gospodarce narodowej (na koniec roku) spadło z 16 120,6 tys. osób w 2019 r. do 14 789,1 tys. osób w 2020 r. (o 1 331,5 tys. Osób, tj. o 8,3%). W kolejnych latach – wraz ze znoszeniem ograniczeń związanych z pandemią COVID-19 i odbudową działalności gospodarczej – jego poziom zaczął rosnąć – do 15 209,7 tys. osób w 2022 r., a następnie odnotował nieznaczny spadek w 2023 r. – do 15 178,1 tys. osób.

Natomiast **przeciętne zatrudnienie w sektorze przedsiębiorstw** wyniosło w 2019 r. 10 799,6 tys. etatów (osób), a w 2020 r. odnotowało nieznaczny – uwzględniając uwarunkowania związane z COVID-19 – spadek (o 0,9%). Jednak w niektórych województwach skala tego spadku była znacznie głębsza (przykładowo, w województwie warmińsko-mazurskim wyniosła ona 5,3%). W województwie podlaskim poziom przeciętnego zatrudnienia pozostał niemal niezmienny względem poprzedniego roku, natomiast w wielkopolskim i mazowieckim wzrósł (o odpowiednio 0,9% i 0,7%).

Począwszy od 2021 r. przeciętne zatrudnienie w sektorze przedsiębiorstw odzyskało swoją dynamikę – w 2022 r. zwiększyło się do 11 032,4 tys. Osób, tj. o 2,2% w porównaniu z 2019 r. W latach 2019–2022 poziom przeciętnego zatrudnienia w sektorze przedsiębiorstw wzrósł w 10 województwach – tempo jego wzrostu wynosiło od 0,1% w województwie świętokrzyskim i 0,5% w województwie zachodniopomorskim do 6,1% w województwie wielkopolskim i 4,4% w województwie mazowieckim. W województwie opolskim poziom przeciętnego zatrudnienia w 2022 r. był taki sam jak w 2019 r., natomiast w 5 województwach odnotowano spadek przeciętnego zatrudnienia (sięgający od -0,4% w łódzkim do -4,8% w warmińsko-mazurskim).

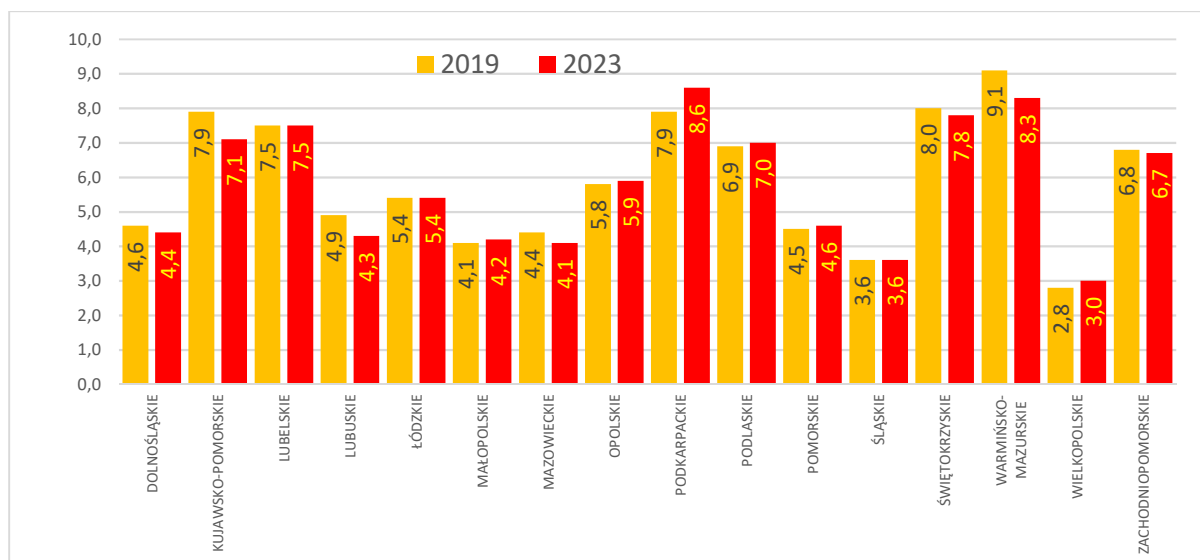
Tabela 7. Przeciętne zatrudnienie (pełne etaty) w sektorze przedsiębiorstw

	Liczba zatrudnionych (etaty o pełnym wymiarze czasu pracy)					
	2019	2020	2022	Zmiana (%) w latach 2019–2020	Zmiana (%) lata 2019–2022	Udział (%) w całkowitym przeciętnym zatrudnieniu w Polsce w 2023 r.
POLSKA	10 799 559	10 700 897	11 032 433	-0,9	2,2	100,0
DOLNOŚLĄSKIE	810 764	795 353	823 592	-1,9	1,6	7,5
KUJAWSKO-POMORSKIE	473 841	464 855	470 693	-1,9	-0,7	4,3
LUBELSKIE	421 106	416 757	427 626	-1,0	1,5	3,9
LUBUSKIE	231 503	226 363	229 223	-2,2	-1,0	2,1
ŁÓDZKIE	624 088	613 738	621 584	-1,7	-0,4	5,6
MAŁOPOLSKIE	910 572	897 754	939 744	-1,4	3,2	8,5
MAZOWIECKIE	2 467 224	2 485 498	2 575 022	0,7	4,4	23,3
OPOLSKIE	209 119	204 150	209 117	-2,4	0,0	1,9
PODKARPACKIE	450 605	441 745	456 804	-2,0	1,4	4,1
PODLASKIE	233 921	233 847	242 858	0,0	3,8	2,2
POMORSKIE	612 624	607 177	627 565	-0,9	2,4	5,7
ŚLĄSKIE	1 263 972	1 234 685	1 257 637	-2,3	-0,5	11,4
ŚWIĘTOKRZYSKIE	244 531	242 518	244 800	-0,8	0,1	2,2
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	285 378	270 306	271 578	-5,3	-4,8	2,5
WIELKOPOLSKIE	1 187 893	1 198 232	1 260 423	0,9	6,1	11,4
ZACHODNIOPOMORSKIE	372 418	367 919	374 169	-1,2	0,5	3,4

Źródło: Departament Strategii MFIPR na podstawie Banku Danych Lokalnych GUSW 2022 r. (tak samo jak w 2019 r.) województwo mazowieckie charakteryzowało się najwyższym udziałem w liczbie zatrudnionych w sektorze przedsiębiorstw w całym kraju (wynosił on 23,3% – w porównaniu z 22,8% w 2019 r.), a na kolejnych miejscach plasowały się śląskie i wielkopolskie (z udziałem wynoszącym po 11,4%). Najmniejszy udział w liczbie zatrudnionych w sektorze przedsiębiorstw w kraju odnotowano w województwach: opolskim (1,9%) i lubuskim (2,1%). Natomiast łączny udział województw Polski Wschodniej w ogólnej liczbie zatrudnionych w sektorze przedsiębiorstw wyniósł w 2022 r. 14,9% (będąc o 0,2 p.p. niższym niż w 2019 r.), a w poszczególnych województwach regionu Polski Wschodniej wahał się od 2,2% (w województwach podlaskim i świętokrzyskim) do 4,1% (w podkarpackim).

W 2019 r. **stopa bezrobocia rejestrowanego** wyniosła w Polsce 5,2%, sięgając na poziomie poszczególnych województw, od 2,8% w wielkopolskim do 9,1% w warmińsko-mazurskim. W roku 2020 r. (COVID-19) wzrosła ona do 6,3% (kształtując się na poziomie od 3,7% w województwie wielkopolskim do 10,2% w województwie warmińsko-mazurskim). W kolejnych latach nastąpił jej stopniowy spadek – do 5,1% w 2023 r. (na poziomie województw wynosiła ona od 3% w województwie wielkopolskim do 8,6% w województwie podkarpackim).

Wykres 8. Stopa bezrobocia rejestrowanego w województwach

Źródło: Departament Strategii MFIPR na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

4. Poziom wykształcenia

Poziom **wykształcenia** Polaków stale się poprawia. Pozytywny trend wzrostowy zaobserwowano w kształceniu dorosłych, które dotyczyło również obszaru Polski Wschodniej. Według danych Eurostatu odsetek osób z **wykształceniem wyższym wzrósł w skali kraju z 32,4% w 2019 r. do 37,9% w 2023 r.** Na szczeblu NUTS-2 wynosił on w 2023 r. od 24,2% w województwie warmińsko-mazurskim do 56,1% w regionie warszawskim stołecznym.

Różnice w poziomie wykształcenia między mieszkańcami miast i wsi pozostały bardzo duże. W 2022 r. 37,2% mieszkańców miast miało wyższe wykształcenie, w porównaniu z 19,2% na obszarach wiejskich. Odsetek **osób dorosłych, które uczestniczyły w kształceniu lub szkoleniu, wyniósł wg danych Eurostatu w 2022 r.** 22,0% wśród mężczyzn oraz 26,6% wśród kobiet¹³. Natomiast dane Eurostatu pokazujące odsetek osób w wieku 25 do 64 lat, które w ostatnich 4 tygodniach uczestniczyły w kształceniu lub szkoleniu wskazują, że w Polsce odsetek ten wynosił w 2023 r. 8,7% (wobec 4,9% w 2019 r.), a na poziomie regionalnym wahał się w 2023 r. od 3,3% (w województwie świętokrzyskim) do 14,6% (w województwie małopolskim)¹⁴.

5. Badania i rozwój oraz innowacyjność

Relacja wydatków na działalność badawczo-rozwojową do PKB wzrosła w Polsce z 1,32% w 2019 r. do 1,46% w 2022 r. Charakteryzowała się jednak znacznym zróżnicowaniem pomiędzy poszczególnymi

¹³ <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20231016-2>

¹⁴ https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/trng_lfse_04/default/table?lang=en

województwami – w 2022 r. sięgała ona od 0,38% w województwie lubuskim i 0,42% w województwie świętokrzyskim do 2,56% w województwie małopolskim i 2,22% w województwie mazowieckim. W przypadku tego ostatniego województwa istniały jednak głębokie różnice między regionem warszawskim stołecznym (w którym analizowany wskaźnik wyniósł 2,83% i był najwyższy wśród wszystkich polskich regionów NUTS-2), a regionem mazowieckim (w którym osiągnął zaledwie 0,30% i był najniższy wśród polskich regionów NUTS-2). W latach 2019–2022 wskaźnik ten wzrósł w całym kraju o 0,14 p.p., co wynikało ze wzrostu odnotowanego w 13 województwach (największym – o 0,33 p.p. – w województwie małopolskim), przy jednoczesnym spadku w 3 województwach (lubuskim, podkarpackim i świętokrzyskim).

Wyrażone w cenach bieżących wydatki na działalność badawczo-rozwojową w Polsce wyniosły w 2022 r. 44,7 mld PLN i były o 47,6% wyższe niż w 2019 r. Warto podkreślić, że wzrost odnotowano w 15 województwach (jego tempo wahało się od 4,2% w województwie lubelskim do 96% w województwie opolskim), natomiast w województwie świętokrzyskim poziom tych wydatków w 2022 r. był taki sam jak w 2019 r. i wyniósł 0,28 mld PLN, co stanowiło zaledwie 0,6% analizowanych wydatków w skali kraju. Zarówno w 2019 r., jak i w 2022 r. blisko połowa wydatków na B+R została poniesiona w zaledwie 2 województwach – mazowieckim i małopolskim, których udział w analizowanych wydatkach wyniósł w 2022 r. odpowiednio 35,1% i 14,1%. Stosunkowo wysoki (wynoszący ok. 8-9% łącznych wydatków poniesionych w kraju) był również udział następujących województw: śląskie, pomorskie i dolnośląskie. Natomiast łączny udział województw Polski Wschodniej w wydatkach na B+R poniesionych w kraju w 2022 r. wyniósł 9,7%.

Tabela 8. Wydatki na działalność badawczo-rozwojową w województwach

	Wydatki na badania i rozwój (% PKB)			Wydatki na badania i rozwój (w cenach bieżących, mld PLN)			
	2019	2022	Zmiana w latach 2019– 2022	2022	Zmiana w latach 2019– 2022	Udział w wydatkach krajowych w 2022	Zmiana udziału w latach 2019- 2022
	%	%	p.p.	mld PLN	%	%	p.p.
POLSKA	1,32	1,46	0,14	44,70	47,6	100	X
DOLNOŚLĄSKIE	1,25	1,48	0,23	3,90	64,6	8,7	0,9
KUJAWSKO-POMORSKIE	0,73	0,91	0,18	1,22	69,4	2,7	0,4
LUBELSKIE	1,14	1,18	0,04	1,32	33,3	3,0	-0,3
LUBUSKIE	0,48	0,38	-0,10	0,25	4,2	0,6	-0,2
ŁÓDZKIE	0,99	1,04	0,05	1,89	39,0	4,2	-0,3
MAŁOPOLSKIE	2,23	2,56	0,33	6,31	52,8	14,1	0,5
MAZOWIECKIE	2,08	2,22	0,14	15,67	43,9	35,1	0,9
OPOLSKIE	0,55	0,80	0,25	0,49	96,0	1,1	0,3
PODKARPACKIE	1,20	1,18	-0,02	1,36	27,1	3,0	-0,5
PODLASKIE	0,81	0,83	0,02	0,57	39,0	1,3	-0,1
POMORSKIE	1,69	1,86	0,17	3,56	55,5	8,0	0,4
ŚLĄSKIE	0,89	0,93	0,04	3,47	41,1	7,8	-0,4
ŚWIĘTOKRZYSKIE	0,53	0,42	-0,11	0,28	0,0	0,6	-0,3

WARMIŃSKO-MAZURSKIE	0,80	1,02	0,22	0,79	68,1	1,8	0,2
WIELKOPOLSKIE	0,82	0,96	0,14	2,88	55,7	6,4	0,3
ZACHODNIOPOMORSKIE	0,60	0,69	0,09	0,75	47,1	1,7	0,0

Źródło: Departament Strategii MFIPR na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Jeśli jednak chodzi o przełożenie działalności prac badawczo-rozwojowych na innowacyjność Polski i jej regionów, należy podkreślić, w Europejskim Rankingu Innowacyjności 2024 Polska nadal jest klasyfikowana jako „wschodzący innowator” (emerging innovator), tj. w kategorii, która w 2024 r. obejmuje 6 państw o najsłabszych w Unii Europejskiej wynikach w zakresie innowacji w UE (kategorie uwzględnione w rankingu to: „liderzy innowacji”, „silni innowatorzy”, „umiarkowani innowatorzy” i „wschodzący innowatorzy”). Najnowsze rezultaty dotyczące wyników w zakresie innowacyjności na poziomie regionalnym pochodzą z Regional Innovation Scoreboard 2023. Wynika z nich, że w Polsce region warszawski stołeczny jest najbardziej innowacyjnym regionem NUTS-2, który zgodnie z metodologią cytowanego badania jest sklasyfikowany jako „umiarkowany innowator” (do tej samej kategorii zaliczono województwo małopolskie), podczas gdy pozostałe polskie regiony NUTS-2 są sklasyfikowane jako „wschodzący innowatorzy”.

6. Sytuacja materialna gospodarstw domowych

Przeciętne nominalne miesięczne wynagrodzenie brutto wzrosło w Polsce z 5 181,63 PLN w 2019 r. do 7 595,30 PLN, tj. o 46,6%, przy czym tempo wzrostu w poszczególnych województwach wynosiło od 42,9% w mazowieckim do 51,7% w województwie małopolskim.

Najwyższe przeciętne nominalne miesięczne wynagrodzenie brutto odnotowano w województwie mazowieckim, gdzie w 2022 r. było ono o 17,6% wyższe od średniej krajowej, natomiast najniższe w województwach Polski Wschodniej (gdzie średnie wynagrodzenie było o 10-15% niższe od średniej krajowej) i kujawsko-pomorskim (11,5% poniżej średniego poziomu krajowego).

W oparciu o dane dotyczące wynagrodzeń nominalnych, wyliczono tempo wzrostu wynagrodzeń w latach 2019-2022, **zmianę przeciętnego wynagrodzenia miesięcznego brutto w ujęciu realnym**, posługując się wskaźnikiem cen towarów i usług konsumpcyjnych w latach 2019-2022 (przyjmując ten poziom roku 2019=100) w poszczególnych województwach. Według danych GUS w 2022 r. poziom cen w Polsce był o 38,5% wyższy niż w 2019 r., przy czym skumulowany wzrost cen w województwach wynosił od 35,4% w województwie dolnośląskim do 41,9% w województwie małopolskim. Z obliczeń wynika, że w 2022 r. średnia miesięczna realna płaca brutto w Polsce była o 5,8% wyższa niż w 2019 r., przy czym w poszczególnych województwach jej wzrost mieścił się w przedziale od 3,1% w województwie wielkopolskim do 9,0% w województwie lubuskim.

Tabela 9. Przeciętne nominalne miesięczne wynagrodzenie brutto (w jednostkach gospodarki narodowej zatrudniających 10 pracowników i więcej) oraz w sektorze publicznym (niezależnie od liczby pracowników).

	Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto	Poziom cen konsumpcyjnych w 2022 r. (2019=100)	Stopa wzrostu (%) średniego miesięcznego wynagrodzenia realnego brutto w latach 2019–2022

	2019 (mln PLN)	2022 r. (mln PLN)	Zmiana 2019– 2022 (%)		
POLSKA	5 181,63	7 595,30	46,6	138,5	5,8
DOLNOŚLĄSKIE	5 323,55	7 850,30	47,5	135,4	8,9
KUJAWSKO-POMORSKIE	4 494,37	6 721,48	49,6	139,5	7,2
LUBELSKIE	4 564,85	6 774,52	48,4	137,2	8,2
LUBUSKIE	4 559,96	6 882,46	50,9	138,5	9,0
ŁÓDZKIE	4 790,10	7 052,93	47,2	140,5	4,8
MAŁOPOLSKIE	5 098,26	7 736,56	51,7	141,9	7,0
MAZOWIECKIE	6 248,47	8 928,60	42,9	137,6	3,8
OPOLSKIE	4 712,47	6 975,81	48,0	138,4	7,0
PODKARPACKIE	4 388,16	6 436,15	46,7	136,7	7,3
PODLASKIE	4 575,88	6 805,04	48,7	136,7	8,8
POMORSKIE	5 142,01	7 550,99	46,8	137,8	6,6
ŚLĄSKIE	5 177,86	7 611,38	47,0	137,5	6,9
ŚWIĘTOKRZYSKIE	4 490,41	6 585,16	46,6	139,6	5,0
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	4 319,51	6 447,09	49,3	138,5	7,7
WIELKOPOLSKIE	4 687,39	6 772,06	44,5	140,1	3,1
ZACHODNIOPOMORSKIE	4 769,71	7 007,40	46,9	138,4	6,2

Źródło: Departament Strategii MFIPR na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Zgodnie z wynikami badania budżetów gospodarstw domowych zaobserwowano stałą poprawę sytuacji materialno-finansowej gospodarstw domowych, co znalazło odzwierciedlenie we wzroście dochodów uzyskiwanych przez gospodarstwa domowe. W 2022 r. **średni miesięczny dochód do dyspozycji** na osobę w gospodarstwie domowym (tj. przeznaczony na wydatki na dobra i usługi konsumpcyjne oraz na wzrost oszczędności) wyniósł 2 195 PLN, przy czym najwyższy dochód odnotowano w regionie warszawskim stołecznym (2 998 PLN) i śląskim (2 318 PLN), a najniższy – w województwie podkarpackim (1 791 PLN). Średni dochód w całej Polsce Wschodniej w 2022 r. wyniósł 1 992 PLN i był niższy od średniej krajowej o 9,2%. Jedynym wyjątkiem było Podlaskie, gdzie dochód do dyspozycji przekroczył średnią dla Polski z 2022 r. o 5,2%.

Dysproporcja dochodów na mieszkańca w gospodarstwach domowych, mierzona **współczynnikiem Giniego**¹⁵, **wyniosła w Polsce 0,314 w 2022 r.**, przy czym najwyższe nierówności odnotowano w opolskim (0,414), a najniższe w zachodniopomorskim (0,245). W Polsce Wschodniej współczynnik wyniósł 0,288. Dysproporcje w dochodach, które były wyższe od średniej krajowej, odnotowano w dużych miastach (0,327), natomiast w pozostałych analizowanych wymiarach miejskich były one niższe od średniej krajowej.

Według danych Eurostatu wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym obniżył się z 17,9% w 2019 r. do 15,9% w 2022 r., a następnie nieznacznie wzrósł – do 16,3% w 2023 r.

Natomiast z badania EU-SILC wynika, że **wskaźnik zagrożenia ubóstwem** po transferach socjalnych w Polsce w 2022 r. wyniósł 13,7%. Najwyższe wartości wskaźnika odnotowano w województwach

¹⁵ Miara nierówności rozkładu dochodów; przybiera wartość między 0 a 1. Wskaźnik ten osiągnąłby wartość 0 (rozkład jednorodny), gdyby wszystkie osoby miały ten sam dochód, natomiast wartość 1, gdyby wszystkie osoby poza jedną miały dochód zerowy.

wschodniopolskich – podlaskim (23,4%), lubelskim (22,6%) i warmińsko-mazurskim (20,6%). Najniższe wskaźniki odnotowano w regionie warszawskim stołecznym (6,7%) i województwie śląskim (7,8%).

7. Ochrona środowiska

Inwestycje w zaopatrzenie w wodę i oczyszczanie ścieków, które mają kluczowe znaczenie dla przystosowania się do zmiany klimatu, znacznie wzrosły w ostatnim dziesięcioleciu, głównie dzięki wsparciu ze środków UE. Odsetek ludności korzystającej z komunalnych oczyszczalni ścieków wzrósł z 74,5% w 2018 r. do 75,9% w 2023 r. Na poziomie województwa odsetek ludności korzystającej z takich instalacji wahał się w 2023 r. od 58,7% w województwie lubelskim do 85,3% w województwie zachodniopomorskim. W miastach 94,8% osób korzystało z nich zarówno w 2019 r., jak i 2023 r. (w 2023 r. odsetek ten wahał się od 91,1% w województwie wielkopolskim do 97,1% w województwie podkarpackim), natomiast na obszarach wiejskich odsetek użytkowników wzrósł z 44,0% do 48,2% (wynosząc od 27,4% w województwie podlaskim do 68,6% w województwie pomorskim).

Odnotowano wzrost odsetka **odpadów komunalnych zebranych selektywnie** – z 31,2% w 2019 r. do 40,7% w 2023 r., przy czym odsetek ten wahał się w ostatnim roku od 35,0% w województwie świętokrzyskim do 49,1% w województwie lubelskim.

Natomiast **odsetek emisji zanieczyszczeń z zakładów szczególnie szkodliwych dla czystości powietrza zatrzymanych lub zneutralizowanych w urządzeniach redukcji zanieczyszczeń** wyniósł, w przypadku zanieczyszczeń pyłowych, w 2023 r. 99,9%, a w poszczególnych województwach kształtował się na poziomie od 96,8% (w województwie lubelskim) do 100% (w łódzkim). W przypadku zanieczyszczeń gazowych odsetek zanieczyszczeń zatrzymanych lub zneutralizowanych wzrósł w Polsce z 70,3% w 2019 r. do 74,1% w 2023 r., wahał się pod koniec analizowanego okresu od 7,1% w województwie warmińsko-mazurskim do 96,4% w województwie dolnośląskim. Jednocześnie, jakość powietrza szczególnie w centralnych i południowych regionach nie jest zadowalająca. Emisja gazów cieplarnianych pozostaje jedną z najwyższych w UE. Od 2012 r. stale zwiększają się inwestycje w odnawialne źródła energii, w szczególności energii wiatrowej i energii słonecznej. W 2022 r. udział odnawialnych źródeł energii w produkcji energii elektrycznej w Polsce wyniósł 21%, przy czym różni się on znacznie między województwami od 5,6% w woj. opolskim i 6,3% w woj. łódzkim do 95,6% w województwie warmińsko-mazurskim i 80,3% w województwie podlaskim.

Tabela 10. Ochrona środowiska – wybrane dane

	% ludności korzystającej z planów oczyszczania ścieków komunalnych		% odpadów komunalnych zbieranych selektywnie		emisja zanieczyszczeń z zakładów szczególnie szkodliwych dla czystości powietrza - % zanieczyszczeń zatrzymanych lub zneutralizowanych w systemach redukcji zanieczyszczeń w generowanych zanieczyszczeniach				udział odnawialnych źródeł energii w produkcji energii elektrycznej ogółem
	2023 (%)	Zmiana (p.p.) w latach 2019–2023	2023(%)	Zmiana (p.p.) w latach 2019–2023	2023(%)	Zmiana (p.proc.) w latach 2019–2023,	2023 (%) – gazy	Zmiana (p.p.) w odniesieniu do gazów w latach 2019–2023	2022 (%)

						częstki stałe			
POLSKA	75,9	1,4	40,7	9,5	99,9	0,1	74,1	3,8	21,0
DOLNOŚLĄSKIE	81,5	-0,4	37,4	9,9	99,9	0,0	96,4	0,5	10,3
KUJAWSKO-POMORSKIE	73,7	0,6	37,4	7,2	99,5	0,1	60,0	17,6	54,6
LUBELSKIE	58,7	0,7	49,1	9,9	97,8	0,0	91,4	0,3	51,6
LUBUSKIE	79,4	2,2	37,2	10,9	99,4	0,2	70,2	4,5	35,7
ŁÓDZKIE	71,4	1,2	40,4	7,8	100,0	0,0	90,6	0,5	6,3
MAŁOPOLSKIE	70,4	3,1	42,8	9,6	99,8	0,1	60,1	3,6	20,6
MAZOWIECKIE	74,4	0,9	38,5	10,4	99,7	-0,2	83,0	5,1	7,3
OPOLSKIE	79,6	2,8	43,7	8,4	100,0	0,0	72,9	-1,7	5,6
PODKARPACKIE	79,0	3,4	40,0	10,5	99,7	0,3	49,4	2,2	49,5
PODLASKIE	69,2	0,5	40,5	9,0	99,5	0,8	40,9	16,4	80,3
POMORSKIE	83,6	0,5	44,4	12,1	99,8	0,2	92,4	5,6	63,9
ŚLĄSKIE	83,6	1,9	44,9	5,6	99,8	0,1	26,8	1,0	9,5
ŚWIĘTOKRZYSKIE	69,9	4,9	35,0	5,5	99,9	0,0	51,4	-5,5	20,8
WARMIŃSKO- MAZURSKIE	79,0	1,9	39,2	17,1	98,5	-0,3	7,1	3,8	95,6
WIELKOPOLSKIE	73,6	0,2	40,8	11,8	99,5	-0,2	56,3	-15,0	52,2
ZACHODNIOPOMORSKIE	85,3	2,3	35,5	9,0	99,9	0,2	58,1	-12,4	62,6

Źródło: Departament Strategii MFIPR na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Podsumowanie

Zmiany demograficzne w Polsce są związane z **niższym wskaźnikiem urodzeń, starzeniem się społeczeństwa i migracją obywateli Ukrainy**. Napływ obywateli Ukrainy wiąże się z korzyściami dla rynku pracy, ale niesie ze sobą również liczne wyzwania związane z ich integracją, obciążeniem usług publicznych w tym systemu opieki zdrowotnej oraz systemu edukacji w związku z przyjęciem dzieci i młodzieży z Ukrainy do polskich szkół.

W ostatnim dziesięcioleciu **pogłębiły się dysproporcje regionalne w PKB na mieszkańca**. Nadal obserwuje się **dysproporcje między regionami wschodnimi, a resztą kraju**, a także dysproporcje wewnątrzregionalne. Utrzymują się **różnice w poziomie zatrudnienia, wyższego wykształcenia i kwalifikacji siły roboczej**, szczególnie pomiędzy obszarami miejskimi a pozamiejskimi. Jeden region (województwo łódzkie) znajduje się w **pułapce niedoboru talentów**¹⁶, a kolejne 7 regionów (opolskie, warmińsko-mazurskie, świętokrzyskie, lubelskie, podkarpackie, podlaskie, mazowieckie) jest zagrożone wpadnięciem w pułapkę niedoboru talentów.

Wszystkie **regiony plasują się poniżej średniej UE pod względem konkurencyjności** w 2022 r. z wyjątkiem regionu warszawskiego stołecznego. Ponadto, w całym kraju widoczne są **regionalne dysproporcje pod względem wyników w zakresie innowacji**. Tylko dwa regiony zostały sklasyfikowane jako umiarkowani innowatorzy (region stołeczny i małopolski), podczas gdy wszystkie pozostałe regiony zostały sklasyfikowane jako wschodzący innowatorzy.

Problemem jest nadal **wysoka emisja gazów cieplarnianych**, głównie w wyniku produkcji energii elektrycznej i ogrzewania z węgla. Kontynuacji wymaga transformacja energetyczna. Konieczne jest **dalsze przechodzenie na czystą energię**, poprawa efektywności energetycznej budynków i

¹⁶ Region jest klasyfikowany jako region w pułapce niedoboru talentów, jeżeli przez więcej niż 16 lat doświadcza spadku zatrudnienia, produktywności oraz wzrostu PKB poniżej średniej UE.

przedsiębiorstw oraz pozostałe inwestycje obniżające emisję gazów cieplarnianych, szczególnie w regionach z górnictwem węglowym i wysokoemisyjnymi gałęziami przemysłu. Ważne są również projekty inwestycyjne mające na celu zapewnienie odpowiedniego **zbierania i oczyszczania ścieków komunalnych**. Kluczowe znaczenie ma również zapewnienie finansowania rozwiązań w zakresie przystosowania się do zmian klimatu na wszystkich szczeblach.

Zwiększenie innowacyjności i konkurencyjności również pozostaje jednym z priorytetów inwestycji w ramach polityki spójności. Kluczowe znaczenie ma wzmocnienie transferu technologii, wyników prac badawczo-rozwojowych, prac rozwojowych i innowacyjnych przedsiębiorstw, zacieśnienie współpracy między przedsiębiorstwami, a nauką oraz komercjalizacja prac badawczo-rozwojowych, prac rozwojowych i innowacyjnych, a także zwiększenie udziału w europejskich sieciach, platformach i programach w zakresie badań naukowych i innowacji. Kluczowe znaczenie ma inwestowanie w rozwój umiejętności w sektorach inteligentnych specjalizacji i w innowacyjne modele biznesowe.

Istotnym obszarem jest także zapewnienie finansowania w celu poprawy dostępu do podstawowych usług publicznych oraz **wsparcie integracji uchodźców**, przede wszystkim z Ukrainy w kontekście systemu edukacji. Kluczowym priorytetem pozostaje **uczenie się osób dorosłych oraz budowanie zielonych i cyfrowych umiejętności** pracowników celem zaspokojenia pojawiających się potrzeb w zakresie miejsc pracy w sektorach odnawialnych i neutralnych dla klimatu oraz wypełnieniem luki między popytem na specjalistów wykwalifikowanych cyfrowo a ich podażą. Poprawa umiejętności cyfrowych obywateli jest również konieczna w obliczu poprawy świadczenia usług publicznych m.in. w sektorze zdrowia.

Dodatkowo, w świetle wydarzeń z września 2024 r. i powodzi, która szczególnie dotknęła południowe obszary Polski, konieczne jest umożliwienie wprowadzenia zmian w programach, które pozwolą na szybkie i elastyczne podjęcie działań, przyczyniających się z jednej strony **do usuwania skutków samej powodzi, z drugiej na podejmowanie działań w obszarze ochrony przeciw skutkom ekstremalnych zjawisk atmosferycznych**

5. W przypadku programów wspieranych z FST – ocena przeprowadzona przez Komisję zgodnie z art. 29 ust. 1 lit. b) rozporządzenia (UE) 2018/1999 (w szczególności jak analiza Komisji wpływa na realizację FST oraz ewentualne zmiany w priorytetach dotyczących FST);

Projekt aktualizacji Krajowego planu na rzecz energii i klimatu do 2030 r. został opublikowany i przekazany do KE w marcu 2024 r. Obecnie trwają w MKiŚ finalne prace nad dokumentem i załącznikami, które w III kw. 2024 r. zostaną poddane konsultacjom publicznym i uzgodnieniom międzyresortowym. W aktualizacji KPEiK jest wskazywany jednoznacznie kierunek stopniowego odchodzenia od paliw kopalnych we wszystkich sektorach gospodarki.

W przygotowywanej aktualizacji KPEiK (zarówno w wersji opublikowanej w marcu 2024 r., jak i obecnie udoskonalanej) zostały zaimplementowane cele liczbowe z TPST dot. wykorzystania węgla i odstawień jednostek wytwórczych (tam gdzie były dostępne). W szczególności zaimplementowano cele z TPST woj. łódzkiego, tj. przy kształtowaniu prognoz na potrzeby aktualizacji KPEiK uwzględniono, że produkcja energii elektrycznej z węgla brunatnego w El. Bełchatów nie przekroczy 6,9 TWh w 2030 r. przy wydobyciu 8,4 mln t.

Dodatkowo w związku z rekomendacjami KE¹⁷ z dn. 29.04.2024 r., w projekcie aktualizacji KPEiK (planowanego do przedłożenia do konsultacji w III kw. 2024 r.) dookreślono kwestię zgodności z TPST w treści aktualizacji KPEiK.

Wobec powyższego, należy stwierdzić, że obecnie nie występują rozbieżności, o których mowa w pkt. 5) niniejszego formularza. Niemniej, że względu na planowany proces uzgodnień, finalne rozstrzygnięcia (dot. pełnej zgodności) będą możliwe dopiero po akceptacji aktualizacji KPEiK przez RM, co jest przewidywane na przełomie 2024 i 2025 r.

CZĘŚĆ B

1. Sytuacja społeczno-gospodarcza regionu, ze szczególnym naciskiem na potrzeby terytorialne, z uwzględnieniem wszelkich istotnych negatywnych zmian finansowych, gospodarczych lub społecznych (biorąc również pod uwagę Sprawozdanie krajowe na 2024 r. dotyczące Polski, w tym ramkę nr 4 dotyczącą przeglądu śródkresowego, załącznik nr 4 „Inne instrumenty UE na rzecz ożywienia gospodarczego i wzrostu” oraz załącznik 17 „Wyniki gospodarcze i społeczne na poziomie regionalnym” – w tym analizę dysproporcji społeczno-gospodarczych na poziomie regionu oraz identyfikację kluczowych potrzeb inwestycyjnych lub potrzeb w zakresie reform).

DEMOGRAFIA

- Liczba ludności województwa pomorskiego do 2021 r. rosła, ale w 2022 r. zanotowano jej nieznaczny spadek. W 2023 r. ponownie odnotowano przyrost, lecz był on niewielki (o 1266 osób, tj. o 0,05%).
- Od 2020 r. **przyrost naturalny** w województwie jest **ujemny** – w 2023 r. wyniósł -1,6‰. Na tle innych regionów jest to relatywnie dobry wynik (2. miejsce). W układzie powiatów, najwyższy przyrost naturalny zanotowano w powiecie kartuskim (5,3‰), najniższy – w Sopocie (-10,2‰). Jednakże wśród pomorskich gmin znajdują się krajowi rekordziści wysokiego przyrostu naturalnego, który osiąga wartości 8-10‰. Należą do nich Sierakowice i Stężycza. Rodzi to wyzwania związane ze wsparciem kierowanym do najmłodszych mieszkańców Pomorza oraz ich rodziców, zwłaszcza tych powracających na rynek pracy. Z drugiej jednak strony są też gminy starzejące się, o rekordowo niskim przyroście naturalnym tj. ok. minus 9-10‰, do których należą, oprócz Sopotu, Rzeczenica, Łeba, Stare Pole i Osiek. Tu wyzwaniem będzie zapewnienie opieki senioralnej.
- Niski poziom dzietności i urodzeń, przy jednoczesnym wydłużaniu się przeciętnego trwania życia, wpływa na **coraz szybsze starzenie się społeczeństwa**. W 2023 r. współczynnik obciążenia demograficznego¹⁸ wyniósł 70,1 (wobec 69,5 rok wcześniej).

¹⁷ https://commission.europa.eu/publications/commission-recommendation-assessment-swd-and-factsheet-draft-updated-national-energy-and-climate-23_en

Zalecenie 21 c)

KE zaleca, aby Polska: [...]

(a) Zapewniła zgodność między harmonogramem stopniowego wycofywania węgla określonym w terytorialnym planie sprawiedliwej transformacji a ostateczną wersją zaktualizowanego krajowego planu w dziedzinie energii i klimatu, z uwzględnieniem informacji na temat udziału lignitu [węgla brunatnego] i węgla kamiennego w ostatecznym koszyku energetycznym.

¹⁸ Współczynnik obciążenia demograficznego liczony jako stosunek osób w wieku nieprodukcyjnym do liczby osób w wieku produkcyjnym. Na wiek nieprodukcyjny składa się: wiek przedprodukcyjny, w którym ludność nie osiągnęła jeszcze zdolności do pracy, tj. grupa wieku 0-17 lat oraz wiek poprodukcyjny, tj. dla mężczyzn – 65 lat i więcej, dla kobiet – 60 lat i więcej. Dane GUS

- Wartość **salda migracji** wewnętrznych i zagranicznych w przeliczeniu na 1000 mieszkańców uplasowała Pomorskie w 2023 r. na 2. lokacie w kraju (2,0‰), analogicznie jak w 2022 r. (1,7‰). W 2023 r. dodatnie saldo zanotowało siedem powiatów: Gdańsk oraz powiaty ziemskie: gdański, pucki, kartuski, wejherowski, słupski, malborski. Pozostałe powiaty charakteryzowało ujemne saldo migracji (największy odpływ mieszkańców zaobserwowano w powiecie sztumskim i Słupsku).

Nadal aktualne pozostają wyzwania ujęte w Strategii FEP:

- Zwiększenie dostępu do wysokiej jakości wychowania przedszkolnego.
- Poprawa dostępu do zatrudnienia, zapewnienie dostępności kadr, poprawa warunków rozwoju zawodowego pracujących i osób poszukujących pracy, w tym osób ze szczególnymi potrzebami i imigrantów.
- Zapobieganie rozwojowi chorób w ramach profilaktyki oraz poprawa stanu zdrowia mieszkańców dla lepszego wykorzystania potencjału wynikającego z wydłużania się życia.
- Poprawa dostępności i jakości zdeinstytucjonalizowanych usług społecznych i zdrowotnych dla mieszkańców, w tym osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym.
- Aktywizacja i integracja społeczna osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym.
- Zapewnienie usług opiekuńczych dla seniorów.

GOSPODARKA

- W 2022 r. produkt krajowy brutto (**PKB**) w województwie pomorskim wzrósł o 20,8% wobec roku poprzedniego. Województwo zanotowało szóstą wartość PKB w kraju – 191,5 mld PLN (6,2% wartości krajowej), wobec siódmej w latach poprzednich. PKB na 1 mieszkańca uplasował region na 5. pozycji – osiągnięta w 2022 r. wartość 80,9 tys. PLN była o 17,1% wyższa niż rok wcześniej.
- Utrzymują się jednak duże **dysproporcje w przestrzennym zróżnicowaniu PKB**. W 2022 r. ponad połowę regionalnego PKB wytwarzał podregion trójmiejski (53,4%), w którym notowany jest najwyższy poziom PKB na 1 mieszkańca – 131,9 tys. PLN, tj. 163,1% wartości wojewódzkiej. Najmniejszy wkład w regionalny PKB wnosi podregion chojnicki (5,9%) notujący jednocześnie najniższy poziom PKB na 1 mieszkańca – 51,6 tys. PLN, tj. 63,8% wartości wojewódzkiej.
- W ostatnich latach systematycznie zmniejszał się dystans Pomorza do średniego poziomu rozwoju UE mierzonego PKB per capita wyrażonego w normach siły nabywczej (PPS). W 2022 r. stanowił on 80% średniej UE (wobec 75% w 2021 r.)¹⁹.
- W 2022 r. Pomorskie zajęło 6. miejsce w kraju pod względem wartości dodanej brutto (awans z 7. lokaty zajmowanej w ostatnich latach). Wyniosła ona 170,8 mld PLN (6,2% wartości krajowej) i była wyższa od zanotowanej rok wcześniej o 23,6%. Pod względem **wydajności pracy**²⁰ region od lat znajduje się w krajowej czołówce – na 4. miejscu (193,0 tys. PLN w 2022 r.).
- **Wskaźnik zatrudnienia** na Pomorzu od lat odnotowuje wzrost, dzięki któremu osiąga wartości wyższe niż średnie krajowe i unijne. W 2023 r. wskaźnik ten wyniósł 64,2%, dając drugą lokatę w kraju, przy średniej w Polsce wynoszącej 61,8% i średniej UE równej 61,3%²¹.

¹⁹ Dane Eurostat, UE 27=100%

²⁰ Wydajność pracy mierzona wartością dodaną brutto na 1 pracującego

²¹ Dane Eurostat dla grupy wiekowej 15-74 lata

- W 2023 r. **stopa bezrobocia** rejestrowanego była taka sama jak rok wcześniej. Wynosiła 4,6%²² i był to 7. wynik w kraju. Większość osób bezrobotnych zarejestrowanych w powiatowych urzędach pracy stanowiły kobiety (59,7%).
- Bezrobocie w regionie jest **przestrzennie zróżnicowane**. W 2023 r. najwyższą stopą bezrobocia charakteryzowały się wschodnie i zachodnie powiaty, najniższa natomiast cechowała Trójmiasto i powiat kartuski. Dysproporcja między powiatami o skrajnych wartościach ww. wskaźnika (nowodworskim – 11,4% i Sopotem – 1,9%) w porównaniu do 2022 r. zmniejszyła się o 1,0 p.p. i wynosi 9,5 p.p.
- Paradoksalnie, wysoki wskaźnik zatrudnienia i niskie bezrobocie niosą problemy dla pracodawców. Firmy borykają się z brakami pracowników i coraz częściej nastawiają się na automatyzację i robotyzację oraz nowe technologie w celu poprawy wydajności. Razem z zawirowaniami na rynku energetycznym oraz wzrostami płacy minimalnej, powoduje to **zdecydowany wzrost kosztów prowadzenia firm**. Na przestrzeni kilku ostatnich lat, najbardziej odczuły to pomorskie średnie przedsiębiorstwa, gdzie koszty w przeliczeniu na 1 podmiot wzrosły ponad 2-krotnie (z 62,3 mln w 2019 r. do 137,5 mln w 2022 r.), podczas gdy średnio w kraju firmy tej wielkości odnotowały wzrost kosztów o 57%. Same koszty związane z zatrudnieniem w latach 2019-2021 wzrosły o 14% w regionie i o 13% średnio w kraju²³.
- **Wzrost inflacji** ma także negatywny wpływ na zdolność polskich przedsiębiorstw do terminowej spłaty zobowiązań oraz szacowania nakładów inwestycyjnych w kontekście rentowności firm i prognozowania nadwyżek.
- Pomorskie od lat jest szóstym województwem w kraju pod względem **liczby podmiotów gospodarki** narodowej zarejestrowanych w REGON (357,5 tys. w 2023 r., tj. o niemal 13 tys. więcej niż w 2022 r.), jak również pod względem liczby podmiotów nowo zarejestrowanych w rejestrze (29,5 tys. w 2023 r., tj. o 868 więcej niż w 2022 r.). Pod względem liczby podmiotów w REGON na 10 tys. ludności region utrzymuje wysoką 4. pozycję (1515 podmiotów w 2023 r.). Niezmiennie najwyższą przedsiębiorczością charakteryzuje się podregion trójmiejski, który skupia 42,7% podmiotów województwa.

Nadal aktualne pozostają wyzwania ujęte w Strategii FEP dla obszaru gospodarki:

- Poprawa pozycji konkurencyjnej gospodarki regionu poprzez wzmocnienie produktywności i innowacyjności (w tym wdrażanie wyników prac B+R) oraz adaptacyjności przedsiębiorstw, wzrost ich ekspansji i rozpoznawalności na arenie międzynarodowej, współpraca biznesu, sektora B+R oraz publicznego w celu budowania przewagi technologicznej i wdrażania nowoczesnych rozwiązań.
- Wykorzystanie cyfryzacji i zmian technologicznych jako stymulantów rozwoju i przełamania wykluczenia z uwzględnieniem potencjału instytucjonalnego oraz kompetencji administracji publicznej, biznesu, podmiotów systemu zdrowia, sektora pozarządowego oraz mieszkańców.

BADANIA I ROZWÓJ

- Udział **przedsiębiorstw innowacyjnych** w ogólnej liczbie przedsiębiorstw utrzymuje region w krajowej czołówce. W 2022 r. wyniósł on 36,3% (wzrost o 12,6 p.p. względem 2021 r.) i uplasował

²² Udział zarejestrowanych bezrobotnych w cywilnej ludności aktywnej zawodowo. Stan w dniu 31 grudnia. Dane GUS

²³ Dane GUS

Pomorskie na 5. miejscu w Polsce. Niższy jest wskaźnik innowacyjnych firm w przemyśle – 33,4% (wzrost o 10,4 p.p. względem 2021 r.), co uplasowało region na 6. pozycji, natomiast lepsza jest sytuacja wśród przedsiębiorstw usługowych – odsetek ten wyniósł 39,1% (wzrost o 14,7 p.p.), co było 5. wynikiem w kraju, wobec 2. miejsca rok wcześniej.

- Poprawiła się sytuacja pod względem **inwestycji w innowacje**. W 2022 r. Pomorskie wypadło znacznie lepiej niż w roku poprzednim i inwestycje na innowacje przypadające na 1 osobę aktywną zawodowo wyniosły 3,5 tys. PLN (wobec 2,6 tys. w 2021 r.). Region uplasował się pod tym względem na 3. miejscu wśród województw i przewyższył średnią krajową (3,2 tys. PLN). Mimo wysokiego 4. miejsca pod względem udziału sprzedaży wyrobów nowych/ulepszonych w sprzedaży ogółem w przedsiębiorstwach przemysłowych, wartość tej sprzedaży jest dość niska – 14,2%.
- Do 3,56 mld PLN wzrosły **nakłady wewnętrzne na działalność badawczą i rozwojową (B+R)** w 2022 r. Było to o 23,2% więcej niż w roku poprzednim, plasując województwo pomorskie na 4. miejscu w kraju. Natomiast stosunek nakładów na B+R do PKB w 2022 r. zbliżył się do 2% (wyniósł 1,86%), co było 3. wynikiem w kraju, ale na tle UE wartości te są niskie.
- W 2022 r. region zajął 6. pozycję w kraju pod względem wartości **eksportu** na 1 mieszkańca oraz pod względem udziału eksportu w PKB²⁴. Najwięcej eksportowano do Niemiec, Holandii i Szwecji. Dominującą grupą towarów eksportowanych z Pomorza, podobnie jak w poprzednich latach, były: statki, łodzie i inne konstrukcje pływające, maszyny i urządzenia elektryczne, zboża, ryby i skorupiaki oraz kotły, maszyny i urządzenia mechaniczne. Jedną z najbardziej zauważalnych zmian struktury eksportu był wzrost udziału grupy zbóż, co mogło być wynikiem zmian w łańcuchach dostaw spowodowanych przez rosyjską agresję na Ukrainę²⁵.

Nadal aktualne pozostają wyzwania ujęte w Strategii FEP dla obszaru B+R:

- Poprawa pozycji konkurencyjnej gospodarki regionu poprzez wzmacnianie produktywności i innowacyjności (w tym wdrażanie wyników prac B+R) oraz adaptacyjności przedsiębiorstw, wzrost ich ekspansji i rozpoznawalności na arenie międzynarodowej, współpraca biznesu, sektora B+R oraz publicznego w celu budowania przewagi technologicznej i wdrażania nowoczesnych rozwiązań.
- Wykorzystanie cyfryzacji i zmian technologicznych jako stymulantów rozwoju i przełamania wykluczenia z uwzględnieniem potencjału instytucjonalnego oraz kompetencji administracji publicznej, biznesu, podmiotów systemu zdrowia, sektora pozarządowego oraz mieszkańców.

ENERGETYKA I ŚRODOWISKO

- Pomorze cechuje znacząco **niższe** (ok. 9%) ogólne **zużycie energii elektrycznej na 1 mieszkańca** niż średnie w kraju. Niższe niż średnie w kraju (o 4%) jest również zużycie energii elektrycznej na 1 mieszkańca w gospodarstwach domowych, w tym w pomorskich miastach i na obszarach wiejskich²⁶. W 2023 r. porównaniu do 2021 r. w miastach spadło o prawie 5%, na wsi o 2,5%.

²⁴ Podczas gdy w 2015 r. województwo zajmowało 2. lokatę w kraju. Obliczenia własne na podstawie danych Izby Administracji Skarbowej w Warszawie i GUS

²⁵ Źródło: Sytuacja gospodarcza województwa pomorskiego w III kwartale 2022 r., 29.11.2022 r., Pomorski Przegląd Gospodarczy, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową

²⁶ W pomorskich miastach w 2023 r. zużycie wyniosło 740,5 kWh na 1 mieszkańca, wobec 780 kWh średnio w miastach Polski. Na wsi było nieco niższe i na Pomorzu wyniosło 789 kWh i było niższe od średniego na obszarach wiejskich w Polsce – 804,3 kWh. Dane GUS

- Zużycie energii elektrycznej w regionie przekracza jego możliwości wytwórcze, ale **deficyt produkcji energii dynamicznie maleje**, ponieważ w coraz większym stopniu (w ponad 76%) pokrywa ona zapotrzebowanie na energię elektryczną w województwie²⁷. Nadal jednak zdolności produkcyjne energii na Pomorzu pozostają pewnym wyzwaniem, gdyż nie zaspokajają prawie 2200 GWh potrzeb.
- Znaczącą poprawę w kierunku dążenia do samowystarczalności energetycznej region zawdzięcza **dynamicznemu rozwojowi energetyki z odnawialnych źródeł energii (OZE)**. W 2023 r. produkcja energii z OZE przekroczyła w regionie 4500 GWh (w porównaniu z 2020 r. wzrost o prawie 54%) i Pomorskie stało się trzecim producentem energii elektrycznej z OZE w kraju.
- W 2023 r. 64,5% produkowanej energii elektrycznej w regionie pochodziło z OZE, a w porównaniu z 2020 r. nastąpił wzrost o prawie 8 p.p. W efekcie, czysta energia zaspokajała prawie połowę potrzeb energetycznych regionu (49,1%), podczas gdy średnio w Polsce – 28,5%. Był to znaczący progres w stosunku do 2020 r. (33%)²⁸.
- Większość produkowanej energii elektrycznej w regionie pochodziła z **elektrowni wiatrowych**. Do głównych problemów pomorskiej elektroenergetyki zalicza się jednak niedostatecznie rozwiniętą infrastrukturę przesyłową i dystrybucyjną oraz zły stan techniczny sieci. Ponadto, przy dynamicznie rosnącej w ostatnich latach liczbie instalacji prosumenckich, która wykazuje niestabilność uwarunkowaną zmiennymi warunkami atmosferycznymi, problemem jest gromadzenie nadwyżki energii i jej magazynowanie.
- Mimo tak dużego progressu w rozwoju OZE, pojawił się znaczący problem w postaci **wzrostu cen energii**. W 2023 r. średnia roczna cena sprzedaży energii na rynku konkurencyjnym wyniosła 759,29 PLN/MWh i w porównaniu do 2022 r. była wyższa o blisko 45%. Natomiast średnia cena energii elektrycznej dla odbiorców w gospodarstwach domowych w 2023 r. wyniosła 0,7840 PLN/kWh i była wyższa o 7,5% w stosunku do 2022 r.²⁹.
- **Sprzedaż ciepła** w latach 2020-2023 **wzrosła** w regionie o ponad 13% i jest to drugi największy przyrost w Polsce (po zachodniopomorskim). W 2023 r. spadła jednak zarówno w porównaniu z 2022 r. i rekordowym 2021 r. W przeliczeniu na 1 mieszkańca sprzedaż ciepła stawiała Pomorskie na wysokim 5. miejscu w kraju. Takie zwiększenie sprzedaży wynika zarówno z wysokiego wzrostu (o ponad 11%) sprzedaży ciepła w budynkach mieszkalnych, ale też w urzędach i instytucjach (o 26%), chociaż te zużywały niecałe 20% sprzedanej energii cieplnej³⁰.
- Stan **jakości powietrza** w regionie jest relatywnie dobry, ale nadal pozostaje wyzwaniem, ze względu na skutki emisji pyłów i gazów związanych z transportem, a także ogrzewaniem budynków kotłami na paliwa kopalne. W 2023 r. w aglomeracji trójmiejskiej i strefie pomorskiej nie odnotowano przekroczenia poziomów dopuszczalnych pyłu zawieszonego PM10, zarówno dla dopuszczalnej liczby dni z przekroczeniem średniodobowych stężeń, jak i przekroczeń średniorocznych. Obie strefy uzyskały w 2023 r. najlepszą klasę A, dla obydwu parametrów. Ostatnim, z odnotowanym przekroczeniem poziomu dopuszczalnego w strefie aglomeracji trójmiejskiej był rok 2017, natomiast w strefie pomorskiej 2018. Natomiast przekroczenia

²⁷ W 2023 r. produkcja energii elektrycznej w regionie zaspokajała 76,2% potrzeb, a w 2020 r. – 59%. Dane GUS

²⁸ Obliczenia własne na podstawie danych GUS

²⁹ Źródło: <https://www.ure.gov.pl/pl/urząd/informacje-ogolne/aktualnosci/11857,Srednie-ceny-sprzedazy-energii-elektrycznej-na-ryнку-konkurencyjnym-oraz-dla-gos.html>

³⁰ Obliczenia własne na podstawie danych GUS

poziomu docelowego dla benzo(a)pirenu w pyle zawieszonym PM10 odnotowuje się od dziesięciu lat na wszystkich stanowiskach pomiarowych zlokalizowanych w strefie pomorskiej. Dostrzegalna jest wysoka zależność pomiędzy zmiennością sezonową i wartościami stężeń – w sezonie grzewczym wielkości stężeń benzo(a)pirenu w pyle zawieszonym PM10 były dużo wyższe niż w okresie letnim. Najwyższe stężenia odnotowano na terenach, gdzie dominuje niska emisja z indywidualnego ogrzewania budynków. W strefie aglomeracji trójmiejskiej norma benzo(a)pirenu w pyle zawieszonym PM10 jest dotrzymywana od 2019 r.³¹.

- Pomorskie utrzymuje się w ścisłej krajowej czołówce pod względem dostępu do **infrastruktury komunalnej**. Poziom zwodociągowania od lat plasuje region na 3. miejscu w kraju, a poziom skanalizowania utrzymuje Pomorskie nieustannie na 1. miejscu.
- Oczyszczalnie ścieków w 2023 r. obsługiwały 83,6% mieszkańców regionu. Ten niewielki spadek w stosunku do roku wcześniejszego (84,6%) spowodował, iż region z krajowego lidera spadł na 2. miejsce.
- Ostatnie lata to okres intensywnej **rozbudowy infrastruktury rowerowej**. Długość dróg dla rowerów w regionie stale wzrasta – w 2023 r. było to niemal 1,8 tys. km, tj. o 7,6% więcej niż rok wcześniej. **Dynamika wzrostu** była jednak **niższa niż średnio w kraju (8,9%)**³². Zachodzące zmiany są w znacznym stopniu **zróżnicowane przestrzennie**. W latach 2022-2023 w trzech powiatach regionu w ogóle nie nastąpił wzrost długości dróg dla rowerów (w powiecie bytowskim, chojnickim i sztumskim). Z kolei największa dynamika zmian dotyczy Obszaru Metropolitalnego Gdańsk-Gdynia-Sopot. Poprawa infrastruktury przekłada się na rosnącą popularność rowerów w obsłudze transportowej miast. Potwierdzają to sami rowerzyści, którzy w 2022 r. dali temu wyraz w ogólnopolskim „Badaniu Klimatu Rowerowego”³³. Wynika to ze **wzrostu zainteresowania mobilnością aktywną**, m.in. na skutek zmiany postaw wobec zdrowia (do czego przyczyniła się również pandemia COVID-19) oraz wzrostu świadomości ekologicznej i ekonomicznej mieszkańców. Z uwagi na rozwój tego kierunku mobilności, konieczna jest poprawa warunków do bezpiecznej komunikacji rowerowej. Podstawową barierą rozwoju ruchu rowerowego jest brak sprawnej infrastruktury rowerowej na wielu relacjach podróży mieszkańców miast oraz brak spójnych połączeń rowerowych pomiędzy miastami.
- Spośród 42 pomorskich miast, zamieszkiwanych przez 1,47 mln mieszkańców, transport miejski organizuje 25 miast. Zdecydowana większość z nich organizując transport miejski sukcesywnie wymienia i unowocześnia tabor, dostosowując go zarówno do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, jak i wymogów ochrony środowiska. Poza autobusami, trolejbusami i tramwajami w województwie pomorskim istotną rolę w realizowaniu przewozów w ramach transportu miejskiego odgrywa kolej miejska obsługująca Obszar Metropolitalny. Według informacji pozyskanych od organizatorów transportu miejskiego w 2024 r. liczba pojazdów komunikacji miejskiej w województwie pomorskim wyniosła ponad 1,3 tys. szt., z czego 30,8% stanowiły pojazdy zeroemisyjne.

³¹ Źródło: Roczna ocena jakości powietrza w województwie pomorskim. Raport wojewódzki za rok 2023, Główny Inspektorat Ochrony Środowiska, 2024

³² Dane GUS

³³ W edycji z 2022 r. Gdańsk zajął pierwsze miejsce wśród miast powyżej 200 tys. mieszkańców. Tczew, w kategorii miast od 50 tys. do 100 tys. mieszkańców również osiągnął najlepszy wynik. Z kolei wśród miast do 50 tys. mieszkańców Cedry Wielkie zajęły II miejsce, a Władysławowo III. (Źródło: www.rowerowyklimat.pl)

Nadal aktualne pozostają wyzwania ujęte w Strategii FEP:

- Zwiększanie bezpieczeństwa energetycznego, przy jednoczesnym dążeniu do neutralności klimatycznej oraz przekształcenia regionu w krajowego lidera produkcji zielonej energii i technologii ekoefektywnych, przy jednoczesnym zachowaniu walorów krajobrazowych.
- Osiągnięcie wewnętrznej spójności transportowej regionu, ograniczanie zjawiska wykluczenia transportowego, rozwój zrównoważonej mobilności mieszkańców oraz efektywne połączenie regionalnego układu transportowego z systemem krajowym i europejskim, a także zmniejszenie negatywnego wpływu transportu na środowisko i klimat.

KSZTAŁCENIE I KOMPETENCJE

- Mieszkańcy województwa coraz bardziej interesują się **kształceniem ustawicznym**. Świadczy o tym wzrost udziału osób w wieku 25-64 lata uczestniczących w kształceniu lub szkoleniu, który w 2023 r. wyniósł 9,2% (wobec 7,5% w 2022 r.) i przekroczył średnią krajową (8,7%), co uplasowało Pomorskie na 6. miejscu wśród polskich regionów. Jednocześnie, województwo nadal znacznie odbiega pod tym względem od średniej dla krajów UE (12,7%). Widoczne są także różnice ze względu na płeć kształcących się dorosłych. Dominują kobiety (10,3%), podczas gdy mężczyźni stanowią 8,1%³⁴.
- Z kolei, w 2022 r. w województwie pomorskim wśród ludności w wieku 18-69 lat, której było 1,5 mln, 58,6% (w kraju – 54,0%) osób uczestniczyło w jakiegokolwiek formie uczenia się. Pomorskie pod względem tego wskaźnika znalazło się ex aequo z województwem lubuskim na drugim miejscu w kraju, po województwie mazowieckim (63,9%). W rozbiciu na formy uczenia się³⁵, w województwie pomorskim w edukacji formalnej uczestniczyło 8,1% osób w wieku 18-69 lata, w edukacji pozaformalnej – 23,3% osób oraz w edukacji nieformalnej – 50,6% osób³⁶.
- Od kilku lat coraz większym wyzwaniem dla pracodawców jest zrekrowanie talentów dysponujących zarówno pożądanymi kwalifikacjami, jak i umiejętnościami miękkimi. Obecnie **co czwarta z nich odczuwa brak pracowników z potrzebnymi kompetencjami**. W firmach brakuje przede wszystkim osób z kompetencjami menedżerskimi, sprzedażowymi i cyfrowymi³⁷.
- Pomorscy pracownicy i przedsiębiorcy określili **trzy najbardziej potrzebne umiejętności na rynku pracy**. Należą do nich: szybkie uczenie się i korzystania z efektywnych strategii; odporność na stres i umiejętność radzenia sobie z nim oraz znajomość języków obcych. Wskazali też **trzy największe deficyty umiejętności**, do których należą: odporność na stres i umiejętność radzenia sobie z nim; zdolność analizowania i krytycznego myślenia, a także kompleksowe rozwiązywanie złożonych problemów³⁸.
- Mimo powyższych trendów, zmniejszyła się liczba jednostek administracji publicznej, które podnoszą **kompetencje cyfrowe** pracowników. W 2022 r. w województwie pomorskim 63,8% jednostek administracji publicznej zapewniało szkolenia dla pracowników w zakresie ICT, wobec 66% w 2021 r.³⁹. Nadal jednak była to wartość wyższa niż średnio w Polsce (60,2%).

³⁴ Dane Eurostat

³⁵ Przy założeniu, że jedna osoba mogła uczestniczyć jednocześnie w kilku formach kształcenia.

³⁶ Uczenie się osób dorosłych 2022, 2024, GUS

³⁷ Raport Płacowy 2025, Hays Poland.

³⁸ Raport Trendy, wyzwania, zjawiska rynku pracy, Badanie sondażowe Partnerów PORP, 2024, WUP, Gdańsk

³⁹ Społeczeństwo informacyjne w Polsce w 2023 roku, GUS

- W pracy z osobami bezrobotnymi, powiatowe urzędy pracy z terenu województwa pomorskiego kładą szczególny nacisk na kompetencje cyfrowe. Do 30.06.2024 r. przeprowadziły ocenę tych kompetencji wśród ponad 7 tys. osób bezrobotnych, z których blisko 900 skierowały na szkolenia.
- W regionie **powoli rośnie świadomość** mieszkańców oraz przedsiębiorców w zakresie **kompetencji ekologicznych**, związanych ze zmianami klimatycznymi, zrównoważonym rozwojem czy raportowaniem ESG w przedsiębiorstwach. Wpływa na to m.in. działalność SWP i jego jednostek, w tym WUP, a także organizacji pozarządowych. Podejmowane działania dotyczą tematyki szkodliwości smogu na zdrowie i życie oraz wymogów przyjętych uchwał antysmogowych dla województwa a także zielonych kompetencji w aspekcie przechodzenia przez proces zmian zawodowych, czemu poświęcone było I Pomorskie Forum Umiejętności. Na wielu branżowych spotkaniach podejmowane są również wątki związane z wymogami Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady w zakresie zrównoważonego rozwoju oraz przedstawiane są pierwsze raporty niefinansowe ESG.
- Ponadto, przed gospodarką regionu stoi szereg wyzwań, takich jak:
 - **duża luka w produktywności** pomiędzy małymi i średnimi przedsiębiorstwami a dużymi korporacjami,
 - **nowe obszary gospodarki** wymagające wykwalifikowanej kadry (MEW, energetyka jądrowa) – szybkie reagowanie na potrzeby przedsiębiorców,
 - **spadająca podaż zasobów siły roboczej** wynikająca z malejącego przyrostu naturalnego i starzenia się społeczeństwa,
 - **zmiany technologiczne i społeczne** (cyfryzacja, migracje, zmiany kulturowe),
 - **unowocześnienie modeli kształcenia** i ich wdrożenie.
- Środowiska gospodarcze zrzeszone w Pomorskiej Radzie Przedsiębiorczości, skupiającej wszystkie organizacje pracodawców województwa pomorskiego oraz kluczowe instytucje otoczenia biznesu, a także trzeciego sektora działające na rzecz wspierania przedsiębiorczości, zgłaszają **braki w obszarach wymagających wspólnego działania**, w szczególności dotyczących wypełniania luk kompetencyjnych pracowników dla kluczowych obszarów gospodarki Pomorza.
- W województwie pomorskim **nie istnieją** bowiem **rozwiązania umożliwiające koordynację pomiędzy różnymi szczeblami kształcenia** (tj. kształcenia zawodowego, szkolnictwa wyższego oraz uczenia się przez całe życie, w tym uczenia się dorosłych), jak też pomiędzy obszarem kształcenia a środowiskiem gospodarczym.
- Dlatego też SWP dąży do **zapewnienia uporządkowania współpracy** różnych podmiotów i instytucji w województwie pomorskim mających wpływ na rozwijanie umiejętności przez mieszkańców regionu, co stanowi istotny warunek dla zachowania dynamiki wzrostu gospodarczego i adaptacji do zmian społecznych. Istnieje potrzeba budowania i wzmocnienia partnerstw instytucji oświatowych (edukacja formalna), edukacji (formalnej, nieformalnej, pozaformalnej), nauki, podmiotów rynku pracy i gospodarki oraz dialogu społecznego w celu efektywnego reagowania na konieczność przygotowania kompetentnych pracowników dla kluczowych obszarów/branż gospodarki województwa pomorskiego, zwłaszcza nowych branż, np. offshore.

Nadal aktualne pozostają wyzwania ujęte w Strategii FEP:

- Zwiększenie dostępu do wysokiej jakości wychowania przedszkolnego oraz edukacji na wszystkich etapach kształcenia, z uwzględnieniem kształtowania kompetencji miękkich i kompetencji przyszłości.

- Wykorzystanie cyfryzacji i zmian technologicznych jako stymulantów rozwoju i przełamania wykluczenia z uwzględnieniem potencjału instytucjonalnego oraz kompetencji administracji publicznej, biznesu, podmiotów systemu zdrowia, sektora pozarządowego oraz mieszkańców.

WYRÓWNYWANIE SZANS

- Maleje grupa osób biernych w związku z pełnieniem obowiązków rodzinnych i prowadzeniem domu. W 2022 r. wynosiła 56 tys. osób (o 2 tys. mniej niż rok wcześniej). Opiekę nad osobami wymagającymi wsparcia w codziennym funkcjonowaniu (w tym głównie nad schorowanymi rodzicami oraz dziećmi, w tym z niepełnosprawnością) **najczęściej pełnią kobiety**. Stosunkowo często nie wracają także do pracy po urlopie macierzyńskim i wychowawczym. Wskazują bowiem na niską dostępność placówek opiekuńczych, w tym żłobków (zwłaszcza placówek publicznych)⁴⁰, mimo stopniowego rozwoju bazy żłobkowej w regionie. W 2022 r. w województwie funkcjonowało 390 żłobków i klubów dziecięcych, które oferowały 13,7 tys. miejsc, tj. o 11,3% więcej niż rok wcześniej. Najwięcej miejsc skoncentrowanych jest na terenie Gdańska, Gdyni, powiatu wejherowskiego, gdańskiego i kartuskiego. Mimo to, odsetek dzieci do lat 3. w żłobkach i klubach dziecięcych w 2022 r. był niższy niż przeciętnie w Polsce – wyniósł 15,7% (rok wcześniej – 13,9%), przy 18,0% dla kraju.
- W roku szkolnym 2022/23 do pomorskich przedszkoli uczęszczało 102,9 tys. dzieci (o 5,3 tys. więcej niż przed rokiem). **Wzrost liczby dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym** w porównaniu z rokiem szkolnym 2021/22 wyniósł 5,3%. Dzięki temu odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym coraz bardziej zbliża się do średniego w Polsce – w roku szkolnym 2022/23 wyniósł 92,5%, podczas gdy w całym kraju 94,9%. Jednak **wewnątrz regionu** występują **znaczne dysproporcje**. W 2023 r. na 101 gmin wiejskich i wiejsko-miejskich, jedynie siedem odnotowało wartości powyżej średniej wojewódzkiej. W przypadku pozostałych 94 gmin wartości mieszczą się w przedziale od niespełna 30% (Malbork i Ustka) do 91% (Dębica Kaszubska, Nowy Dwór Gdański). Dodatkowo, znaczna część gmin o najniższych wskaźnikach albo odnotowała **spadki dochodów per capita**, albo ich dochody są zdecydowanie poniżej średnich regionalnych. Sytuacja ta w największym stopniu dotknęła gminę Przywidz (spadek o 21%) oraz Wejherowo (o 17%).
- W 2023 r. **pomocą społeczną** w województwie pomorskim objętych było niemal 90 tys. osób w rodzinach (tj. o 0,7% więcej niż w 2022 r.), w tym świadczenia (zarówno pieniężne, jak i niepieniężne) przyznano ponad 58,4 tys. Pomorzan, tj. o 0,6 więcej niż +w 2022 r.⁴¹.
- **Wskaźnik deprivacji lokalnej**⁴² w 2023 r. dla województwa pomorskiego wyniósł tyle samo co rok wcześniej – 2,5%. Najwyższą wartość osiągnął w powiecie lęborskim (4,4%), zaś najniższą na poziomie 1,5% w powiecie puckim, Gdyni oraz Gdańsku. W stosunku do poprzedniego roku wzrost wartości wskaźnika odnotowano w ośmiu powiatach, a największy, tj. o 0,3 p.p. – w powiecie kartuskim. Natomiast spadek wskaźnika wystąpił w siedmiu powiatach województwa, przy czym największy w powiecie kwidzyńskim – o 0,2 p.p.⁴³.

⁴⁰ Sytuacja kobiet na rynku pracy województwa pomorskiego w kontekście aktywizacji zawodowej z uwzględnieniem uwarunkowań społeczno-ekonomicznych, WUP, Gdańsk, 2023

⁴¹ Dane dotyczą rzeczywistej liczby osób i osób w rodzinach objętych pomocą społeczną. Źródło: Sprawozdania roczne z udzielonych świadczeń pomocy społecznej – pieniężnych oraz usługach (MRiPS-03) za lata 2022 i 2023

⁴² Odsetek osób, którym udzielono świadczenia z pomocy społecznej w liczbie ludności

⁴³ Dane ROPS

- Mimo spadku rok do roku **wskaźnik zatrudnienia osób z niepełnosprawnościami**, w 2023 r. wyniósł 41,3% (wobec 45,7% w 2022 r. i 34,9% w 2021 r.)⁴⁴. Jednak w obliczu średnich unijnych, sytuacja tych osób pozostaje nadal dużym wyzwaniem.

Nadal aktualne pozostają wyzwania ujęte w Strategii FEP:

- Poprawa dostępności i jakości zdeinstytucjonalizowanych usług społecznych i zdrowotnych dla mieszkańców, w tym osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym.
- Aktywizacja i integracja społeczna osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym.
- Zwiększanie udziału kobiet w rynku pracy, w szczególności na obszarach wiejskich. Ważne są także działania zwiększające równość kobiet i mężczyzn na rynku pracy, m.in. takie jak wspieranie pracodawców w tworzeniu miejsc pracy wolnych od dyskryminacji, transparentnych pod względem płac oraz zlikwidowanie różnicowania wynagrodzeń ze względu na płeć.

OPIEKA DŁUGOTERMINOWA

- Coraz trudniejsza sytuacja demograficzna jest istotnym wyzwaniem dla polityki społecznej i zdrowotnej regionu i jedną z przyczyn **rosnącego popytu na usługi opiekuńcze i zdrowotne**⁴⁵. W ciągu najbliższych 10 lat w województwie pomorskim spodziewany jest wzrost zapotrzebowania szczególnie w zakresie wsparcia i opieki nad osobami starszymi, z niepełnosprawnościami i problemami zdrowia psychicznego. Przy czym sytuacja będzie się różnić w zależności od powiatu⁴⁶.
- Mapa potrzeb zdrowotnych na lata 2022-2026 wskazuje, iż obecna infrastruktura opieki długoterminowej funkcjonująca w ramach systemu ochrony zdrowia jest niewystarczająca i nieodpowiednia do zaspokojenia obecnych i przyszłych potrzeb⁴⁷. W województwie pomorskim od kilku lat obserwuje się **wzrost liczby pacjentów objętych opieką długoterminową**, zarówno **stacjonarną**, jak i **domową**. Ponadto prognozuje się wzrost zapotrzebowania, zwłaszcza w odniesieniu do osób powyżej 80 roku życia.
- W 2023 r. w regionie opieką długoterminową w ramach systemu ochrony zdrowia objętych było ponad 4,2 tys. osób (tj. o 12,1% więcej niż rok wcześniej), z czego 60% stanowiły kobiety. Zdecydowaną **większość pacjentów** stanowiły **osoby w wieku 80 i więcej lat** (50,8%), oraz w wieku 65-79 lat (35,3%). Największą grupę pacjentów objętych opieką długoterminową, podobnie jak w całym kraju, stanowią pacjenci z rozpoznaniem chorób układu krążenia (42%), zaburzeń psychicznych (18%) oraz chorób układu nerwowego (13%).
- Opieką stacjonarną⁴⁸ w 2023 r. objętych było niemal 2,6 tys. osób (wzrost o 9,6%). **Liczba pacjentów objętych opieką stacjonarną na 100 tys. ludności jest niższa niż średnio w Polsce** – w

⁴⁴ Dane GUS wg BAEL (za IV kwartał), dotyczą osób w przedziale wiekowym 16-64 lata

⁴⁵ W Polsce publiczny system opieki długoterminowej opiera się na dwóch niezależnych od siebie filarach – opieka ta realizowana jest zarówno w systemie ochrony zdrowia, jak i w systemie pomocy społecznej.

⁴⁶ Źródło: Diagnoza w zakresie rozwoju i deinstytucjonalizacji usług społecznych i zdrowotnych w województwie pomorskim, UMWP, 2023

⁴⁷ Opieka długoterminowa świadczona stacjonarnie w ramach systemu opieki zdrowotnej udzielana jest w zakładach opiekuńczo-leczniczych (ZOL) i zakładach pielęgnacyjno-opiekuńczych (ZPO). Domowa opieka długoterminowa jest świadczona przez zespoły długoterminowej opieki domowej oraz przez personel pielęgniarstwa opieki długoterminowej w domu osoby potrzebującej.

⁴⁸ w ramach systemu ochrony zdrowia.

2023 r. wynosiła 109,6 przy 133,1 dla kraju. Przy czym zauważa się znaczne zróżnicowanie przestrzenne ww. wskaźnika wewnątrz regionu.

- Liczba osób objętych opieką domową⁴⁹ w 2023 r. wyniosła 1,7 tys., tj. o 16,5% więcej niż w 2022 r. (przy wzroście dla kraju 0,7%). Osoby w wieku 80 lat i więcej stanowiły 47,3% pacjentów, a osoby w wieku 65-79 lat – 35%. **Liczba pacjentów objętych opieką domową** na 100 tys. ludności plasuje region na **ostatnim miejscu w Polsce**. Wskaźnik ten w 2023 r. wynosił 71,8 (w 2022 r. – 61,6) przy średniej dla kraju 185,6 (sytuacja w poszczególnych powiatach jest znacznie zróżnicowana).

Świadczenia pielęgnarskiej opieki długoterminowej domowej w 2023 r. zostały udzielone łącznie 1,4 tys. pacjentów (w 2022 r. – 1,2 tys.), tj. 59,6 osobom na 100 tys. mieszkańców. Pomimo wzrostu, pomorskie zajmuje ostatnie miejsce wśród województw pod tym względem.

Świadczenia zespołu długoterminowej opieki domowej w 2023 r. zostały udzielone łącznie ok. 250 pacjentom (w większości osobom starszym), tj. 10,5 osobom na 100 tys. ludności. Pod tym względem województwo plasuje się na przedostatnim, 15. miejscu w kraju.

- W województwie widoczne jest znaczne **zróżnicowanie terytorialne dostępności usług** społecznych i zdrowotnych. Placówki są rozlokowane nierównomiernie. Ponadto poważne wyzwanie stanowią deficyty w zakresie komunikacji publicznej, szczególnie na obszarach wiejskich⁵⁰.
- W 2023 r. w regionie funkcjonowało 30 ośrodków świadczących stacjonarną opiekę długoterminową w ramach systemu ochrony zdrowia (o 2 więcej niż rok wcześniej) oraz 29 ośrodków świadczących opiekę domową. Mapa potrzeb zdrowotnych na lata 2022-2026 wskazuje na ogólnie **słabą dostępność domowej opieki długoterminowej** w regionie, zwłaszcza w powiecie słupskim, Gdyni, powiecie malborskim i kwidzyńskim. W przypadku opieki stacjonarnej słaba dostępność charakteryzuje szczególnie Słupsk, powiat malborski, kościerski, starogardzki i gdański.
- W województwie pomorskim w 2023 r. z **usług opiekuńczych świadczonych w miejscu zamieszkania**⁵¹ obejmujących pomoc w zaspokajaniu codziennych potrzeb życiowych, opiekę higieniczną, pielęgnację zaleconą przez lekarza oraz zapewnienie kontaktu z otoczeniem skorzystało 7,5 tys. osób (0,7% więcej niż rok wcześniej), a liczba udzielonych świadczeń wyniosła 2,1 mln (tj. o 1,3 tys. więcej)⁵². Z 11,4 tys. specjalistycznych usług opiekuńczych (o 21,4% mniej niż w 2022 r.) skorzystało 175 osób (bez zmian). Specjalistycznymi usługami opiekuńczymi dla osób z zaburzeniami psychicznymi objęto 1,5 tys. osób (o 3,7% więcej), a liczba udzielonych świadczeń wyniosła 472,5 tys. (-4,4%).
- Osoby wymagające całodobowej opieki, dla których niewystarczające jest zapewnienie pomocy w formie usług opiekuńczych mogą korzystać z **domów pomocy społecznej (DPS)**. W 2023 r. w regionie funkcjonowało 40 DPS, dysponujących niemal 4,4 tys. miejsc (o 0,4% mniej niż w 2022 r.)

⁴⁹ W ramach systemu ochrony zdrowia

⁵⁰ Źródło: Diagnoza w zakresie rozwoju i deinstytucjonalizacji usług społecznych i zdrowotnych w województwie pomorskim, UMWP, 2023

⁵¹ Opieka długoterminowa w ramach sektora pomocy społecznej obejmuje zapewnienie godnych warunków bytowych, usługi pielęgnacyjno-opiekuńcze oraz wsparcie w aktywnościach dnia codziennego. W jej zakresie funkcjonują usługi opiekuńcze oraz różnego rodzaju formy opieki stacjonarnej takie jak: rodzinne domy pomocy, domy pomocy społecznej i placówki niepubliczne. System tworzą także placówki wsparcia, m.in. środowiskowe domy samopomocy, kluby samopomocy czy mieszkania treningowe i wspomagane.

⁵² Źródło: Ocena zasobów pomocy społecznej województwa pomorskiego za rok 2023, UMWP 2024

oraz 3 **rodzinne domy pomocy społecznej** dysponujące 24 miejscami (w 2022 r. 2 z 16 miejscami). Osobną kategorię stanowią **placówki całodobowej opieki prowadzone w ramach działalności statutowej i gospodarczej** – w 2023 r. prowadzono ich w województwie 84 (o dwie więcej niż rok wcześniej), a dysponowały one blisko 3,1 tys. miejsc (wzrost o 4,5%)⁵³.

- Wzrasta liczba **dziennych placówek dla osób z niepełnosprawnościami, długotrwale chorych, w podeszłym wieku i z zaburzeniami psychicznymi**. W 2023 r. funkcjonowało 55 klubów samopomocy (z których skorzystało blisko 1,4 tys. osób), 32 dzienne domy pomocy (1,1 tys. osób korzystających), 12 klubów samopomocy dla osób z zaburzeniami psychicznymi (465 osób korzystających) oraz 72 środowiskowe domy samopomocy (ŚDS) (niemal 2,5 tys. osób korzystających w ciągu roku).
- Ogólna **ocena jakości** i skuteczności usług świadczonych zarówno przez instytucje w formie zamkniętych zakładów, jak i w formie środowiskowej w województwie pomorskim jest **dobra**⁵⁴. Jakość usług w placówkach stacjonarnych zależy od zdolności zapewnienia odpowiedniej opieki medycznej, a wyzwania, takie jak brak personelu i ograniczenia budżetowe mogą wpływać na realizację standardów. Jakość usług w formie środowiskowej zależy od wykształcenia i przygotowania pracowników, dostępności środków, wsparcia dla rodzin oraz integracji z lokalną społecznością. Znaczącym czynnikiem jest współpraca między instytucjami i koordynacja usług.
- Istotnym ograniczeniem rozwoju opieki w środowisku lokalnym są **znaczące deficyty kadrowe**, szczególnie wśród kadry pielęgniarskiej, która jest podstawą opieki udzielanej w warunkach domowych, a także opiekunów medycznych i lekarzy. Mniej odczuwalne są niedobory w placówkach wsparcia dziennego czy ŚDS.

Nadal aktualne pozostają wyzwania ujęte w Strategii FEP:

- Poprawa dostępności i jakości zdeinstytucjonalizowanych usług społecznych i zdrowotnych dla mieszkańców, w tym osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym.
- Zapewnienie usług opiekuńczych dla seniorów.

MIGRANTKI I MIGRANCI

- W ostatnich latach **populacja migrantek i migrantów** w województwie pomorskim **stale rośnie**⁵⁵. Było to w decydującej mierze związane z rosyjską wojną przeciwko Ukrainie. Wg portalu Dane.gov.pl, liczba osób zarejestrowanych w województwie pomorskim w rejestrze obywateli Ukrainy i członków ich rodzin, którym nadano status cudzoziemca na podstawie specustawy wyniosła 68 tys., co stanowiło ponad 7% tej populacji w kraju.
- Liczba złożonych wniosków o udzielenie **zezwolenia na pobyt czasowy** każdego roku oscyluje w granicach 30 tys. W 2023 r. wyniosła 34 tys. (tj. o ponad 21% więcej niż dwa lata wcześniej)⁵⁶. Znaczną większość złożonych wniosków (około 70%) stanowiły wnioski o zezwolenie na pobyt czasowy i pracę.

⁵³ Ibidem

⁵⁴ Ibidem

⁵⁵ Nowosielski M., Raczyński R., Sytuacja migracyjna w województwie pomorskim. Wnioski i rekomendacje w zakresie integracji migrantek i migrantów, , Instytut Politologii UG, Gdańsk, 2024

⁵⁶ Dane dotyczące legalizacji pobytu cudzoziemców w województwie pomorskim, Wydział Spraw Obywatelskich i Cudzoziemców Pomorskiego Urzędu Wojewódzkiego w Gdańsku

- W okresie ostatnich 3 lat o uzyskanie zezwolenia na pobyt czasowy ubiegali się obywatele 142 państw. Najwięcej rozstrzygnięć w sprawach o udzielenie zezwolenia na pobyt czasowy dotyczyło jednak obywateli państw tzw. Partnerstwa Wschodniego⁵⁷. Zdecydowaną większość z nich stanowili obywatele Ukrainy, ale ich udział w ostatnich latach zmalał z prawie 75% w 2021 r. do niespełna 58% w 2023 r. Drugą co do wielkości grupę stanowili Białorusini, a po nich Gruzini, Mołdawianie, Hindusi, Rosjanie, Filipińczycy, Uzbeki, Kolumbijczycy i obywatele Bangladeszu.
- O uzyskanie **zezwolenia na pobyt stały** ubiegali się obywatele aż 98 państw, ale w statystykach wyraźnie dominują przedstawiciele dwóch państw, tj. Białorusi i Ukrainy. W latach 2021-2023 wydano 5,7 tys. pozytywnych decyzji.
- Wśród obywateli UE i Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej zarejestrowano pobyt ok. 1,3 tys. osób.
- Migracje wywierają dużą presję na pomorską gospodarkę, w tym rynek pracy, ale także na usługi użyteczności publicznej.
- Od lat **pomorski rynek pracy** pozostaje 6. destynacją w kraju dla **cudzoziemców**. Liczba oświadczeń wpisanych do ewidencji przez powiatowe urzędy pracy i powiadomień o podjęciu pracy przez cudzoziemca⁵⁸ w 2023 r. wyniosła ponad 135 tys. W porównaniu do roku wcześniejszego odnotowano spadek o 11,8%. Obywatele Ukrainy – największa populacja pracujących migrantów, pracują przede wszystkim w sekcji PKD: działalność w zakresie usług administrowania i wspierająca (33,6%), przetwórstwo przemysłowe (27,1%), transport i gospodarka magazynowa (9,9%) oraz budownictwo (7,2%).
- Pomorskie jest też 6. destynacją pod względem **ubezpieczeń migrantów**. Na koniec grudnia 2023 r. zgłoszono do ubezpieczeń 74 tys. obywateli innych państw. Niemal połowę z tej grupy (36,6 tys.) stanowili pracownicy, a osoby ubezpieczone prowadzące pozarolniczą działalność gospodarczą, czyli przedsiębiorcy, to jedynie niecałe 6%.
- Dane dotyczące uczniów z doświadczeniem migracji uczących się w pomorskich szkołach wskazują, że w ostatnim czasie nastąpił znaczący wzrost ich liczby. W roku szkolnym 2023/2024 ogółem odnotowano **27,6 tys. dzieci z doświadczeniem migracji**, podczas gdy w roku szkolnym 2021/2022 było ich 21,1 tys.⁵⁹ W pomorskich szkołach różnych typów uczą się osoby, które przybyły z 94 krajów. Oczywiście dominującą grupę stanowią uczniowie z Ukrainy – ponad 81% analizowanej grupy. Kolejnym krajem emigracji była Białoruś, skąd przybyło ponad 13,2% uczniów z doświadczeniem migracji.
- Ze względu na napływ ukraińskich uchodźców **system edukacji był nierównomiernie przeciążony**⁶⁰.

⁵⁷ Partnerstwo Wschodnie (PW) to polityka zewnętrzna Unii Europejskiej, realizowana w ramach Europejskiej Polityki Sąsiedztwa, skierowana do sześciu państw: Armenii, Azerbejdżanu, Białorusi, Gruzji, Mołdawii i Ukrainy

⁵⁸ Zgodnie z ustawą z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa, od 15 marca 2022 r. obywatele Ukrainy mogą – w oparciu o uproszczoną procedurę – legalnie podjąć pracę w Polsce

⁵⁹ Dane dotyczące cudzoziemców w pomorskich szkołach uzyskane z Departamentu Edukacji Urzędu Marszałkowskiego Województwa Pomorskiego w dniu 11 stycznia 2024 r.

⁶⁰ Ibidem

- W roku szkolnym 2022/23 w województwie pomorskim w 557 placówkach wychowania przedszkolnego (więcej o 71 niż rok wcześniej) przyjęto 2,2 tys. dzieci – uchodźców z Ukrainy⁶¹. Rok później już 3,7 tys. dzieci.
- W roku szkolnym 2023/24 w szkołach podstawowych uczyło się ponad 15,5 tys. dzieci – uchodźców z Ukrainy, w tym 72% korzystało z dodatkowej, bezpłatnej nauki języka polskiego. Po wybuchu pełnoskalowej wojny w Ukrainie, 566 szkół podstawowych przyjęło ponad 11,3 tys. dzieci z tego kraju. Niespełna 6,3 tys. (56%) zapewniono dodatkową, bezpłatną naukę języka polskiego⁶².
- W roku szkolnym 2023/2024 w szkołach ponadpodstawowych uczyło się 4,6 tys. uczniów – uchodźców z Ukrainy, z których większość korzystała z dodatkowych, bezpłatnych lekcji z języka polskiego.
- W szkołach zawodowych uczyło się 604 uczniów – uchodźców z Ukrainy, z których 60% korzystało z dodatkowych, bezpłatnych lekcji języka polskiego. Rok wcześniej grupa ta była mniejsza i liczyła 247 osób (48% z dodatkową bezpłatną nauką języka polskiego)⁶³.
- Wg stanu na dzień 1 grudnia 2024 r. w **ukraińskiej pieczy zastępczej** na terenie województwa pomorskiego przebywało 340 dzieci. Dodatkowo, coraz częściej zdarzają się sytuacje, w których dzieci ukraińskie trafiają pod opiekę **polskiej pieczy zastępczej**, co spowodowane jest nieprawidłowościami w wykonywaniu władzy rodzicielskiej przez ich rodziców. W 2024 r. odnotowano kilkanaście tego typu przypadków.
- Z informacji przekazanych przez powiatowe centra pomocy rodzinie wynika, że **widoczna jest potrzeba wsparcia dzieci ukraińskich przebywających w pieczy zastępczej**. Wsparcie powinno być realizowane głównie poprzez:
 - konsultacje i poradnictwo specjalistyczne;
 - terapię i mediacje;
 - usługi dla rodzin z dziećmi, w tym usługi opiekuńcze i specjalistyczne;
 - pomoc prawną, szczególnie w zakresie prawa rodzinnego;
 - organizowania dla rodzin spotkań mających na celu wymianę ich doświadczeń oraz zapobieganie izolacji.

W tym kontekście konieczne jest również zatrudnienie dodatkowej kadry opiekuńczej, a także podnoszenie kompetencji ukraińskich opiekunów.

- W roku akademickim 2022/23 liczba **studentów cudzoziemców** w województwie pomorskim wyniosła 5,7 tys., co oznacza wzrost o 51,5% w stosunku do poprzedniego roku. Wśród studentów cudzoziemców kobiety stanowiły 49,5%. Zdecydowana większość cudzoziemców (92,1%) wybrała studia stacjonarne⁶⁴. W 2023 r. na pomorskich uczelniach studiowało 1 266 uchodźców z Ukrainy. Stanowili oni 5,2% tej grupy w Polsce⁶⁵. Rok wcześniej były to jedynie 104 osoby (6,5% z kraju)⁶⁶.

⁶¹ Źródło: dane.gov.pl

⁶² Ibidem

⁶³ Ibidem

⁶⁴ Źródło: Edukacja w województwie pomorskim w roku szkolnym 2022/2023, Informacje sygnałowe, Urząd Statystyczny w Gdańsku, 2023

⁶⁵ Stan na 9.10.2023 r. Źródło: www.dane.gov.pl

⁶⁶ Stan na 3.10.2022 r. Źródło: www.dane.gov.pl

- Analiza danych dotyczących migrantek i migrantów w województwie pomorskim wyraźnie sugeruje, przewagę jednej, **dominującej grupy osób pochodzących z Ukrainy**. Oznacza to, że podczas planowania działań na rzecz włączania migrantów i migrantek należy tej społeczności poświęcić szczególną uwagę.
- Z drugiej strony, w województwie pomorskim podejmuje pracę coraz więcej osób z innych krajów, w tym także osób spoza państw szeroko rozumianego wschodniego sąsiedztwa Polski (Białousi, Rosji, Gruzji). Rośnie bowiem liczba migrantów i migrantek z takich krajów jak Bangladesz, Kolumbia czy Indie. Część spośród nich nie wróci do swoich krajów pochodzenia po zakończeniu kontraktów, co oznacza, że konieczne będą rozwiązania, które pomogą w procesach **włączania także innych nieukraińskich społeczności**.
- W województwie pomorskim pojawiły się niepokojące sygnały o podejrzeniu występowania zjawiska handlu ludźmi, szczególnie wśród pracowników z krajów Ameryki Łacińskiej. W odpowiedzi na tę trudną sytuację, SWP podjął działania mające na celu wsparcie poszkodowanych, organizując spotkania adaptacyjne i informacyjne, które częściowo pomagają im odnaleźć się w lokalnym porządku administracyjnym. Jednakże, ze względu na złożoność problemu i wielowymiarowe wyzwania, z jakimi mierzą się ofiary, konieczne jest zwiększenie zakresu wsparcia. Szczególnym zagrożeniem pozostaje rosnące ryzyko bezdomności w tej grupie, co wymaga szybkich i kompleksowych rozwiązań na poziomie lokalnym i krajowym.
- W ramach prac nad Planem strategicznym międzykulturowej Integracji migrantów dla województwa pomorskiego, zdiagnozowano **szereg wyzwań** w obszarze edukacji, kultury i polityki społecznej. Poza brakiem systemowej polityki migracyjnej, są to:
 - **edukacja**: trudności spowodowane trybem tymczasowych, a nie systemowych działań; brak oddziałów przygotowawczych; brak wymiany informacji i doświadczeń między placówkami; brak przystosowania kadry do pracy w międzynarodowym środowisku; brak przystosowania infrastruktury oraz materiałów edukacyjnych do pracy w międzynarodowym środowisku; kierowanie działań tylko do określonych grup (np. Ukraińców); brak wystarczających narzędzi, aby w proces kształcenia uczniów włączyć rodziców.
 - **kultura**: ograniczone środki, brak elastyczności uniemożliwiający dopasowywanie działań do zmieniającej się sytuacji, ograniczona otwartość na finansowanie nowych pomysłów; ograniczenia logistyczne, lokalowe oraz harmonogramowe, które uniemożliwiają świadczenie nowych usług lub rozwój istniejących w tym działań związanych np. z udostępnianiem przestrzeni; dotarcie do grup docelowej; mała komunikacja między instytucjami, powielanie działań, koincydencja wydarzeń; nierówne zasady traktowania wszystkich migrantów; niewystarczające kompetencje międzykulturowe kadry.
 - **polityka społeczna**: brak standardów pracy i świadczenia usług – w związku z ułatwionym dostępem do finansowania działań wspierających uchodźców, głównie z Ukrainy, o środki zaczęły ubiegać się podmioty niemające doświadczenia z osobami z doświadczeniem migracji. W efekcie tego standard oferowanych usług był niski, działania nie osiągały zakładanych efektów; nierówny dostęp do świadczeń – preferencyjne warunki dostępu dla uchodźców z Ukrainy; brak sieciowania – na poziomie samorządów brakuje woli do koordynacji i łączenia zasobów. W konsekwencji zasoby nie są efektywnie wykorzystywane. Zamiast pracować nad komplementarną ofertą, powstają konkurencyjne rozwiązania; brak zrównoważonego podejścia – środki jakie były/są przeznaczane na wsparcie osób uchodźczych, rozbudziły oczekiwania dotyczące kontynuacji wsparcia. Niektóre ze świadczeń przestały lub wkrótce przestaną być dostępne, dlatego konieczne jest odpowiednie zarządzanie nimi.

- W związku z powyższym, SWP dąży do wykreowania efektywnego systemu wsparcia integracji cudzoziemców w województwie m.in. poprzez utworzenie Centrów Integracji Cudzoziemców (CIC) oraz podniesienie kompetencji międzykulturowych pracowników administracji i świadomości w zakresie różnorodności kulturowej społeczeństwa przyjmującego, co umożliwi skuteczniejsze włączenie migrantów w społeczność regionalną.

Nadal aktualne pozostają wyzwania ujęte w Strategii FEP:

- Integracja imigrantów ze społecznością lokalną – prowadzenie aktywnej, włączającej i odpowiedniej polityki integracyjnej, która ułatwi zatrudnianie cudzoziemców, pomoże im w budowaniu dobrych relacji i więzi z mieszkańcami Pomorza oraz zachęci do zamieszkania w regionie na dłużej lub na stałe. Konieczne jest zatem podejmowanie działań w zakresie integracji ekonomicznej, kulturowo-społecznej, prawno-instytucjonalnej, tożsamościowej oraz przestrzennej, które powinny prowadzić do zapewnienia imigrantom praw, szans i usług dostępnych wszystkim mieszkańcom województwa.

Finanse publiczne

- Ostatnie lata charakteryzują się dużą dynamiką zmian, zarówno związanych z sytuacją społeczną i geopolityczną (pandemia COVID-19, wojna w Ukrainie), jak i powiązanych z nimi wyzwaniami gospodarczymi (spowolnienie gospodarcze, kryzys energetyczny, inflacja).
- W tym samym czasie w istotny sposób **zmieniły się regulacje kształtujące finanse samorządów**, a w szczególności ich dochody. Negatywnie wpłynęły na nie wzrosty kosztów energii, wynagrodzeń, a także koszty obsługi zadłużenia. Najważniejszy wpływ miało jednak **zmniejszenie dochodów samorządów z podatku dochodowego od osób fizycznych (PIT)**⁶⁷. Pomorskie JST najbardziej odczuły to między 2023 r. a 2022 r. W większości z nich dochód własny spadł średnio o 13%, jednak skrajne spadki sięgnęły aż 56% (Łeba) i 40% (Hel). W sumie w przeciągu roku, z pomorskich gmin ubyło ponad 456 mln PLN dochodu własnego. Widoczne jest to także w relacji dochodów własnych do dochodów ogółem. Różnice sięgają nawet 33 p.p. W skrajnie negatywnym przypadku – w Łebie – udział dochodów własnych w dochodach ogółem spadł z 83% do 50%, a w gminie Osiek z 50% do 31%. Czynniki te w znacznym stopniu utrudniają planowanie budżetów oraz szacunki związane z prowadzeniem postępowań w zakresie zamówień publicznych.
- **Oslabienie kondycji finansowej samorządów** widoczne jest w różnych rankingach m.in. w rankingu dotyczącym nadwyżki operacyjnej w latach 2020-2022. Spadły notowania zarówno samorządu wojewódzkiego, jak i stolicy regionu⁶⁸.
- Powyższe, niekorzystne zmiany determinują chęci i możliwości potencjalnych beneficjentów programu FEP, a także istotnie wpływają na tempo i zakres wdrażania programu.

2. Najważniejsze efekty stosownych ewaluacji (w szczególności rekomendacje z ewaluacji oraz przewidywany sposób ich uwzględnienia przez Instytucję Zarządzającą)

Na obecnym etapie IZ FEP nie posiada wyników ewaluacji dotyczących bezpośrednio realizacji FEP, jednak planowane jest przeprowadzenie szeregu badań w kolejnych latach, w tym w 2025 r.:

- Ocena kryteriów i systemu wyboru projektów FEP,

⁶⁷ Źródło: <https://frdl.org.pl/>

⁶⁸ Źródło: https://wspolnota.org.pl/fileadmin/user_upload/Ranking_do_nr_23-2023_Nadwyzka_operacyjna.pdf

- Wstępna ocena efektów wykorzystania instrumentów terytorialnych w FEP,
- Pomiar wartości długoterminowych wskaźników rezultatu EFS+ w FEP.

Jednakże, w ocenie w ramach przeglądu śródkresowego i w zmianie FEP zostały wykorzystane zalecenia i rekomendacje z następujących regionalnych badań ewaluacyjnych dotyczących Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Pomorskiego na lata 2014-2020:

- Ocena wsparcia działalności B+R oraz wsparcia konkurencyjności, innowacyjności i internacjonalizacji MŚP w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Pomorskiego na lata 2014-2020 – CS 1(i) i 1(iii),
- Ocena wsparcia w zakresie poprawy dostępności do specjalistycznych usług zdrowotnych i rozwoju usług e-zdrowia w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Pomorskiego na lata 2014-2020 – CS 1(ii),
- Ocena efektów realizacji projektów w zakresie energii w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Pomorskiego na lata 2014-2020 – CS 2(i) i 2(ii),
- Ocena efektów realizacji projektów środowiskowych Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Pomorskiego na lata 2014-2020 – CS 2 (iv), 2(v), 2 (vi) i 2 (vii),
- Ocena efektów realizacji projektów transportowych w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Pomorskiego na lata 2014-2020 – CS 3 (viii) i 4(ii),
- Ocena skuteczności i efektywności wsparcia w ramach osi priorytetowej 5 Zatrudnienie Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Pomorskiego na lata 2014-2020 i Ocena efektów wsparcia realizowanego w ramach działania 5.4 Zdrowie na rynku pracy Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Pomorskiego na lata 2014-2020 – CS 5(a) i 5(d),
- Ocena wsparcia w zakresie poprawy dostępności do specjalistycznych usług zdrowotnych i rozwoju usług e-zdrowia w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Pomorskiego na lata 2014-2020 i Ocena skuteczności i efektywności wsparcia w obszarze włączenia społecznego, w Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Pomorskiego na lata 2014-2020 (badanie w toku; wyniki będą dostępne w I kw. 2025 r.) – CS 5(k), 5(h) i 5(i),
- Ocena wsparcia w zakresie edukacji przedszkolnej oraz kształcenia ogólnego i zawodowego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Pomorskiego na lata 2014-2020 – CS 5(f), 5 (g) i CS 6(ii),
- Ocena wpływu interwencji w zakresie atrakcyjności przyrodniczej i kulturowej w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Pomorskiego na lata 2014-2020 – CS 6(vi).

Przy zmianie FEP uwzględniono kluczowe wnioski i rekomendacje ze wskazanych wyżej badań ewaluacyjnych w następujących obszarach:

Działalność B+R, konkurencyjność, innowacyjność i internacjonalizacja MŚP

- zapewnienie szerokiego wachlarza instrumentów wsparcia w obszarze B+R (w tym granty na usługi badawcze, dotacje na badania przemysłowe i prace rozwojowe oraz produkty kapitałowe).
- wzmocnienie współpracy firm z jednostkami B+R oraz zwiększenie skali wdrożeń wyników wspartych prac B+R.
- kontynuacja ukierunkowania wsparcia na przedsięwzięcia wpisujące się w ISP, dalszy rozwój ISP oraz włączenie wszystkich interesariuszy w proces przedsiębiorczego odkrywania.

- dalsze wsparcie MŚP, w tym start-up, różnymi instrumentami (dotacje, pożyczki) odpowiadającymi na wyzwania dotyczące ograniczeń w dostępie do kapitału, stosowanych technologii, nowatorskich produktów i usług.
- kontynuacja wsparcia rozwoju działalności eksportowej (Pomorski Broker Eksportowy), usług doradczych dla MŚP (SPEKTRUM) i zwiększania atrakcyjności inwestycyjnej regionu (Invest in Pomerania) w formule kompleksowych i koordynowanych przez SWP przedsięwzięć.

Środowisko

- położenie nacisku na wykorzystanie rozwiązań opartych o metody naturalne (np. błękitno-zielona infrastruktura), co przyczyni się do zwiększenia efektywności interwencji w obszarze przystosowania do zmian klimatu.
- priorytetowe traktowanie zapobiegania powstawaniu odpadów (w tym edukacja, rozwój punktów wymiany rzeczy używanych i punktów napraw) oraz recyklingu w sektorze odpadów komunalnych.
- realizacja kluczowych działań wynikających z planów ochrony parków krajobrazowych w obszarze ochrony przyrody.
- koncentracja na czynnej ochronie różnorodności biologicznej, przy jednoczesnym ograniczeniu wsparcia działań uzupełniających, np. kanalizujących ruch turystyczny.

Energia

- wzmocnienie działań w obszarze edukacji i podnoszenia świadomości mieszkańców, przedsiębiorców i władz lokalnych w zakresie efektywności energetycznej i wykorzystania OZE, a także doradztwa energetycznego.
- umożliwienie wsparcia spółdzielni mieszkaniowych w zakresie poprawy efektywności energetycznej.

Mobilność miejska i regionalna

- wzmocnienie ukierunkowania interwencji na działania poprawiające bezpieczeństwo ruchu drogowego oraz budowę infrastruktury pieszo-rowerowej.
- zwiększenie efektywności wydatkowania środków oraz prawdopodobieństwa terminowej realizacji inwestycji w założonym budżecie.
- wzmocnienie skuteczności i efektywności przedsięwzięć edukacyjnych, w szczególności w zakresie racjonalizacji zachowań transportowych.
- koncentracja wsparcia na poprawie bezpieczeństwa ruchu drogowego, przy jednoczesnym zachowaniu istniejącej przepustowości sieci drogowej.
- kontynuowanie inwestycji w bezemisyjny tabor kolejowy.

Zatrudnienie oraz adaptacja pracowników i przedsiębiorców do zmian

- uwzględnienie w różnych elementach interwencji w obszarze rynku pracy wsparcia psychologicznego w możliwie jak największym zakresie.
- wspieranie działań dotyczących zwiększania adaptacyjności pracowników i pracodawców przede wszystkim poprzez zindywidualizowane wsparcie doradcze.

- zapewnienie w procesie oceny wniosków o dofinansowanie w obszarze rynku pracy pogłębionej i wielowymiarowej oceny odnoszącej się do grup docelowych obejmowanych pomocą.
- zapewnienie możliwości realizacji wsparcia szkoleniowego i doradczego w formule zdalnej.

Edukacja przedszkolna, ogólna i zawodowa

- utrzymanie – co do zasady – dotychczasowego celu i zakresu interwencji w obszarze edukacji przedszkolnej, ogólnej i zawodowej. Jednocześnie niezbędne jest zapewnienie elastyczności w dostosowywaniu działań do zmieniających się warunków.
- kontynuowanie wsparcia dotyczącego miejsc przedszkolnych – wszystkie utworzone w RPO WP 2014-2020 miejsca wychowania przedszkolnego funkcjonowały po dwóch latach od ich uruchomienia, co świadczy o wysokiej trwałości interwencji w tym zakresie.
- zapewnienie dostępności wsparcia infrastrukturalnego dotyczącego edukacji przedszkolnej.
- zapewnienie w obszarze pomocy psychologiczno-pedagogicznej wsparcia o zróżnicowanym charakterze, uwzględniającym potencjalne trudności wdrożeniowe.
- kontynuowanie rozwiązań zorientowanych na zwiększenie skali partycypacji sektora przedsiębiorstw w edukacji zawodowej.
- kontynuowanie zintegrowanego podejścia do realizacji projektów infrastrukturalno-edukacyjnych, które istotnie poprawiło jakość wsparcia i okazało się bardzo dobrym sposobem na całościowe rozwiązywanie zidentyfikowanych problemów.

Dostępność do specjalistycznych usług zdrowotnych i e-zdrowia oraz zdrowie na rynku pracy

- uznanie za priorytetowe działań w zakresie wzmocnienia potencjału infrastrukturalnego podmiotów leczniczych prowadzących działalność w zakresie ambulatoryjnej opieki specjalistycznej oraz podstawowej opieki zdrowotnej, wdrażania modelu „szpitala jednego dnia”, psychiatrii i rehabilitacji, a także diagnostyki nowotworowej oraz chorób cywilizacyjnych.
- podejmowanie działań zorientowanych na wdrożenie w podmiotach leczniczych systemów informatycznych dotyczących zarządzania placówką w wymiarze finansowo-księgowym w celu zapewnienia minimalnego poziomu informatyzacji procesów wewnętrznych oraz podejmowanie działań zorientowanych na włączenie podmiotów leczniczych w korzystanie z funkcjonalności platformy regionalnej.
- w interwencji w obszarze zdrowia na rynku pracy kontynuowanie szerokiego zakresu prowadzonych działań promocyjno-edukacyjnych, prowadzenie zajęć edukacyjnych i szkoleniowych w trybie zdalnym, wykorzystywanie mobilnych rozwiązań w zakresie informacji i kontroli zdrowia, a także współpraca z lokalnymi liderami opinii oraz realizacja działań projektowych przez sieć placówek współpracujących zlokalizowanych na obszarze całego województwa. Ponadto – intensyfikowanie działań projektowych na obszarach zidentyfikowanych jako częściowo odcięte od wsparcia i informacji o nim.

Infrastruktura kultury i turystyki

- położenie nacisku na rozwój oferty instytucji kultury, co powinno przyczynić się do aktywizacji społecznej oraz zwiększenia liczby odbiorców działań kulturalnych.
- wzmocnienie wątku dotyczącego samofinansowania się instytucji kultury.

- kontynuowanie modernizacji infrastruktury turystycznej oraz pracy nad poprawą jakości oferowanych usług – szczególnie w zakresie ich dostępności dla turystów ze specjalnymi potrzebami.
- kontynuowanie wsparcia projektów w zakresie turystyki aktywnej oraz jej promowanie.

3. Postępy w osiąganiu celów pośrednich przy uwzględnieniu istotnych trudności napotkanych podczas wdrażania programu oraz spełnieniu zobowiązań określonych w Terytorialnych Planach Sprawiedliwej Transformacji tam, gdzie mają one zastosowanie (w szczególności czy istnieją zobowiązania, w przypadku których napotkano szczególne trudności w realizacji i w jaki sposób problemy w realizacji zostały/zostaną rozwiązane)

W przypadku 55% wskaźników produktu programu FEP cele pośrednie na 2024 r. zostały określone na poziomie „0”. Cele pośrednie, które oszacowano na poziomie wyższym od „0” w zdecydowanej większości przypadków nie zostały osiągnięte. Wynika to z szeregu czynników ogólnych, w tym obiektywnych, niezależnych od Instytucji Zarządzającej, a także działań IZ FEP związanych z wdrażaniem Programu. Wystąpiły również czynniki specyficzne mające bezpośredni wpływ na osiąganie celów pośrednich w przypadku poszczególnych celów szczegółowych.

Większość celów końcowych określonych w Programie ocenia się jako realistyczne do osiągnięcia w perspektywie 2029 r. Zakłada się, że przyjęta przez IZ FEP strategia wdrażania Programu, w tym zakres, kryteria i harmonogram naborów, a także bieżące monitorowanie postępów we wdrażaniu Programu i reagowanie na zagrożenia pozwoli na ich osiągnięcie.

Czynniki ogólne, obiektywne

Wśród najbardziej istotnych czynników obiektywnych mających wpływ na postęp realizacji celów Programu można wymienić:

- **przedłużający się proces uruchomienia FEP** uwarunkowany czynnikami unijnymi, krajowymi – w ciągu dwóch pierwszych lat perspektywy nie było możliwe podjęcie działań i rozpoczęcie/ogłoszenie naborów;
- **niestabilność sytuacji politycznej** (przedłużająca się wojna w Ukrainie) i **gospodarczej** (inflacja, pogłębiający się kryzys paliwowo-energetyczny) – rosnące ceny towarów i usług dodatkowo opóźniają i wydłużają proces inwestycyjny wpływając np. na konieczność powtarzania procedur zamówień publicznych; wybuch wojny w Ukrainie w 2022 r. zakłócił łańcuchy dostaw, co wpływa bezpośrednio na wydłużenie terminów kontraktów, które zostały już zawarte i wydłużenie terminów kontraktów planowanych;
- **zmniejszenie możliwości finansowania inwestycji przez sektor publiczny** (deficyt budżetowy jednostek samorządu terytorialnego – JST) będące skutkiem zmian prawnych dot. dochodów JST, a także wysokiej inflacji i cen energii;
- **nowe warunki realizacji projektów**, takie jak: DNSH, New European Bauhaus, deinstytucjonalizacja, w większości przypadków wymagają przygotowania wnioskodawców; przekłada się to na późniejszy termin ogłaszania naborów w niektórych obszarach, a tym samym osiągnięcie celów pośrednich;
- **długotrwały proces przygotowawczy i realizacyjny wielu projektów** (w szczególności infrastrukturalnych) – ze względu na dwuletnie opóźnienie w uruchomieniu Programu oraz z uwagi na ich skalę i złożoność, większość z tych projektów nie znajduje się na takim poziomie

zaawansowania, aby możliwe było osiągnięcie wartości pośrednich wskaźników wskazanych w Programie; istotne znaczenie ma czas niezbędny na przygotowanie przez beneficjentów odpowiedniej dokumentacji (np. analiz środowiskowych, dokumentacji projektowej, pozwoleń na budowę), uzyskanie niezbędnych uzgodnień z innymi instytucjami/organami (np. spółki PKP, PGW Wody Polskie) oraz przeprowadzenie procedur przetargowych;

- **sprawozdawanie wskaźników z każdego, ostatniego, zarejestrowanego wniosku o płatność** – nie każdy wydatek przekłada się na osiągnięcie wskaźnika, ponadto wnioski o płatność są przygotowywane przez beneficjentów po podpisaniu umowy, a w zależności od obszaru wsparcia, liczebności grupy docelowej, biorąc pod uwagę kwestię możliwości poprawy wniosku, odwołań, okres oceny złożonych wniosków o dofinansowanie trwa od kilku tygodni do kilku miesięcy.

Czynniki ogólne wynikające z działań IZ FEP

Wśród czynników ogólnych zależnych od decyzji IZ FEP najistotniejsze to:

- **szerokie zastosowanie instrumentów terytorialnych** (tj.: **Zintegrowane Inwestycje Terytorialne, Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność** oraz **programy rewitalizacji**), które wymagają osiągnięcia gotowości instytucjonalnej tworzonych partnerstw oraz przygotowania strategii terytorialnych;
- **wzmocnienie podejścia terytorialnego w FEP** poprzez zastosowanie instrumentu **Zintegrowanych Porozumień Terytorialnych**, którego istotą jest partnerskie uzgadnianie i wspólna realizacja przedsięwzięć o znaczeniu regionalnym i ponadlokalnym, wpisujących się w cele strategii rozwoju województwa oraz strategii terytorialnej danego partnerstwa – wymagało to nawiązania realnej współpracy pomiędzy partnerami, opracowania i uzgodnienia całościowej strategii dla każdego z pięciu Obszarów Funkcjonalnych wskazanych w Strategii Rozwoju Województwa Pomorskiego 2030;
- **harmonogram naborów** – instytucjonalnie niemożliwym, i z punktu widzenia zarządzania Programem niezasadnym, byłoby ogłoszenie wszystkich naborów od razu – nabory powinny być rozłożone w czasie i dostosowane do gotowości potencjalnych wnioskodawców do przygotowania projektów o jak największej wartości dodanej w kontekście celów założonych w FEP, jak również zdolności wnioskodawców do sfinansowania wkładu własnego i rozłożenia w czasie obciążeń z tym związanych; IZ przygotowując harmonogram naborów uwzględnia fakt, iż dla zapewnienia wykonalności projektów, w niektórych obszarach niezbędne jest jak najszybsze ogłoszenie naboru (jak w przypadku dużych projektów infrastrukturalnych), jednocześnie w ramach tych projektów realizacja wskaźników możliwych do zaraportowania w kontekście wartości pośrednich (kamieni milowych) jest mocno odsunięta w czasie;
- **weryfikacja prawidłowości wydatków przed podpisaniem umowy** – w szczególności zamówień publicznych i kwestii środowiskowych.

Tabela 11. Stopień realizacji celów pośrednich FEP wg stanu na 31 grudnia 2024 r.

Priorytet	Cel szczegółowy	Nr identyfikacyjny	Wskaźnik	Jednostka miary	Wartość celu pośredniego z FEP	Wartość osiągnięta na 31.12.2024
1	1 (i)	RCO001	Przedsiębiorstwa objęte wsparciem (w tym: mikro, małe, średnie, duże)	sztuki	12	0
1	1 (i)	RCO002	Przedsiębiorstwa objęte wsparciem w formie dotacji	sztuki	10	0
1	1 (i)	RCO003	Przedsiębiorstwa objęte wsparciem z instrumentów finansowych	sztuki	2	0
1	1 (i)	RCO010	Przedsiębiorstwa współpracujące z organizacjami badawczymi	sztuki	0	0
1	1 (ii)	RCO014	Instytucje publiczne otrzymujące wsparcie na opracowywanie usług, produktów i procesów cyfrowych	sztuki	0	0
1	1 (ii)	PLRO010	Liczba podmiotów, które udostępniły informacje sektora publicznego/dane prywatne on-line	sztuki	0	0
1	1 (ii)	PLRO014	Liczba podmiotów wspartych w zakresie cyberbezpieczeństwa	sztuki	0	0
1	1 (iii)	RCO001	Przedsiębiorstwa objęte wsparciem (w tym: mikro, małe, średnie, duże)	sztuki	349	0
1	1 (iii)	RCO002	Przedsiębiorstwa objęte wsparciem w formie dotacji	sztuki	34	0
1	1 (iii)	RCO003	Przedsiębiorstwa objęte wsparciem z instrumentów finansowych	sztuki	215	0
1	1 (iii)	RCO004	Przedsiębiorstwa otrzymujące wsparcie niefinansowe	sztuki	100	0
1	1 (iii)	PLRO162	Liczba przedsiębiorstw wspartych w zakresie internacjonalizacji działalności	sztuki	75	0
2	2 (i)	RCO018	Lokale mieszkalne o udoskonalonej charakterystyce energetycznej	sztuki	200	0

Priorytet	Cel szczegółowy	Nr identyfikacyjny	Wskaźnik	Jednostka miary	Wartość celu pośredniego z FEP	Wartość osiągnięta na 31.12.2024
2	2 (i)	PLRO023	Liczba zmodernizowanych energetycznie budynków	sztuki	0	0
2	2 (i)	RCO019	Budynki publiczne o udoskonalonej charakterystyce energetycznej	m ²	0	0
2	2 (i)	RCO020	Wybudowane lub zmodernizowane sieci ciepłownicze i chłodnicze	km	0	0
2	2 (i)	PLRO024	Liczba zmodernizowanych indywidualnych źródeł ciepła	sztuki	60	0
2	2 (i)	RCO074	Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego	osoby	11 000	0
2	2 (i)	RCO075	Wspierane strategie zintegrowanego rozwoju terytorialnego	sztuki	2	0
2	2 (ii)	RCO022	Dodatkowa zdolność wytwarzania energii odnawialnej (w tym: energii elektrycznej, energii cieplnej)	MW	0	0
2	2 (ii)	PLRO026	Dodatkowa zdolność wytwarzania energii elektrycznej ze źródeł OZE	MW	0	0
2	2 (ii)	PLRO027	Dodatkowa zdolność wytwarzania energii cieplnej ze źródeł OZE	MW	0	0
2	2 (ii)	PLRO033	Liczba jednostek wytwarzania energii elektrycznej i cieplnej z OZE	sztuki	0	0
2	2 (ii)	RCO097	Liczba wspartych społeczności energetycznych działających w zakresie energii odnawialnej	sztuki	0	0
2	2 (ii)	PLRO208	Pojemność magazynów energii elektrycznej	MWh	0	0
2	2 (ii)	RCO074	Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego	osoby	0	0

Priorytet	Cel szczegółowy	Nr identyfikacyjny	Wskaźnik	Jednostka miary	Wartość celu pośredniego z FEP	Wartość osiągnięta na 31.12.2024
2	2 (ii)	RCO080	Wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność	sztuki	0	0
2	2 (iv)	PLRO044	Pojemność obiektów małej retencji	m ³	0	0
2	2 (iv)	RCO026	Zielona infrastruktura wybudowana lub zmodernizowana w celu przystosowania się do zmian klimatu	ha	0	0
2	2 (iv)	PLRO178	Liczba miast wspartych w zakresie adaptacji do zmian klimatu	sztuki	0	0
2	2 (iv)	RCO024	Inwestycje w nowe lub zmodernizowane systemy monitorowania, gotowości, ostrzegania i reagowania w kontekście klęsk żywiołowych i katastrof w przypadku klęsk żywiołowych	EUR	274 000	0
2	2 (iv)	RCO074	Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego	osoby	0	0
2	2 (iv)	RCO075	Wspierane strategie zintegrowanego rozwoju terytorialnego	sztuki	0	0
2	2 (v)	RCO030	Długość nowych lub zmodernizowanych sieci wodociągowych w ramach zbiorowych systemów zaopatrzenia w wodę	km	0	0
2	2 (v)	RCO031	Długość nowych lub zmodernizowanych sieci kanalizacyjnych w ramach zbiorowych systemów odprowadzania ścieków	km	0	0
2	2 (v)	RCO032	Wydajność nowo wybudowanych lub zmodernizowanych oczyszczalni ścieków	RLM	0	0
2	2 (vi)	PLRO060	Liczba wspartych punktów selektywnego zbierania	sztuki	0	0

Priorytet	Cel szczegółowy	Nr identyfikacyjny	Wskaźnik	Jednostka miary	Wartość celu pośredniego z FEP	Wartość osiągnięta na 31.12.2024
			odpadów komunalnych (PSZOK)			
2	2 (vi)	RCO034	Dodatkowe zdolności w zakresie recyklingu odpadów	tony/rok	0	0
2	2 (vi)	RCO107	Inwestycje w obiekty do selektywnego zbierania odpadów	EUR	969 163	0
2	2 (vi)	PLRO067	Masa unieszkodliwionych odpadów niebezpiecznych	tony/rok	0	0
2	2 (vi)	RCO003	Przedsiębiorstwa objęte wsparciem z instrumentów finansowych	sztuki	60	0
2	2 (vii)	PLRO070	Powierzchnia siedlisk wspieranych w celu uzyskania lepszego statusu ochrony	ha	0	0
2	2 (vii)	RCO036	Zielona infrastruktura objęta wsparciem do celów innych niż przystosowanie się do zmian klimatu	ha	0	0
2	2 (vii)	PLRO072	Powierzchnia parków krajobrazowych objętych wsparciem w ramach realizacji zadań objętych planami ochrony	ha	0	0
2	2 (vii)	RCO074	Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego	osoby	0	0
2	2 (vii)	RCO075	Wspierane strategie zintegrowanego rozwoju terytorialnego	sztuki	0	0
2	2 (vii)	RCO080	Wspieranie strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność	sztuki	0	0
3	2 (viii)	PLRO081	Długość przebudowanych lub zmodernizowanych linii autobusowych i trolejbusowych	km	0	0
3	2 (viii)	RCO057	Pojemność ekologicznego taboru do zbiorowego transportu publicznego	osoby	1 230	0

Priorytet	Cel szczegółowy	Nr identyfikacyjny	Wskaźnik	Jednostka miary	Wartość celu pośredniego z FEP	Wartość osiągnięta na 31.12.2024
3	2 (viii)	PLRO084	Liczba zakupionych jednostek taboru pasażerskiego w publicznym transporcie zbiorowym komunikacji miejskiej i metropolitarnej	sztuki	11	0
3	2 (viii)	RCO058	Wspierana infrastruktura rowerowa	km	0	0
3	2 (viii)	PLRO097	Liczba wspartych zintegrowanych węzłów przesiadkowych	sztuki	0	0
3	2 (viii)	RCO074	Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego	osoby	100 000	0
3	2 (viii)	RCO075	Wspierane strategie zintegrowanego rozwoju terytorialnego	sztuki	2	0
4	3 (ii)	RCO046	Długość dróg przebudowanych lub zmodernizowanych – poza TEN-T	km	0	0
4	3 (ii)	RCO057	Pojemność ekologicznego taboru do zbiorowego transportu publicznego	osoby	440	0
4	3 (ii)	PLRO113	Liczba zakupionych jednostek kolejowego taboru pasażerskiego	sztuki	1	3
5	4 (a)	EECO02	Liczba osób bezrobotnych, w tym długotrwale bezrobotnych, objętych wsparciem w programie	osoby	2 400	5 816
5	4 (a)	EECO07	Liczba osób w wieku 18-29 lat objętych wsparciem w programie	osoby	1 100	2 783
5	4 (a)	EECO08	Liczba osób w wieku 55 lat i więcej objętych wsparciem w programie	osoby	190	234
5	4 (a)	EECO12	Liczba osób z niepełnosprawnościami objętych wsparciem w programie	osoby	150	318
5	4 (a)	PLACO01	Liczba osób, które otrzymały bezzwrotne środki na podjęcie	osoby	240	900

Priorytet	Cel szczegółowy	Nr identyfikacyjny	Wskaźnik	Jednostka miary	Wartość celu pośredniego z FEP	Wartość osiągnięta na 31.12.2024
			działalności gospodarczej w programie			
5	4 (b)	EECO05	Liczba osób pracujących, łącznie z prowadzącymi działalność na własny rachunek, objętych wsparciem w programie	osoby	50	0
5	4 (c)	PLCCO01	Liczba osób objętych wsparciem w zakresie równości kobiet i mężczyzn	osoby	4 000	0
5	4 (d)	EECO05	Liczba osób pracujących, łącznie z prowadzącymi działalność na własny rachunek, objętych wsparciem w programie	osoby	830	0
5	4 (d)	PLDCO08	Liczba osób objętych wsparciem w obszarze zdrowia	osoby	650	0
5	4 (f)	PLFCO01	Liczba dzieci objętych dodatkowymi zajęciami w edukacji przedszkolnej	osoby	0	2 552
5	4 (f)	PLFCO02	Liczba dofinansowanych miejsc wychowania przedszkolnego	sztuki	0	326
5	4 (f)	PLFCO03	Liczba uczniów szkół i placówek systemu oświaty prowadzących kształcenie ogólne objętych wsparciem	osoby	26 500	3 153
5	4 (f)	PLFCO04	Liczba uczniów i słuchaczy szkół i placówek kształcenia zawodowego objętych wsparciem	osoby	5 000	240
5	4 (f)	PLEFCO05	Liczba uczniów szkół i placówek kształcenia zawodowego uczestniczących w stażach uczniowskich	osoby	1 800	34
5	4 (f)	PLFCO06	Liczba przedstawicieli kadry szkół i placówek systemu oświaty objętych wsparciem	osoby	3 200	1 530
5	4 (f)	PLFCO08	Liczba dzieci/uczniów o specjalnych potrzebach rozwojowych i	osoby	860	1 293

Priorytet	Cel szczegółowy	Nr identyfikacyjny	Wskaźnik	Jednostka miary	Wartość celu pośredniego z FEP	Wartość osiągnięta na 31.12.2024
			edukacyjnych, objętych wsparciem			
5	4 (g)	EECO05	Liczba osób pracujących, łącznie z prowadzącymi działalność na własny rachunek, objętych wsparciem w programie	osoby	4 600	0
5	4 (g)	PLGCO01	Liczba osób dorosłych objętych usługami rozwojowymi	osoby	2 300	0
5	4 (h)	EECO02+04	Liczba osób niezatrudnionych objętych wsparciem w programie	osoby	1 600	1 055
5	4 (h)	EECO12	Liczba osób z niepełnosprawnościami objętych wsparciem w programie	osoby	680	432
5	4 (h)	PLHCO01	Liczba podmiotów ekonomii społecznej objętych wsparciem	podmioty	100	57
5	4 (h)	PS 1 (specyficzny)	Liczba inicjatyw na rzecz promowania równości i aktywnego udziału w życiu społecznym	sztuki	0	0
5	4 (i)	EECO13	Liczba osób z krajów trzecich objętych wsparciem w programie	osoby	1 400	0
5	4 (i)	EECO18	Liczba objętych wsparciem podmiotów administracji publicznej lub służb publicznych na szczeblu krajowym, regionalnym lub lokalnym	podmioty	14	0
5	4 (k)	PLKCO02	Liczba osób objętych usługami świadczonymi w społeczności lokalnej w programie	osoby	2 900	0
5	4 (k)	EECO12	Liczba osób z niepełnosprawnościami objętych wsparciem w programie	osoby	800	0
5	4 (k)	PLKCO02	Liczba osób objętych programem polityki zdrowotnej	osoby	2 000	0

Priorytet	Cel szczegółowy	Nr identyfikacyjny	Wskaźnik	Jednostka miary	Wartość celu pośredniego z FEP	Wartość osiągnięta na 31.12.2024
5	4 (I)	EECO01	Całkowita liczba osób objętych wsparciem	osoby	50	0
5	4 (I)	PLOCO05	Liczba organizacji społeczeństwa obywatelskiego wspartych w co najmniej jednym z następujących obszarów: standardy i procedury zarządzania, refleksyjność, wydolność finansowa, rzecznictwo, jakość usług, współpraca międzysektorowa	podmioty	9	0
5	4 (I)	PLOCO07	Liczba przedstawicieli organizacji społeczeństwa obywatelskiego (w tym wolontariuszy) objętych wsparciem w programie	osoby	45	0
6	4 (ii)	RCO066	Pojemność grup w nowych lub zmodernizowanych placówkach opieki nad dziećmi	osoby	0	0
6	4 (ii)	RCO067	Pojemność klas w nowych lub zmodernizowanych placówkach oświatowych	osoby	0	0
6	4 (ii)	PLRO125	Liczba wspartych szkół	sztuki	0	0
6	4 (ii)	PLRO132	Liczba obiektów dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami (EFRR/FST/FS)	sztuki	0	0
6	4 (iii)	RCO065	Pojemność nowych lub zmodernizowanych lokali socjalnych	osoby	0	0
6	4 (iii)	PLRO205	Liczba wspartych obiektów, w których realizowane są usługi społeczne	sztuki	0	0
6	4 (iii)	RCO074	Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego	osoby	0	0
6	4 (iii)	RCO075	Wspierane strategie zintegrowanego rozwoju terytorialnego	sztuki	0	0

Priorytet	Cel szczegółowy	Nr identyfikacyjny	Wskaźnik	Jednostka miary	Wartość celu pośredniego z FEP	Wartość osiągnięta na 31.12.2024
6	4 (iii)	RCO080	Wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność	sztuki	0	0
6	4 (v)	RCO069	Pojemność nowych lub zmodernizowanych placówek opieki zdrowotnej	osoby/rok	0	0
6	4 (v)	PLRO133	Liczba wspartych podmiotów wykonujących działalność leczniczą	sztuki	0	0
6	4 (v)	RCO074	Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego	osoby	0	0
6	4 (v)	RCO075	Wspierane strategie zintegrowanego rozwoju terytorialnego	sztuki	0	0
6	4 (vi)	RCO077	Liczba obiektów kulturalnych i turystycznych objętych wsparciem	sztuki	3	0
6	4 (vi)	PLRO132	Liczba obiektów dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami (EFRR/FST/FS)	sztuki	2	0
6	4 (vi)	PLRO135	Długość wspartych szlaków turystycznych	km	0	0
6	4 (vi)	RCO074	Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego	osoby	0	0
6	4 (vi)	RCO080	Wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność	sztuki	0	0
7	5 (i)	RCO074	Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego	osoby	0	0
7	5 (i)	RCO075	Wspierane strategie zintegrowanego rozwoju terytorialnego	sztuki	0	0
7	5 (i)	RCO076	Zintegrowane projekty rozwoju terytorialnego	sztuki	0	0
7	5 (i)	RCO112	Podmioty zaangażowane w przygotowanie i realizację strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego	sztuki	0	0

Priorytet	Cel szczegółowy	Nr identyfikacyjny	Wskaźnik	Jednostka miary	Wartość celu pośredniego z FEP	Wartość osiągnięta na 31.12.2024
7	5 (i)	RCO114	Otwarta przestrzeń utworzona lub rekultywowana na obszarach miejskich	m ²	0	0
7	5 (i)	PLRO146	Powierzchnia obszarów objętych rewitalizacją	ha	0	0

Czynniki specyficzne wpływające na osiągnięcie celów pośrednich w poszczególnych celach szczegółowych

1(i) Rozwijanie i wzmacnianie zdolności badawczych i innowacyjnych oraz wykorzystywanie zaawansowanych technologii

- W ramach CS 1(i) wartości pośrednie wyższe niż „0” zostały ustalone dla trzech wskaźników, tj.: (RCO001) Przedsiębiorstwa objęte wsparciem (w tym: mikro, małe, średnie, duże), (RCO002) Przedsiębiorstwa objęte wsparciem w formie dotacji oraz (RCO003) Przedsiębiorstwa objęte wsparciem z instrumentów finansowych i nie zostały one osiągnięte.
- Proces wyboru Instytucji Pośredniczącej w ramach wsparcia bezwrotnego zakończył się w dniu 02.10.2024 r. Był to warunek konieczny do uruchomienia naborów na wsparcie firm w zakresie wzmacniania ich zdolności badawczo-innowacyjnych. Pierwszy nabór zaplanowano na marzec 2025 r.
- Uruchomienie wsparcia zwrotnego, zgodnie z harmonogramem przewidzianym w ramach umowy o finansowaniu, przewidywane jest w 2025 r. Jedną z przyczyn uruchomienia postępowania na wybór partnera finansującego w takim terminie jest konieczność zebrania dotychczasowych doświadczeń zarówno Instytucji Zarządzających/Pośredniczących, jak i Zespołów Zarządzających zaangażowanych uprzednio w postępowaniach prowadzonych w ramach FENG, a także pogłębienie analizy modelu wdrażania i rozważenie możliwości zastosowania ram pomocowych opracowanych przez MFIPR w IV kwartale 2025 r.
- Nieosiągnięcie wartości pośrednich ww. wskaźników nie wpłynie na realizację ich wartości docelowych określonych w FEP. Wartości docelowe wszystkich wskaźników CS 1(i) są realistyczne do osiągnięcia w perspektywie 2029 r., chociaż uruchomienie procesu odbędzie się z pewnym opóźnieniem.

1(ii) Czerpanie korzyści z cyfryzacji dla obywateli, przedsiębiorstw, organizacji badawczych i instytucji publicznych

- Cele pośrednie założono na poziomie „0”.
- Wartości docelowe wskaźników określone w FEP dla CS 1(ii) są realistyczne do osiągnięcia w perspektywie 2029 r.

1(iii) Wzmacnianie trwałego wzrostu i konkurencyjności MŚP oraz tworzenie miejsc pracy w MŚP, w tym poprzez inwestycje produkcyjne

- W ramach CS 1(iii) wartości pośrednie wyższe niż „0” zostały ustalone dla wszystkich pięciu wskaźników produktu: (RCO001) Przedsiębiorstwa objęte wsparciem (w tym: mikro, małe, średnie, duże), (RCO002) Przedsiębiorstwa objęte wsparciem w formie dotacji, (RCO003) Przedsiębiorstwa objęte wsparciem z instrumentów finansowych, (RCO004) Przedsiębiorstwa

otrzymujące wsparcie niefinansowe, (PLRO162) Liczba przedsiębiorstw wspartych w zakresie internacjonalizacji działalności.

- Wartości pośrednie wskaźników produktu w zakresie wsparcia przedsiębiorstw nie zostały osiągnięte ze względu na brak umów na dofinansowanie (trwają prace). Nie podpisano umowy o dofinansowanie projektu Invest in Pomerania 2030, projektu Pomorski Broker Eksportowy 2030 oraz projektu Pomorski System Usług Informacyjnych i Doradczych, co wstrzymuje ogłoszenie konkursów grantowych i uniemożliwia realizację działań skierowanych do przedsiębiorców.
- W zakresie instrumentów finansowych trwały prace przygotowujące model wdrażania i parametry produktów finansowych. Menadżer Funduszu Powierniczego rozpoczął działania wdrożeniowe od momentu zawarcia Umowy o finansowaniu projektów, tj. 28 listopada 2023 r. W dniu 20 marca 2024 r. została wszczęta procedura przetargowa na wybór partnerów finansujących, która zakończyła się w dniu 23 sierpnia 2024 r. Pierwsze trzy umowy z partnerami finansującymi zostały zawarte w pierwszej połowie września 2024 r., natomiast pozostałe cztery w pierwszej połowie października 2024 r. Pierwsze trzy miesiące okresu budowy portfela pożyczek są etapem rozruchu produktu finansowego, w którym nie należy spodziewać się dużej liczby zawartych umów. Tym samym cel pośredni nie zostanie osiągnięty, co jednak nie powinno mieć wpływu na osiągnięcie celu końcowego.
- Ocena śródkresowa wskazuje, iż konieczna jest zmiana wartości docelowych czterech spośród pięciu wskaźników produktu oraz wszystkich wskaźników rezultatu CS 1(iii).

2(i) wspieranie efektywności energetycznej i redukcji emisji gazów cieplarnianych

- W ramach CS 2(i) wartości pośrednie wyższe niż „0” zostały określone dla czterech wskaźników produktu i nie zostały osiągnięte.
- Wskaźniki: (RCO018) Lokale mieszkalne o udoskonalonej charakterystyce energetycznej oraz (PLRO024) Liczba zmodernizowanych indywidualnych źródeł ciepła w pewnym zakresie są ze sobą skorelowane.
- Zakres obu wskaźników związany jest ze wsparciem termomodernizacji budynków mieszkalnych wielorodzinnych oraz budynków użyteczności publicznej za pomocą dotacji oraz instrumentów finansowych.

Z uwagi na opóźnienie uruchomienia FEP oraz konieczność spełnienia przez projekty wymogów określonych w Programie (np. przyjęcie Strategii ZIT, a w efekcie podpisanie Porozumień) wystąpiły opóźnienia w stosunku do pierwotnych założeń wykonania celu pośredniego.

W zakresie czterech (na dziewięć planowanych) Porozumień w sprawie realizacji instrumentu ZIT w ramach Programu, które dotychczas podpisano (nadal trwają prace nad przyjęciem pozostałych Strategii ZIT i podpisaniem Porozumień), zidentyfikowano karty projektów dotyczące wielorodzinnych budynków mieszkalnych, które uwzględniają wskaźnik Lokale mieszkalne o udoskonalonej charakterystyce energetycznej. Terminy realizacji wskazanych inwestycji wykraczają jednak znacznie poza 2024 r. (planowany termin zakończenia projektów to grudzień 2027 r.). Nie będą więc mieć wpływu na osiągnięcie celu pośredniego wskaźnika.

Z kolei nabór konkurencyjny na wsparcie dotacyjne uruchomiono dopiero w 2024 r. Głównymi beneficjentami są tu gminy w ramach Zintegrowanych Porozumień Terytorialnych. Zakończono ocenę formalną projektów i trwa obecnie ocena wykonalności. W części projektów również planowane jest wsparcie budynków mieszkaniowych, ale one również nie wpłyną na osiągnięcie celu pośredniego ze względu na późniejszą realizację.

- Realizacja zasadniczej części wskaźnika, za którą odpowiedzialne są instrumenty finansowe odbędzie się również z opóźnieniem z uwagi na fakt, że partnerzy finansujący, którzy będą odpowiedzialni za udzielanie instrumentów finansowych w Projekcie nie zostali jeszcze wybrani przez menadżera funduszu powierniczego. Ogłoszenie postępowania przetargowego na

partnerów finansujących, zawarcie umów operacyjnych z partnerami finansującymi oraz uruchomienie Pożyczki na termomodernizację budynków nastąpią w 2025 r.

- Przy szacunkach celu pośredniego wskaźnika (PLRO024) Liczba zmodernizowanych indywidualnych źródeł ciepła (zgodnie z Raportem metodycznym szacowania wartości wskaźników FEP) zostały uwzględnione wyłącznie lokale mieszkalne o udoskonalonej charakterystyce energetycznej. We wskaźniku nie uwzględniono termomodernizowanych budynków użyteczności publicznej ze względu na medianę czasu trwania takich projektów - założono, że postęp ich prac może jeszcze nie obejmować wymiany źródła ciepła.

Mając powyższe na uwadze, niewykonanie celu pośredniego wynika z przedstawionych wyjaśnień do wskaźnika (RCO018) Lokale mieszkalne o udoskonalonej charakterystyce energetycznej.

- Nieosiągnięcie celów pośrednich określonych dla wskaźników (RCO074) Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego oraz (RCO075) Wspierane strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego związane jest z nieosiągnięciem celów pośrednich pozostałych wskaźników produktu.
- Nieosiągnięcie wartości pośrednich ww. wskaźników nie wpłynie na osiągnięcie ich celów końcowych.
- Wartości docelowe wszystkich wskaźników CS 2(i), z wyjątkiem jednego, określone w FEP są realistyczne do osiągnięcia w perspektywie 2029 r. Ocena śródkresowa wskazuje, iż istnieje potrzeba zmiany wartości docelowej wskaźnika produktu RCO020 Wybudowane lub zmodernizowane sieci ciepłownicze i chłodnicze.

2(ii) wspieranie energii odnawialnej zgodnie z dyrektywą (UE) 2018/2001, w tym z określonymi w niej kryteriami zrównoważonego rozwoju

- Cele pośrednie założono na poziomie „0”.
- Ocena śródkresowa wskazuje, iż konieczna jest zmiana wartości docelowej wskaźnika produktu (PLRO033) Liczba jednostek wytwarzania energii elektrycznej i ciepłej z OZE.
- Wartości docelowe wszystkich pozostałych wskaźników CS 2(ii) określone w FEP są realistyczne do osiągnięcia w perspektywie 2029 r.

2(iv) wspieranie przystosowania się do zmian klimatu i zapobiegania ryzyku związanemu z klęskami żywiołowymi i katastrofami, a także odporności, z uwzględnieniem podejścia ekosystemowego

- W CS 2(iv) w pięciu na sześć wskaźników produktu założono cele pośrednie na poziomie „0”.
- Wartość pośrednią wyższą od „0” określono jedynie dla wskaźnika (RCO024) Inwestycje w nowe lub zmodernizowane systemy monitorowania, gotowości, ostrzegania i reagowania w kontekście klęsk żywiołowych i katastrof w przypadku klęsk żywiołowych, jednak nie została ona osiągnięta.
- Nabór w ww. obszarze nie został jeszcze uruchomiony, a zgodnie z Harmonogramem naborów wniosków o dofinansowanie w ramach FEP wnioski będą składane w styczniu 2025 r.
- Jednocześnie należy zaznaczyć, że sama identyfikacja projektów preferowanych do dofinansowania w ramach naboru, ze względu na konieczność spełnienia przez projekty wymogów określonych w Programie, a następnie przygotowanie projektów przez Wnioskodawców do złożenia w naborze, powoduje opóźnienie w stosunku do pierwotnych założeń. Przyczynił się do tego w szczególności wymóg, że projekty z miast będących stolicami powiatów o liczbie mieszkańców od 15 tys. do 100 tys. i innych miast od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców, aby mogły wziąć udział w naborze w programie FEP najpierw bezskutecznie musiały aplikować w programie krajowym FENiKS. Nabór wniosków w programie FENiKS zakończył się 29 marca 2024 r., a 18 października 2024 r. podane zostały tylko wyniki pierwszego etapu oceny. Do końca 2024 r. ostateczne wyniki naboru nie zostały jeszcze ogłoszone.

- Nieosiągnięcie wartości pośredniej ww. wskaźnika nie wpłynie na osiągnięcie jego celu końcowego.
- Wartości docelowe wszystkich wskaźników CS 2(iv) określone w FEP są realistyczne do osiągnięcia w perspektywie 2029 r.

2(v) wspieranie dostępu do wody oraz zrównoważonej gospodarki wodnej

- Cele pośrednie założono na poziomie „0”.
- Wartości docelowe wszystkich wskaźników CS 2(v) określone w FEP są realistyczne do osiągnięcia w perspektywie 2029 r.

2(vi) wspieranie transformacji w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym i gospodarki zasobooszczędnej

- Spośród pięciu wskaźników produktu, cel pośredni na poziomie wyższym niż „0” ustalono dla jednego wskaźnika – (RCO107) Inwestycje w obiekty do selektywnego zbierania odpadów, jednak nie został on osiągnięty.
- Zgodnie z Regulaminem wyboru projektów dla naboru wniosków o dofinansowanie projektów dla Działania 2.13. Gospodarka o obiegu zamkniętym w ramach FEP, w terminie do 27.03.2024 r. zostało złożonych aż 38 wniosków. W lipcu 2024 r. została zakończona ocena formalna projektów, a w grudniu 2024 r. została zakończona ocena wykonalności. Na styczeń 2025 r. planowana jest ocena strategiczna i wybór projektów do dofinansowania.
- Ponadto sama identyfikacja projektów preferowanych do dofinansowania w ramach naboru, ze względu na konieczność spełnienia przez projekty wymogów określonych w Programie, a następnie przygotowanie projektów przez Wnioskodawców do złożenia w naborze, spowodowała opóźnienie w stosunku do pierwotnych założeń.
- Nieosiągnięcie wartości pośredniej ww. wskaźnika nie wpłynie na osiągnięcie jego celu końcowego.
- W ramach CS 2(vi) podjęto decyzję o usunięciu wskaźnika (PLRO067) Masa unieszkodliwionych odpadów niebezpiecznych. Usunięcie wskaźnika wynika z rezygnacji ze wspierania instalacji termicznego przekształcania odpadów medycznych i weterynaryjnych ze środków FEP.
- Ocena śródkresowa wskazuje natomiast, iż istnieje potrzeba zmiany wartości docelowej wskaźnika produktu (RCO003) Przedsiębiorstwa objęte wsparciem z instrumentów finansowych. Partnerzy finansujący, którzy będą odpowiedzialni za udzielanie instrumentów finansowych w Projekcie nie zostali jeszcze wybrani przez menadżera funduszu powierniczego. Ostateczny wybór partnerów finansujących oraz zawarcie umów operacyjnych nastąpi w I półroczu 2025 r. i wówczas będzie możliwe uruchomienie wsparcia.
- Wartości docelowe pozostałych wskaźników CS 2(vi) określone w FEP są realistyczne do osiągnięcia w perspektywie 2029 r.

2(vii) wzmacnianie ochrony i zachowania przyrody, różnorodności biologicznej oraz zielonej infrastruktury, w tym na obszarach miejskich, oraz ograniczanie wszelkich rodzajów zanieczyszczenia

- Cele pośrednie założono na poziomie „0”.
- Wartości docelowe wszystkich wskaźników CS 2(vii) określone w FEP są realistyczne do osiągnięcia w perspektywie 2029 r.

2(viii) wspieranie zrównoważonej multimodalnej mobilności miejskiej jako elementu transformacji w kierunku gospodarki zeroemisyjnej

- W ramach CS 2(viii) wartości pośrednie wyższe niż „0” zostały ustalone dla czterech wskaźników produktu dot. taboru do zbiorowego transportu publicznego oraz strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego, jednak nie zostały one osiągnięte.
- W przypadku projektów w zakresie mobilności miejskiej należy mieć na uwadze fakt, iż inwestycje objęte wsparciem w ramach FEP muszą być zgodne z odpowiednim Planem Zrównoważonej Mobilności Miejskiej (SUMP) lub innym dokumentem planowania mobilności przyjętym na obszarze, na którym realizowana jest inwestycja, których rolę będą pełniły strategie ZIT.
- Skomplikowana procedura opracowywania i przyjmowania ww. dokumentów powoduje, iż prace nad większością projektów z nich wynikających znajdują się obecnie na etapie przygotowawczym.
- Ponadto, do obecnej chwili, wnioskodawcy w głównej mierze zidentyfikowali do wsparcia w ramach FEP projekty w zakresie tras rowerowych.
- Ocena śródkresowa wskazuje, iż istnieje potrzeba zmiany wartości docelowych części wskaźników produktu oraz wartości bazowych i docelowych części wskaźników rezultatu CS 2(viii). Zmiany te są konsekwencją zmian finansowych w poszczególnych kategoriach interwencji. Wartości docelowe pozostałych wskaźników są realistyczne do osiągnięcia w perspektywie 2029 r.

4(ii) rozwój i udoskonalanie zrównoważonej, odpornej na zmiany klimatu, inteligentnej i intermodalnej mobilności na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym, w tym poprawę dostępu do TEN-T oraz mobilności transgranicznej

- W ramach CS 4(ii) cele pośrednie wyższe niż „0” określono dla dwóch wskaźników produktu dotyczących taboru pasażerskiego, jeden z nich (dot. wskaźnika PLRO113 – Liczba zakupionych jednostek kolejowego taboru pasażerskiego) został zrealizowany.
- Wartości docelowe wskaźników określone w FEP dla CS 4(ii) są realistyczne do osiągnięcia w perspektywie 2029 r.

5(a) poprawa dostępu do zatrudnienia i działań aktywizujących dla wszystkich osób poszukujących pracy, w szczególności osób młodych, zwłaszcza poprzez wdrażanie gwarancji dla młodzieży, długotrwale bezrobotnych oraz grup znajdujących się w niekorzystnej sytuacji na rynku pracy, jak również dla osób biernych zawodowo, a także poprzez promowanie samozatrudnienia i ekonomii społecznej

- W ramach CS 5(a) wszystkie zakładane cele pośrednie zostały osiągnięte.
- Wartości docelowe wszystkich wskaźników CS 5(a) określone w FEP są realistyczne do osiągnięcia w perspektywie 2029 r.

5(b) modernizacja instytucji i służb rynków pracy celem oceny i przewidywania zapotrzebowania na umiejętności oraz zapewnienia terminowej i odpowiednio dopasowanej pomocy i wsparcia na rzecz dostosowania umiejętności i kwalifikacji zawodowych do potrzeb rynku pracy oraz na rzecz przepływow i mobilności na rynku pracy

- W CS 5(b) występuje jeden wskaźnik produktu (EECO05 Liczba osób pracujących, łącznie z prowadzącymi działalność na własny rachunek, objętych wsparciem w programie), którego wartość pośrednia nie została osiągnięta ze względu na harmonogram wdrażania FEP.
- W 2024 r. ogłoszono dwa nabory niekonkurencyjne (Działanie 5.3. Modernizacja instytucji rynku pracy): 1) dot. rozwoju kompetencji pracowników publicznych służb zatrudnienia i innych instytucji rynku pracy – projekt Wojewódzkiego Urzędu Pracy pt. „Pomorska Pracownia Rozwoju Umiejętności Publicznych Służb Zatrudnienia”; 2) dot. mechanizmów diagnozowania i prognozowania zapotrzebowania na kompetencje na regionalnym rynku pracy – projekt Województwa Pomorskiego pt. „Pomorskie Obserwatorium Gospodarcze”.
- Do końca 2024 r. zawarto umowę na realizację projektu 1) Wojewódzkiego Urzędu Pracy pt. „Pomorska Pracownia Rozwoju Umiejętności Publicznych Służb Zatrudnienia”. Projekt 2) Województwa Pomorskiego pt. „Pomorskie Obserwatorium Gospodarczego” przeszedł pozytywną ocenę Komisji Oceny Projektów; zawarcie umowy o dofinansowanie nastąpi w I kwartale 2025 r.
- Oba ww. projekty łącznie wyczerpują 100% alokacji przeznaczonych dla CS 5(b).
- Pierwsze wartości wskaźników zaczną pojawiać się we wnioskach o płatność w 2025 r.
- Wartości docelowe wskaźników CS 5(b) określone w FEP są tym samym realistyczne do osiągnięcia w perspektywie 2029 r.

5(c) wspieranie zrównoważonego pod względem płci uczestnictwa w rynku pracy, równych warunków pracy oraz lepszej równowagi między życiem zawodowym a prywatnym, w tym poprzez dostęp do przystępnej cenowo opieki nad dziećmi i osobami wymagającymi wsparcia w codziennym funkcjonowaniu

- W CS 5(c) występuje jeden wskaźnik produktu (LCCO01 Liczba osób objętych wsparciem w zakresie równości kobiet i mężczyzn), którego wartość pośrednia nie została osiągnięta ze względu na harmonogram wdrażania FEP.
- Nabór konkurencyjny dla Działania 5.4. Kobiety na rynku pracy został ogłoszony 13.XII.2024 r. i potrwa do 12.02.2025 r. Nabór ten wyczerpie 100% alokacji przeznaczonych dla CS 5(c).
- Wartości docelowe wskaźników CS 5(c) określone w FEP są realistyczne do osiągnięcia w perspektywie 2029 r.

5(d) wspieranie dostosowania pracowników, przedsiębiorstw i przedsiębiorców do zmian, wspieranie aktywnego i zdrowego starzenia się oraz zdrowego i dobrze dostosowanego środowiska pracy, które uwzględnia zagrożenia dla zdrowia

- W CS 5(d) występują dwa wskaźniki produktu (EECO05 Liczba osób pracujących, łącznie z prowadzącymi działalność na własny rachunek, objętych wsparciem w programie, PLDCO08 Liczba osób objętych wsparciem w obszarze zdrowia). Określone dla nich wartości pośrednie nie zostały osiągnięte ze względu na harmonogram wdrażania FEP.

- Nabory konkurencyjne dla obu działań realizujących ten cel szczegółowy, tj. dla Działania 5.5. Aktywne i zdrowe starzenie się oraz Działania 5.6. Adaptacyjność pracowników i pracodawców, zostały ogłoszone w 2024 r.
- W odniesieniu do Działania 5.6. Zarząd Województwa Pomorskiego 26.XI.2024 r. zatwierdził wyniki oceny projektów wybranych do dofinansowania, obecnie trwa etap zawierania umów o dofinansowanie projektów.
- W odniesieniu do Działania 5.5. trwa procedura oceny wniosków.
- Ww. nabory konkurencyjne wyczerpują 54% alokacji przeznaczanej na CS 5(d).
- Dodatkowo, w przypadku projektów dotyczących programów profilaktycznych, na możliwość osiągnięcia celów pośrednich wpłynął charakter tych projektów i ich długotrwały proces przygotowawczy, w tym konieczność przeprowadzenia kompleksowej analizy potrzeb zdrowotnych mieszkańców województwa.
W przygotowaniu jest kontynuacja programu polityki zdrowotnej dotyczącego rehabilitacji kardiologicznej. Zgodnie z obowiązującymi przepisami projekty realizowane w formie programów polityki zdrowotnej podlegają ocenie Agencji Oceny Technologii Medycznych i Taryfikacji (AOTMiT) oraz Komitetu Sterującego ds. koordynacji interwencji EFSI w sektorze zdrowia oraz Komitetu Monitorującego FEP co dodatkowo wydłuża proces przygotowawczy. Zaktualizowany program polityki zdrowotnej – rehabilitacja kardiologiczna został pozytywnie zaopiniowany przez AOTMiT. Komitet Sterujący przyjął Plan działań w sektorze zdrowia w zakresie programu FEP, dotyczący ww. programu polityki zdrowotnej. Obecnie projekt kryteriów wyboru dla Działania 5.5. Aktywne i zdrowe starzenie się w zakresie rehabilitacji leczniczej ułatwiającej powrót do pracy lub utrzymanie zatrudnienia będzie procedowany na Komitecie Monitorującym FEP.
- Wartości docelowe wskaźników CS 5(d) określone w FEP są realistyczne do osiągnięcia w perspektywie 2029 r.

5(f) Wspieranie równego dostępu do dobrej jakości, włączającego kształcenia i szkolenia oraz możliwości ich ukończenia, w szczególności w odniesieniu do grup w niekorzystnej sytuacji, od wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem przez ogólne i zawodowe kształcenie i szkolenie, po szkolnictwo wyższe, a także kształcenie i uczenie się dorosłych, w tym ułatwianie mobilności edukacyjnej dla wszystkich i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami

- W CS 5(f) wartości pośrednie wyższe niż „0” zostały określone w Programie dla pięciu z siedmiu wskaźników produktu. Wartość pośrednia została osiągnięta dla wskaźnika PLFCO08 Liczba dzieci/uczniów o specjalnych potrzebach rozwojowych i edukacyjnych, objętych wsparciem. Pozostałe cele pośrednie zostały osiągnięte częściowo ze względu na harmonogram wdrażania FEP.
- Osiągnięto natomiast wartości dla wskaźników produktu, które w Programie miały wartości pośrednie „0” tj. dla wskaźnika PLFCO01 Liczba dzieci objętych dodatkowymi zajęciami w edukacji przedszkolnej oraz wskaźnika PLFCO02 Liczba dofinansowanych miejsc wychowania przedszkolnego.
- Rozstrzygnięto 11 naborów, w tym 6 konkurencyjnych i 5 niekonkurencyjnych, na łączną kwotę stanowiącą 82% alokacji na CS 5(f).

- Do dofinansowania wybrano 225 projektów, z czego 203 umów o dofinansowanie zostało już zawartych. Projekty w większości są na początkowym etapie realizacji, więc wskaźniki sukcesywnie będą pojawiać się we wnioskach o płatność w 2025 r.
- Ocena śródkresowa wykazała, że istnieje potrzeba zmiany wartości docelowych dla dwóch wskaźników produktu oraz wartości docelowej jednego wskaźnika rezultatu CS 5(f) w obszarze edukacji przedszkolnej z uwagi na weryfikację potrzeb beneficjentów po dwóch przeprowadzonych naborach konkurencyjnych.

5(g) wspieranie uczenia się przez całe życie, w szczególności elastycznych możliwości podnoszenia i zmiany kwalifikacji dla wszystkich, z uwzględnieniem umiejętności w zakresie przedsiębiorczości i kompetencji cyfrowych, lepsze przewidywanie zmian i zapotrzebowania na nowe umiejętności na podstawie potrzeb rynku pracy, ułatwianie zmian ścieżki kariery zawodowej i wspieranie mobilności zawodowej

- W CS 5(g) wartości pośrednie wskaźników produktu (EECO05 Liczba osób pracujących, łącznie z prowadzącymi działalność na własny rachunek, objętych wsparciem w programie, PLGCO01 Liczba osób dorosłych objętych usługami rozwojowymi) nie zostały osiągnięte ze względu na harmonogram wdrażania FEP.
- W przypadku projektów mających na celu wspieranie uczenia się przez całe życie czynnikiem, który wpłynął na nieosiągnięcie celów pośrednich jest długotrwały proces uruchomienia Bazy Usług Rozwojowych (BUR). W perspektywie 2021-2027 IZ FEP korzysta z tego narzędzia po raz pierwszy.
- W CS 5(g) ogłoszono w 2024 r. jeden nabór konkurencyjny dot. usług rozwojowych w ramach PSF (BUR); nabór został rozstrzygnięty 12.XI.2024 r.; obecnie trwa proces zawierania umów o dofinansowanie projektów.
- 31.I.2025 r. rozpocznie się nabór konkurencyjny w obszarze wsparcia dla osób o niskich umiejętnościach lub kompetencjach realizowanego poza BUR.
- Wsparcie w postaci IF, zgodnie z Kontraktem Programowym, ma cechować się zasadami analogicznymi do przyjętych w programie FERS. Wsparcie na poziomie krajowym zostało uruchomione w drugim kwartale 2024 r., pierwsze rezultaty będą znane w trzecim kwartale 2024 r. Do tego czasu, wyłoniony w regionie (w grudniu 2023 r.) Menadżer Funduszu Powierniczego będzie analizował nowe doświadczenia z wdrażania Europejskich pożyczek na kształcenie w ramach FERS. W kolejnym kroku będzie wszczywał w regionie postępowania na wybór partnerów finansujących. Zawarcie umów z partnerami finansującymi i udzielenie pierwszych wsparć możliwe będzie w I półroczu 2025 r.
- Ogłoszone dotąd trzy nabory wyczerpują 77% alokacji przeznaczony na CS 5(g) (w tym alokacja na IF).
- Wartości docelowe wskaźników CS 5(g) określone w FEP są realistyczne do osiągnięcia w perspektywie 2029 r.

5(h) Wspieranie aktywnego włączenia społecznego w celu promowania równości szans, niedyskryminacji i aktywnego uczestnictwa, oraz zwiększanie zdolności do zatrudnienia, w szczególności grup w niekorzystnej sytuacji

- W CS 5(h) wartości pośrednie wyższe niż „0” zostały określone dla trzech z czterech wskaźników produktu i nie zostały osiągnięte ze względu na harmonogram wdrażania FEP.
- Na koniec 2024 r. cel pośredni dla nich został osiągnięty na średnim poziomie 60%: kolejno dla wskaźnika: EECO02+04 - Liczba osób niezatrudnionych objętych wsparciem w programie - 66%; EECO012 - Liczba osób z niepełnosprawnościami objętych wsparciem w programie - 64%; PLHCO01 - Liczba podmiotów ekonomii społecznej objętych wsparciem - 57%.

- Środki przeznaczone na umowy już zawarte oraz projekty wybrane do dofinansowania, będące na etapie zawierania umów o dofinansowanie stanowią 81% alokacji przeznaczonej na CS 5(h).
- Wartości docelowe wskaźników CS 5(h) określone w FEP są realistyczne do osiągnięcia w perspektywie 2029 r.

5(i) Wspieranie integracji społeczno-gospodarczej obywateli państw trzecich, w tym migrantów

- W CS 5(i) wartości pośrednie wskaźników wyższe niż „0” zostały określone dla obu zastosowanych wskaźników produktu (EECO13 Liczba osób z krajów trzecich objętych wsparciem w programie, EECO18 Liczba objętych wsparciem podmiotów administracji publicznej lub służb publicznych na szczeblu krajowym, regionalnym lub lokalnym) i nie zostały one osiągnięte ze względu na harmonogram wdrażania FEP.
- 21.XI.2024 r. zakończył się nabór na pierwszy projekt niekonkurencyjny w ramach Działania 5.16. Integracja imigrantów – ZIT poza terenem obszaru metropolitalnego. Nabór na kolejne dwa projekty rozpocznie się 24.I.2025 r.
- 14.II.2025 r. rozpocznie się nabór konkurencyjny wniosków o dofinansowanie w ramach Działania 5.14. Integracja imigrantów.
- Środki na ogłoszone nabory wyniosą 35% alokacji przeznaczonej na CS 5(i).
- Wartości docelowe wskaźników CS 5(i) określone w FEP są realistyczne do osiągnięcia w perspektywie 2029 r.

5(k) zwiększanie równego i szybkiego dostępu do dobrej jakości, trwałych i przystępnych cenowo usług, w tym usług, które wspierają dostęp do mieszkań oraz opieki skoncentrowanej na osobie, w tym opieki zdrowotnej; modernizacja systemów ochrony socjalnej, w tym wspieranie dostępu do ochrony socjalnej, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci i grup w niekorzystnej sytuacji; poprawa dostępności, w tym dla osób z niepełnosprawnościami, skuteczności i odporności systemów ochrony zdrowia i usług opieki długoterminowej

- W CS 5(k) określono wartości pośrednie wskaźników wyższe niż „0” dla wszystkich trzech zastosowanych wskaźników produktu. Nie zostały one osiągnięte ze względu na harmonogram wdrażania FEP oraz długotrwały proces przygotowania dokumentów koncepcyjnych.
- W odniesieniu do projektów przewidujących wsparcie w postaci usług społecznych lub zdrowotnych świadczonych w społeczności lokalnej, istotnym czynnikiem opóźniającym możliwość osiągnięcia określonego celu pośredniego był obowiązek opracowania Regionalnego Planu Deinstytucjonalizacji – przyjęcie Planu nastąpiło w II kwartale 2023 r.
- Dodatkowo, duży problem stwarza diagnozowanie potrzeb na poziomie lokalnym, szczególnie w zakresie prognozowanego zapotrzebowania na usługi społeczne i zdrowotne.
- W przypadku projektów dotyczących programów profilaktycznych, na możliwość osiągnięcia celów pośrednich wpłynął charakter tych projektów i ich długotrwały proces przygotowawczy, w tym konieczność przeprowadzenia kompleksowej analizy potrzeb zdrowotnych mieszkańców województwa. Pod koniec 2023 r. zakończyła się analiza stanu zdrowia i potrzeb dzieci i młodzieży w województwie pomorskim, przygotowana przez zewnętrznego realizatora wyłonionego w procedurze zamówień publicznych. W ramach analizy przygotowane zostały rekomendacje programów polityki zdrowotnej. Jeden z rekomendowanych programów dotyczący profilaktyki otyłości dzieci został dostosowany do wzoru programu polityki zdrowotnej wymaganego przez AOTMiT. Obecnie czekamy na opinię AOTMiT i przygotowujemy plan działań do zatwierdzenia przez Komitet Sterujący ds. koordynacji wsparcia w sektorze zdrowia.
- W 2024 r. ogłoszono jeden nabór konkurencyjny, którego rozstrzygnięcie nastąpiło 26.XI.2024 r. oraz jeden nabór niekonkurencyjny, dla którego w listopadzie 2024 r. zawarto umowę o dofinansowanie.

- 24.I.2025 r. rozpocznie się nabór niekonkurencyjny na realizację projektu „Lepsza przyszłość. Wspieranie pomorskiej psychiatrii”.
- Na II kwartał 2025 r. zaplanowane jest ogłoszenie naboru konkurencyjnego na realizację kompleksowych usług społecznych w nowoutworzonych mieszkaniach treningowych i wspomaganych w formule projektów zintegrowanych z EFRR.
- W ramach instrumentu RLKS zaplanowano od listopada 2024 r. do grudnia 2025 r. nabory wniosków przez Lokale Grupy Działania (w ramach Działania 5.20. Usługi społeczne i zdrowotne - RLKS).
- Środki na zakończone i planowane nabory stanowią 52% alokacji przeznaczonej na CS 5(k).
- Ze względu na zmianę definicji wskaźnika PLKLC002 Liczba osób objętych usługami świadczonymi w społeczności lokalnej w programie, wymagane było ponowne szacunki. Zaistniała też potrzeba zmiany wartości docelowych części wskaźników produktu oraz wskaźnika rezultatu CS 5(k), a także dodania jednego nowego wskaźnika produktu i jednego wskaźnika rezultatu.

5(l) Wspieranie integracji społecznej osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, w tym osób najbardziej potrzebujących i dzieci

- W CS 5(l) określono wartości pośrednie wskaźników wyższe niż „0” dla wszystkich trzech zastosowanych wskaźników produktu. Nie zostały one osiągnięte ze względu na harmonogram wdrażania FEP.
- W 2024 r. ogłoszono trzy nabory konkurencyjne: na projekty ukierunkowane na wzmocnienie potencjału pomorskich organizacji społeczeństwa obywatelskiego oraz dwa na wzmocnienie potencjału pomorskich partnerów społecznych.
- 10.X.2024 r. nastąpiło rozstrzygnięcie naboru na wzmocnienie potencjału pomorskich partnerów społecznych. Wybrano do dofinansowania 2 projekty i zawarto umowy o dofinansowanie na ich realizację.
- 19.XII. 2024 r. rozstrzygnięto nabór na projekty ukierunkowane na wzmocnienie potencjału pomorskich organizacji społeczeństwa obywatelskiego; zatwierdzono do dofinansowania 30 projektów; obecnie trwa proces zawierania umów o dofinansowanie.
- 11.XII.2024 r. zakończył się nabór trzeci na projekty ukierunkowane na wzmocnienie potencjału pomorskich partnerów społecznych; obecnie trwa ocena złożonych projektów.
- Pierwsze wartości wskaźników zaczną pojawiać się we wnioskach o płatność w 2025 r.
- Środki na ww. nabory stanowią 65% alokacji przeznaczonej na CS 5(l).
- Wartości docelowe wskaźników CS 5(l) określone w FEP są realistyczne do osiągnięcia w perspektywie 2029 r.

6(ii) Poprawa równego dostępu do wysokiej jakości usług sprzyjających włączeniu społecznemu w zakresie kształcenia, szkoleń i uczenia się przez całe życie poprzez rozwój łatwo dostępnej infrastruktury, w tym poprzez wspieranie odporności w zakresie kształcenia i szkolenia na odległość oraz online

- Cele pośrednie założono na poziomie „0”.
- Wartości docelowe wskaźników CS 6(ii) określone w FEP są realistyczne do osiągnięcia w perspektywie 2029 r.

6(iii) Wspieranie włączenia społeczno-gospodarczego społeczności marginalizowanych, gospodarstw domowych o niskich dochodach oraz grup w niekorzystnej sytuacji, w tym osób o szczególnych potrzebach, dzięki zintegrowanym działaniom obejmującym usługi mieszkaniowe i usługi społeczne

- Cele pośrednie założono na poziomie „0”.
- Wartości docelowe wskaźników CS 6(iii) określone w FEP są realistyczne do osiągnięcia w perspektywie 2029 r.

6(v) Zapewnianie równego dostępu do opieki zdrowotnej i wspieranie odporności systemów opieki zdrowotnej, w tym podstawowej opieki zdrowotnej, oraz wspieranie przechodzenia od opieki instytucjonalnej do opieki rodzinnej i środowiskowej

- Cele pośrednie założono na poziomie „0”.
- Wartości docelowe wskaźników CS 6(v) określone w FEP są realistyczne do osiągnięcia w perspektywie 2029 r.

6(vi) Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych

- W CS 6(vi) wartości pośrednie wyższe niż „0” zostały określone dla dwóch spośród pięciu wskaźników produktu (RCO077 Liczba obiektów kulturalnych i turystycznych objętych wsparciem, PLRO132 Liczba obiektów dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami (EFRR/FST/FS)). Nie zostały one osiągnięte w 2024 r. z uwagi na szereg czynników, w szczególności wydłużony proces oceny projektów w ramach Działania 6.10 Infrastruktura kultury ze względu na dużą liczbę złożonych wniosków o dofinansowanie, których łączna wartość znacznie przekroczyła kwotę przeznaczoną na dofinansowanie projektów w naborze. Na wydłużenie procesu oceny projektów, wpływ miał również, trwający równolegle z procesem oceny, proces zamykania RPO WP 2014-2020, co stanowiło dodatkowe obciążenie dla pracowników zaangażowanych w ocenę projektów. Do wydłużenia procesu oceny przyczynił się również rozbudowany (ze względu na zapisy FEP) zestaw kryteriów, który wymagał zaangażowania ekspertów zewnętrznych.
- Ponadto, należy zwrócić uwagę na proces przygotowania projektów. Dużym problemem jest dokonywanie uzgodnień i pozyskiwanie zgód i pozwoleń wymaganych przepisami prawa, a także procedury zamówień publicznych.
- Wartości docelowe wskaźników CS 6(vi) określone w FEP są realistyczne do osiągnięcia w perspektywie 2029 r.

7(i) Wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach miejskich

- Cele pośrednie założono na poziomie „0”.
- Wartości docelowe wskaźników CS 7(i) określone w FEP są realistyczne do osiągnięcia w perspektywie 2029 r.

II. Opis zmian w programie na podstawie art. 18 ust. 2 i 3 rozporządzenia 2021/1060

1. Opis alokacji zasobów finansowych w podziale na priorytety (w tym propozycję ostatecznej alokacji kwoty elastyczności, o której mowa w art. 86 ust. 1 akapit drugi) oraz uzasadnienie wprowadzonych zmian.

Instytucja Zarządzająca FEP dokonała oceny wyniku przeglądu śródk okresowego programu FEP biorąc pod uwagę m.in.:

- nowe wyzwania wskazane w Zaleceniach Rady w sprawie polityki gospodarczej, polityki społecznej, polityki zatrudnienia, polityki strukturalnej i polityki budżetowej Polski przyjętych w 2024 r.,
- postępy w realizacji zasad Europejskiego filaru praw socjalnych,
- sytuację społeczno-gospodarczą województwa pomorskiego ze szczególnym naciskiem na potrzeby terytorialne, z uwzględnieniem wszelkich istotnych negatywnych zmian finansowych, gospodarczych lub społecznych,
- najważniejsze efekty stosownych ewaluacji,
- postępy w osiąganiu celów pośrednich przy uwzględnieniu istotnych trudności napotkanych podczas wdrażania FEP.

Ww. ocena wykazała, iż wszystkie zdiagnozowane wyzwania pozostają aktualne, w związku z czym IZ FEP nie zidentyfikowała potrzeby przeznaczenia kwoty elastyczności na inne niż dotychczas Priorytety FEP.

Tabela 12. Szczegółowy podział alokacji pomiędzy Priorytety Programu

Cel polityki	Priorytet	Fundusz	Wkład Unii	Podział wkładu Unii	
				Wkład Unii pomniejszony o kwotę elastyczności	Kwota elastyczności
				(a) = (g)+(h)	(g)
CP 1	Priorytet 1. Fundusze europejskie dla konkurencyjnego i inteligentnego Pomorza	EFRR	183 808 765	154 205 923	29 602 842
CP 2	Priorytet 2. Fundusze europejskie dla zielonego Pomorza	EFRR	Przed: 342 886 142	Przed: 287 663 508	55 222 634
			Po: 343 686 432	Po: 288 463 798	
CP 2	Priorytet 3. Fundusze europejskie dla mobilnego Pomorza	EFRR	Przed: 148 412 027	Przed: 124 509 915	23 902 112
			Po: 147 611 737	Po: 123 709 625	
CP 3	Priorytet 4. Fundusze europejskie dla lepiej połączanego Pomorza	EFRR	250 721 768	210 342 427	40 379 341
CP 4	Priorytet 5. Fundusze europejskie dla silnego społecznie Pomorza	EFS+	477 237 153	400 371 498	76 865 655
CP 4	Priorytet 6. Fundusze europejskie dla silnego społecznie Pomorza	EFRR	233 534 619	195 923 310	37 611 309
CP 5	Priorytet 7. Fundusze europejskie dla Pomorza bliższego obywatelom	EFRR	45 000 000	37 752 642	7 247 358
PT	Priorytet 8. Pomoc techniczna	EFS+	20 156 712	16 910 194	3 246 518
PT	Priorytet 9. Pomoc techniczna	EFRR	50 051 137	41 990 282	8 060 855
EFRR ogółem			1 254 414 458	1 052 388 007	202 026 451
EFS+			497 393 865	417 281 692	80 112 173
Suma całkowita			1 751 808 323	1 469 669 699	282 138 624

Priorytet 1. Fundusze europejskie dla konkurencyjnego i inteligentnego Pomorza

Alokacja podstawowa i kwota elastyczności zaplanowane w Priorytecie 1 zostały utrzymane. Dokonano natomiast zmian w ramach alokacji na kody interwencji. Nadal aktualne pozostają, ujęte w Strategii Programu, wyzwania dotyczące poprawy produktywności, innowacyjności i adaptacyjności przedsiębiorstw, wzrostu ich ekspansji zagranicznej, a także zacieśniania współpracy biznesu, sektora B+R i nauki oraz wykorzystania cyfryzacji i zmian technologicznych jako stymulantów rozwoju i przełamywania wykluczenia.

Zakres interwencji Priorytetu 1 w obszarze wsparcia działalności badawczo-rozwojowej przedsiębiorstw oraz ich transformacji i rozwoju, a także kompleksowego wsparcia eksportu, inwestorów i usług doradczych dla MŚP wpisuje się w zalecenia Rady dla Polski na lata 2024-2025, w szczególności w zakresie inwestycji w innowacyjną i inteligentną transformację gospodarczą opartą na działalności B+R, wdrażanie nowych technologii i zacieśnienie współpracy między środowiskiem naukowym a przedsiębiorstwami (Zalecenie nr i). Ponadto, interwencja zaplanowana w Priorytecie 1 w obszarze rozwoju e-usług przyczyni się do realizacji zalecenia nr iii, w szczególności w zakresie inwestycji w umiejętności cyfrowe oparte na kompleksowej strategii.

Priorytet 2. Fundusze europejskie dla zielonego Pomorza

Alokacja podstawowa w ramach Priorytetu 2 została wzmocniona kwotą 800 290 EUR pochodzącą z Priorytetu 3. Fundusze europejskie dla mobilnego Pomorza. Alokacja kwoty elastyczności pozostała utrzymana. W wyniku przeprowadzonych analiz i identyfikacji aktualnych potrzeb miejskich obszarów funkcjonalnych przeniesione środki wzmocnią działania w zakresie zwiększania efektywności energetycznej wynikające ze strategii Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych. W związku z tym, zmianie uległ podział na kody interwencji w celu szczegółowym 2 (i) oraz 2 (vii).

Nadal aktualne pozostają, ujęte w Strategii Programu, wyzwania dotyczące zwiększenia bezpieczeństwa energetycznego, przy jednoczesnym dążeniu do neutralności klimatycznej oraz rozwoju regionu jako lidera produkcji zielonej energii i technologii ekoelektrycznych. Proponowane zmiany przyczynią się do realizacji zaleceń Rady dla Polski na lata 2024-2025, w szczególności w zakresie odejścia od węgla, przyspieszenia zielonej transformacji, produkcji czystej energii, technologii neutralnych emisyjnie oraz zmniejszenia zużycia energii i zanieczyszczenia powietrza (Zalecenie nr ii).

Priorytet 3. Fundusze europejskie dla mobilnego Pomorza

W związku z powyższym alokacja podstawowa w ramach Priorytetu 3 została zmniejszona o kwotę 800 290 EUR. Natomiast kwota elastyczności pozostała utrzymana. Ponadto, w związku z dokonaną zmianą struktury interwencji w zakresie mobilności miejskiej, będącą konsekwencją analizy zidentyfikowanych potrzeb miejskich obszarów funkcjonalnych przedstawionych w strategiach Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych, w tym wzrostem zainteresowania mobilnością aktywną, konieczna była korekta podziału na kody interwencji (w szczególności wzmocniono kategorię 083 (infrastruktura rowerowa) i 085 (cyfryzacja transportu)).

Nadal aktualne pozostają, ujęte w Strategii Programu, wyzwania dotyczące rozwoju zrównoważonej mobilności mieszkańców i zmniejszenia negatywnego wpływu transportu na klimat i środowisko. Zmiany te przyczynią się do realizacji zaleceń Rady dla Polski na lata 2024-2025 w zakresie zmniejszenia zużycia energii i zanieczyszczenia powietrza (Zalecenie nr ii).

Priorytet 4. Fundusze europejskie dla lepiej połączanego Pomorza

W Priorytecie 4 alokacja podstawowa i kwota elastyczności zostały utrzymane. W związku ze zmianą struktury interwencji w ramach mobilności regionalnej i rezygnacji z budowy nowych dróg (kategoria 090), zwiększono o 15 000 000 EUR alokację na kategorię 093.

Nadal aktualne pozostają, ujęte w Strategii Programu, wyzwania dotyczące osiągnięcia wewnętrznej spójności transportowej regionu oraz zmniejszenia ryzyka niekorzystnego oddziaływania na środowisko.

Wprowadzone zmiany przyczynią się do realizacji zaleceń Rady dla Polski w zakresie zmniejszenia zużycia energii i zanieczyszczenia powietrza (Zalecenie nr ii).

Priorytet 5. Fundusze europejskie dla silnego społecznie Pomorza (EFS+)

Alokacja podstawowa i kwota elastyczności w Priorytecie 5 zostały utrzymane. Nadal aktualne pozostają, ujęte w Strategii Programu, wyzwania dotyczące zwiększenia dostępu do wysokiej jakości wychowania przedszkolnego oraz edukacji na wszystkich etapach kształcenia, poprawy dostępu do zatrudnienia, aktywizacji i integracji osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, poprawy warunków rozwoju zawodowego, zwiększania udziału kobiet w rynku pracy, integracji imigrantów ze społecznością lokalną, profilaktyki i poprawy stanu zdrowia mieszkańców, a także zapewnienia usług opiekuńczych.

Interwencja przewidziana w ramach Priorytetu 5 przyczynia się do realizacji zaleceń Rady dla Polski na lata 2024-2025, w szczególności w zakresie:

- inwestycji w umiejętności (Zalecenie nr iii) – w obszarze rynku pracy, edukacji, aktywnego i zdrowego starzenia się, uczenia się przez całe życie
- niwelowania różnic terytorialnych w dostępie do wysokiej jakości i przystępnej cenowo opieki nad dziećmi (Zalecenie nr iv) – w obszarze opieki nad dziećmi do lat 3, edukacji przedszkolnej,
- zwiększenia dostępu do wysokiej jakości przystępnych cenowo i dostępnych usług długoterminowej opieki środowiskowej, przy jednoczesnej poprawie warunków pracy i równowagi między życiem zawodowym a prywatnym opiekunów (Zalecenie nr v) – w obszarze aktywizacji społeczno-zawodowej, adaptacyjności, usług społecznych i zdrowotnych.

Ponadto, wsparcie integracji imigrantów realizuje zalecenie dotyczące konieczności realizacji działań dotyczących kompleksowej integracji obywateli państw trzecich.

Dodatkowo interwencja w ramach Priorytetu 5 wpisuje się w realizację Europejskiego filaru praw socjalnych, w szczególności w zakresie równouprawnienia płci, równości szans, kształcenia, szkolenia i uczenia się przez całe życie, aktywnego wsparcia na rzecz zatrudnienia, bezpiecznego i elastycznego zatrudnienia, zdrowego, bezpiecznego i dobrze dostosowanego środowiska pracy, ochrony zdrowia, opieki długoterminowej, integracji osób niepełnosprawnych, opieki nad dziećmi, równowagi między życiem zawodowym a prywatnym.

Priorytet 6. Fundusze europejskie dla silnego społecznie Pomorza (EFRR)

W Priorytecie 6 alokacja podstawowa i kwota elastyczności zostały utrzymane. Nadal aktualne pozostają, ujęte w Strategii Programu, wyzwania dotyczące poprawy dostępu do zdeinstytucjonalizowanych usług społecznych i zdrowotnych, wysokiej jakości edukacji na wszystkich etapach kształcenia, rozwoju oferty turystycznej i czasu wolnego, a także potencjału instytucji kultury.

Interwencja w ramach Priorytetu 6 przyczynia się do realizacji zaleceń Rady dla Polski na lata 2024-2025, w szczególności w zakresie:

- inwestycji w umiejętności (Zalecenie nr iii) – w obszarze edukacji,
- zwiększenia dostępu do wysokiej jakości przystępnych cenowo i dostępnych usług długoterminowej opieki środowiskowej, przy jednoczesnej poprawie warunków pracy i równowagi między życiem zawodowym a prywatnym opiekunów (Zalecenie nr v) – w obszarze usług społecznych i zdrowotnych.

Ponadto, interwencja w ramach Priorytetu 6 przyczynia się do zalecenia w zakresie dalszego koncentrowania się na uzgodnionych priorytetach.

Dodatkowo interwencja w ramach Priorytetu 6 wpisuje się w realizację Europejskiego filaru praw socjalnych, w szczególności w zakresie równouprawnienia płci, równości szans, kształcenia, szkolenia i uczenia się przez całe życie, ochrony zdrowia, opieki długoterminowej, integracji osób niepełnosprawnych, opieki nad dziećmi, równowagi między życiem zawodowym a prywatnym.

Priorytet 7. Fundusze europejskie dla Pomorza bliższego obywatelom

W Priorytecie 7 alokacja podstawowa i kwota elastyczności zostały utrzymane. Nadal aktualne pozostają, ujęte w Strategii Programu, wyzwania dotyczące kompleksowej rewitalizacji obszarów zdegradowanych w miastach regionu.

Interwencja w ramach Priorytetu 7 przyczynia się do realizacji zaleceń Rady dla Polski na lata 2024-2025, w szczególności w zakresie dalszego koncentrowania się na uzgodnionych priorytetach.

Pozostałe zmiany wynikające z przeglądu śródkresowego

Ponadto, ocena w ramach przeglądu śródkresowego FEP wskazała na konieczność wprowadzenia następujących zmian:

- dopuszczenie możliwości realizacji inwestycji w infrastrukturę usług edukacyjnych, społecznych i zdrowotnych wpisujących się w zakres innych CP, w szczególności w CP 2 (np. w obszarze poprawy efektywności energetycznej) – co przyczyni się do realizacji zalecenia Rady dla Polski w zakresie odejścia od węgla, przyspieszenia zielonej transformacji, produkcji czystej energii, zmniejszenia zużycia energii i zanieczyszczenia środowiska (Zalecenie nr ii),
- rezygnacja ze wspierania instalacji termicznego przekształcania odpadów medycznych i weterynaryjnych – co przyczyni się do realizacji zalecenia Rady dla Polski w zakresie odejścia od węgla, przyspieszenia zielonej transformacji, produkcji czystej energii, zmniejszenia zużycia energii i zanieczyszczenia środowiska (Zalecenie nr ii),
- poszerzenie grupy docelowej w obszarze poprawy sytuacji na rynku pracy o osoby w wieku 15-25 lat w ramach projektów OHP – co przyczyni się do realizacji zaleceń Rady dla Polski na lata 2024-2025, w szczególności w zakresie inwestycji w umiejętności (zalecenie nr iii). Ponadto, zmiana wpisuje się w realizację Europejskiego filaru praw socjalnych w zakresie prawa młodych ludzi do dalszego kształcenia, przyuczenia do zawodu, stażu lub dobrej oferty zatrudnienia,
- wprowadzenie obowiązku tworzenia miejsc edukacji przedszkolnej w ramach wszystkich projektów z zakresu edukacji przedszkolnej – co przyczyni się do realizacji zaleceń Rady dla Polski na lata 2024-2025, w szczególności w zakresie niwelowania różnic terytorialnych w dostępie do wysokiej jakości i przystępnej cenowo opieki nad dziećmi (zalecenie nr iv). Ponadto, zmiana wpisuje się w realizację Europejskiego filaru praw socjalnych w zakresie opieki nad dziećmi,

- umożliwienie wsparcia szkół i placówek specjalnych (EFS+ i EFRR) – co przyczyni się do realizacji zaleceń Rady dla Polski na lata 2024-2025, w szczególności w zakresie inwestycji w umiejętności (zalecenie nr iii). Ponadto, zmiana wpisuje się w realizację Europejskiego filaru praw socjalnych w zakresie równości szans, kształcenie, szkolenie i uczenie się przez całe życie oraz integracji osób niepełnosprawnych.

2. Opis zmienionych lub nowych celów końcowych

W wyniku dokonanego przeglądu śródkresowego, w tym przeprowadzonych analiz zawartych w części I. B oraz II. 1. formularza oceny przeglądu śródkresowego w perspektywie 2021-2027, istnieje konieczność zmiany celów końcowych w niektórych, wskazanych poniżej, celach szczegółowych.

Ponadto z Programu, w CS 2 (vi), został usunięty jeden wskaźnik produktu.

Poniżej przedstawiono szczegółowy opis zmian w odniesieniu do celów szczegółowych, w których w wyniku dokonanego przeglądu zidentyfikowano potrzebę zweryfikowania istniejących i ustalenia nowych celów końcowych.

Szczegółowy opis szacowania wartości wskaźników ujęty jest w zaktualizowanym Raporcie metodycznym szacowania wartości wskaźników programu Fundusze Europejskie dla Pomorza 2021-2027.

1(iii) Wzmacnianie trwałego wzrostu i konkurencyjności MŚP oraz tworzenie miejsc pracy w MŚP, w tym poprzez inwestycje produkcyjne

Tabela 13. Wskaźniki produktu

Nr identyfikacyjny	Wskaźnik	Jednostka miary	Cel końcowy (2029)	Cel końcowy po weryfikacji (2029)
RCO001	Przedsiębiorstwa objęte wsparciem (w tym: mikro, małe, średnie, duże)	sztuki	2 570	2 140
RCO002	Przedsiębiorstwa objęte wsparciem w formie dotacji	sztuki	670	527
RCO003	Przedsiębiorstwa objęte wsparciem z instrumentów finansowych	sztuki	860	430
RCO004	Przedsiębiorstwa otrzymujące wsparcie niefinansowe	sztuki	1040	1 183

Opis zmian:

1. **RCO001** – Obniżenie wartości docelowej wskaźnika jest pochodną obniżenia dwóch z trzech jego składowych. Jest to bowiem suma wartości wskaźników: RCO002 Przedsiębiorstwa objęte wsparciem w formie dotacji (który ulega zmniejszeniu z 670 do 527, tj. o 21%), RCO003 Przedsiębiorstwa objęte wsparciem z instrumentów finansowych (który ulega zmniejszeniu z 860 do 430, tj. o 50%) oraz RCO004 Przedsiębiorstwa otrzymujące wsparcie niefinansowe (który ulega zwiększeniu z 1 040 do 1 183, tj. o 14%). W związku z powyższym, cel końcowy wskaźnika na 2029 r. po weryfikacji określono na 2 140 przedsiębiorstw.
2. **RCO002** – Obniżenie wartości docelowej wskaźnika jest wynikiem przeprowadzonej analizy zmiany sytuacji społeczno-gospodarczej w kraju i regionie. Zmieniają się warunki ekonomiczne, w tym w szczególności występują zawirowania na rynkach energetycznych, zmiany na rynkach walutowych oraz wzrost inflacji. Wraz z ww. uwarunkowaniami diametralnie wzrosły koszty w przedsiębiorstwach (zwłaszcza w średnich). Wpływ na kondycję przedsiębiorstw ma także sytuacja na rynku pracy, tj. wzrost płacy minimalnej. Z jednej strony, wzmacnia to realizację Europejskiego filaru praw socjalnych w zakresie wynagrodzenia, z drugiej stanowi obciążenie dla przedsiębiorstw.

Obniżenie wartości wskaźnika jest rezultatem następujących założeń:

- W ramach wsparcia grantowego alokacja na kompleksowe wsparcie inwestorów nie może przekroczyć 15%, tj. ok. 5 mln EUR (ok. 22 mln PLN). Przy założeniu, że jedna dotacja nie może przekroczyć kwoty 200 tys. EUR, oszacowano, że liczba przedsiębiorstw objętych wsparciem dotacyjnym (jedno przedsiębiorstwo otrzyma jedną dotację) wyniesie około 27.
- Szacuje się, że w ramach umiędzynarodowienia przedsiębiorstw (na które zostanie przeznaczonych ok. 3 mln EUR, tj. ok. 13 mln PLN), wspartych dotacjami będzie 200 przedsiębiorstw.
- Liczba wspartych przedsiębiorstw w ramach zaawansowanych usług pozostaje na dotychczasowym poziomie, czyli 300 (przy budżecie na poziomie ok. 3,7 mln EUR, tj. ok. 16 mln PLN).

Alokacja na wskaźnik wynosi około 11,7 mln EUR.

W oparciu o powyższe ustalono, że cel końcowy wskaźnika na 2029 r. po weryfikacji wyniesie 527 przedsiębiorstw.

3. **RCO003** – Obniżenie wartości docelowej wskaźnika wynika z potrzeby podniesienia wartości średniej kwoty pożyczki (z ok. 180 tys. PLN do ok. 390 tys. PLN). Z raportu pt. "Przeprowadzenie badań terenowych i analiza wyników na potrzeby opracowania Strategii Inwestycyjnej dla instrumentów finansowych w programie Fundusze Europejskie dla Pomorza 2021-2027" (tj. oceny ex ante), wynika, że ponad 40% przedsiębiorstw, które są zainteresowane wsparciem w formie pożyczki ukierunkowanym na wzrost ich zdolności wytwórczych, nabycie/rozbudowę nieruchomości, cyfryzację lub eksport zgłosiło zapotrzebowanie na kwoty powyżej 300 tys. PLN. Podwyższenie kwoty pożyczki jest możliwe, gdyż zgodnie ze Strategią Inwestycyjną dla instrumentów finansowych w programie FEP, instrument pozwala na udzielenie pożyczki w maksymalnej kwocie do 2 mln PLN. Udzielenie pożyczek o wyższej wartości wesprze większe wartościowo projekty o znaczącej wartości dodanej i spowoduje zwiększenie efektu transformacyjnego, o którym mowa w zaleceniach Rady dla Polski na lata 2024-2025 (zalecenie nr i). Zmniejszenie wartości wskaźnika zniweluje również ryzyko wystąpienia efektu jałowej straty

(deadweight loss). Mogłoby do tego dojść, gdy Partnerzy Finansujący z jednej strony udzielaliby większych kwotowo pożyczek (dla zwiększenia efektu transformacyjnego), ale z drugiej udzielaliby wielu niewielkich kwotowo pożyczek, o nikłym znaczeniu dla regionu, wyłącznie w celu osiągnięcia wskaźnika. Na konieczność obniżenia wartości docelowej wskaźnika wskazuje również przeprowadzona analiza zmiany sytuacji społeczno-gospodarczej w kraju i regionie. Zmieniają się warunki ekonomiczne, w tym w szczególności występują zawirowania na rynkach energetycznych, zmiany na rynkach walutowych oraz wzrost inflacji. Wraz z ww. uwarunkowaniami diametralnie wzrosły koszty w przedsiębiorstwach (zwłaszcza w średnich). W oparciu o powyższe ustalono, że cel końcowy wskaźnika na 2029 r. po weryfikacji wyniesie 430 przedsiębiorstw. Alokacja na wskaźnik wynosi ok. 35,7 mln EUR.

4. **RCO004** – Wzrost wartości wskaźnika jest wynikiem podwyższenia wartości dwóch z trzech jego składowych, tj. liczby wspartych przedsiębiorstw w ramach kompleksowego wsparcia inwestorów (z 640 do 683) oraz liczby wspartych przedsiębiorstw w ramach kompleksowego wsparcia eksportu (z 200 do 300), przy jednoczesnym pozostawieniu na niezmiennym poziomie wskaźnika liczby wspartych przedsiębiorstw w ramach usług doradczych dla MŚP (200). W oparciu o powyższe ustalono, że cel końcowy wskaźnika na 2029 r., po weryfikacji wyniesie 1183 przedsiębiorstwa. Wzrost wartości docelowej wskaźnika wynika ze wzmocnienia ukierunkowania wsparcia niefinansowego, zwłaszcza w zakresie umiędzynarodowienia, co przyczyni się do niwelowania niekorzystnych zmian w gospodarce i wesprze zalecenia Rady dla Polski na lata 2024-2025, w szczególności w zakresie inwestycji w innowacyjną i inteligentną transformację gospodarczą (zalecenie nr i).

Tabela 14. Wskaźniki rezultatu

Nr identyfikacyjny	Wskaźnik	Jednostka miary	Wartość bazowa lub wartość odniesienia	Rok odniesienia	Cel końcowy (2029)	Cel końcowy po weryfikacji (2029)
RCR001	Miejsca pracy utworzone we wspieranych jednostkach	EPC/rok	0	2021	900	100
RCR002	Inwestycje prywatne uzupełniające wsparcie publiczne (w tym: dotacje, instrumenty finansowe)	EUR	0	2021	30 865 755	15 975 578
PLRR002	Wartość inwestycji prywatnych uzupełniających wsparcie publiczne – dotacje	PLN	0	2021	111 491 025	50 700 000
PLRR003	Wartość inwestycji prywatnych uzupełniających wsparcie publiczne – instrumenty finansowe	PLN	0	2021	28 639 504	18 634 007

Nr identyfikacyjny	Wskaźnik	Jednostka miary	Wartość bazowa lub wartość odniesienia	Rok odniesienia	Cel końcowy (2029)	Cel końcowy po weryfikacji (2029)
RCR025	MŚP z wyższą wartością dodaną na pracownika	sztuki	0	2021	70	27

Opis zmian:

1. **RCR001** – Wskaźnik stanowi rezultat wszystkich działań cs 1(iii), ale w największym stopniu jest skorelowany ze wsparciem finansowym przedsiębiorstw. Jego obniżenie jest konsekwencją obniżenia wartości poszczególnych wskaźników produktu zgodnie z podanymi powyżej przyczynami. W ramach FEP celem nadrzędnym jest wsparcie rozwoju i transformacji przedsiębiorstw, w szczególności wykorzystujących cyfryzację, automatyzację, sztuczną inteligencję, Przemysł 4.0., a także usprawnienie procesu produkcyjnego. Nowe technologie służą ograniczeniu kosztów produkcji i usprawnieniu procesów poprzez robotyzację itp. Ich celem jest poprawa efektywności pracy, ale nie przynoszą gwałtownego wzrostu zatrudnienia, a może im wręcz towarzyszyć redukcja miejsc pracy. Nowe miejsca pracy nie będą więc celem samym w sobie, ale będą stanowić wartość dodaną wsparcia. Zakłada się, że wsparciu przedsiębiorstw co do zasady nie musi towarzyszyć wzrost liczby miejsc pracy, chociaż prawdopodobnie w części z nich się pojawią (zwłaszcza w start-upach). Na potrzeby szacunków wskaźnika założono, że wsparcie dotacyjne może wygenerować ok. 50 nowych miejsc pracy (50 EPC), drugie tyle miejsc pracy przyniesie wsparcie przedsiębiorstw instrumentami zwrotnymi. W oparciu o powyższe ustalono, że cel końcowy wskaźnika na 2029 r. po weryfikacji wyniesie 100 EPC/rok.
2. **RCR002** – Obniżenie wartości docelowej wskaźnika jest pochodną zmian jego składowych. Jest to bowiem wyrażona w EUR suma wartości wskaźników: PLRR002 Wartość inwestycji prywatnych uzupełniających wsparcie publiczne – dotacje (który ulega obniżeniu z 111 491 025 PLN do 50 700 000 PLN, tj. o 55%) oraz PLRR003 Wartość inwestycji prywatnych uzupełniających wsparcie publiczne – instrumenty finansowe (który ulega obniżeniu z 28 639 504 PLN do 18 634 007 PLN, tj. o 35%). W oparciu o powyższe ustalono, że cel końcowy wskaźnika na 2029 r. po weryfikacji wyniesie niemal 16 mln EUR.
3. **PLRR002** – Obniżenie wartości docelowej wskaźnika wynika ze zmian wskaźnika produktu, zgodnie z podanymi powyżej przyczynami. Alokacja na wsparcie dotacyjne wynosi 11,7 mln EUR. Zakłada się udział wkładu prywatnego na poziomie 50%, tj. 11,7 mln EUR. W oparciu o powyższe ustalono, że cel końcowy wskaźnika na 2029 r. po weryfikacji wyniesie 50,7 mln PLN (wg kursu 4,34 PLN). Obniżenie wartości wskaźnika jest również wynikiem przeprowadzonej analizy zmiany sytuacji społeczno-gospodarczej w kraju i regionie. Zmieniają się warunki ekonomiczne, w tym w szczególności występują zawirowania na rynkach energetycznych, zmiany na rynkach walutowych oraz wzrost inflacji. Wraz z ww. uwarunkowaniami diametralnie wzrosły koszty w przedsiębiorstwach (zwłaszcza w średnich).
1. **PLRR003** – Obniżenie wartości docelowej wskaźnika wynika ze zmian wskaźnika produktu, zgodnie z podanymi powyżej przyczynami. W ramach instrumentów zwrotnych wkład prywatny zapewni Partner Finansujący (PF), natomiast wkład własny OO nie jest wymagany w montażu finansowym (ale jeśli występuje wlicza się on do wartości wskaźnika inwestycji prywatnych).

Zgodnie z założeniami projektu pożyczka może finansować do 100% wartości inwestycji końcowej – do maksymalnej kwoty pożyczki określonej w Strategii Inwestycyjnej. Przy niezmiennym wskaźniku produktu RCO003 (Przedsiębiorstwa objęte wsparciem z instrumentów finansowych) średnia wartość pożyczki byłaby na niskim poziomie, co powodowałoby konieczność wniesienia przez OO wkładu własnego w celu finansowania kosztów inwestycji, którą OO chciałby realizować. Przy zmniejszonej wymaganej liczbie OO średnia wartość pożyczki ulega zwiększeniu, co jednocześnie obniża wartość środków koniecznych do sfinansowania inwestycji wniesionych przez OO. Zwiększenie średniej wartości pożyczki spowoduje tym samym obniżenie wkładu własnego na poziomie OO. Takie rozwiązanie pozwoli na dużo prostszy montaż finansowy (rezygnacja z poszukiwania dodatkowych źródeł finansowania, co dla MŚP w luce finansowej – w tym startupów – ma krytyczne znaczenie). Szacuje się, że wkład prywatny PF oraz OO wyniesie ok. 12% alokacji EFRR, dlatego też będzie to 4,3 mln EUR. Alokacja podana w EUR, została przeliczona wg kursu 4,34 PLN. W oparciu o powyższe ustalono, że cel końcowy wskaźnika na 2029 r. po weryfikacji wyniesie 18,6 mln PLN. Obniżenie wartości wskaźnika jest również wynikiem przeprowadzonej analizy zmiany sytuacji społeczno-gospodarczej w kraju i regionie. Zmieniają się warunki ekonomiczne, w tym w szczególności występują zawirowania na rynkach energetycznych, zmiany na rynkach walutowych oraz wzrost inflacji. Wraz z ww. uwarunkowaniami diametralnie wzrosły koszty w przedsiębiorstwach (zwłaszcza w średnich).

2. **RCR025** – Obniżenie wartości docelowej wskaźnika wynika ze zmian wskaźników produktu, zgodnie z podanymi powyżej przyczynami. Ponadto, analiza sytuacji społeczno-gospodarczej w kraju i regionie wskazuje na zmianę warunków ekonomicznych, zawirowania na rynkach energetycznych, zmiany na rynkach walutowych oraz wzrost inflacji. Uwarunkowania te wpływają na diametralny wzrost kosztów w przedsiębiorstwach (zwłaszcza w średnich). Wpływ na kondycję przedsiębiorstw ma także sytuacja na rynku pracy, tj. wzrost płacy minimalnej. Przy szacowaniu wskaźnika wzięto pod uwagę zakres interwencji ukierunkowanej na dotacyjne kompleksowe wsparcie inwestorów w ramach transformacji przemysłowej, gdzie dotacje na realizację inwestycji produkcyjnych mają być ukierunkowane na podnoszenie wartości dodanej. W oparciu o powyższe ustalono, że cel końcowy wskaźnika na 2029 r. po weryfikacji wyniesie 27 sztuk.

2(i) wspieranie efektywności energetycznej i redukcji emisji gazów cieplarnianych

Tabela 15. Wskaźniki produktu

Nr identyfikacyjny	Wskaźnik	Jednostka miary	Cel końcowy (2029)	Cel końcowy po weryfikacji (2029)
RCO020	Wybudowane lub zmodernizowane sieci ciepłownicze i chłodnicze	km	16	1,6

Opis zmian:

1. **RCO020** – Obniżenie wartości wskaźnika jest konsekwencją zmniejszenia alokacji z 15 mln EUR do 1 mln EUR w KI 054 Wysokosprawna kogeneracja, system ciepłowniczy i chłodniczy.

Znaczne obniżenie alokacji w KI 054 nastąpiło z 2 powodów:

- zidentyfikowanych projektów w ramach Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych (w ramach których realizowana jest ponad połowa całości interwencji (ponad 62%) programu FEP w CS 2(ii)), wskazujących na potrzebę intensyfikacji działań w zakresie efektywności energetycznej w odniesieniu do zabytkowej infrastruktury publicznej - wskazane jest więc zwiększenie alokacji na ten cel,
- małego zainteresowania projektami w zakresie systemów ciepłowniczych i chłodniczych - co umożliwia przesunięcie planowanej wcześniej alokacji na inny cel.

Obecnie w ramach FEP prowadzony jest nabór w trybie konkurencyjnym na projekty dotyczące systemów ciepłowniczych i chłodniczych. W ramach tego naboru zgłoszono jedynie 2 projekty, przy czym dalszej ocenie będzie podlegał tylko jeden z nich. W efekcie realizacji ww. projektu planuje się budowę 1,6 km sieci ciepłowniczej. Projekt ten w całości konsumuje alokację (po zmianie) na KI 054 wynoszącą 1 mln EUR. W oparciu o powyższe ustalono, że cel końcowy wskaźnika na 2029 r. po weryfikacji wyniesie 1,6 km.

Zmiana struktury interwencji w CS 2(i) przyczynia się do realizacji zaleceń Rady dla Polski na lata 2024-2025, w szczególności w zakresie odejścia od węgla, przyspieszenia zielonej transformacji, produkcji czystej energii oraz zmniejszenia zużycia energii i zanieczyszczenia powietrza (zalecenie nr ii).

2(ii) wspieranie energii odnawialnej zgodnie z dyrektywą (UE) 2018/2001, w tym z określonymi w niej kryteriami zrównoważonego rozwoju

Tabela 16. Wskaźniki produktu

Nr identyfikacyjny	Wskaźnik	Jednostka miary	Cel końcowy (2029)	Cel końcowy po weryfikacji (2029)
PLRO033	Liczba jednostek wytwarzania energii elektrycznej i ciepłej z OZE	sztuki	2 500	50

Opis zmian:

1. **PLRO033** – Zmniejszenie wartości docelowej wskaźnika wynika z decyzji ukierunkowania interwencji FEP na instalacje o wysokim wolumenie produkcji energii z OZE, finansowane przede wszystkim w formie zwrotnej. Nie zakłada się znaczącego wsparcia dla instalacji prosumenckich produkujących energię z OZE o stosunkowo niewielkich mocach. Pierwotne szacunki wartości wskaźnika bazowały na tego typu instalacjach. W uwagi na planowane wsparcie dużych instalacji, konieczna jest weryfikacja wartości wskaźnika.

W ramach zmiany FEP proponuje się również zwiększenie limitów mocy dla instalacji OZE, czego efektem będzie niższa liczba projektów, ale o większym efekcie produkcji OZE. Pozwoli to uzyskać zakładane rezultaty.

Zakłada się, że w ramach wsparcia IF, maksymalna wartość pożyczki wyniesie 10 mln PLN, chociaż będą też projekty o znacznie niższej wartości dofinansowania. Przy założonej alokacji w CS 2 (ii) na instrumenty zwrotne (22,9 mln EUR, tj. 104 mln PLN), realna wartość wskaźnika możliwa do

zrealizowania wyniesie ok. 40 instalacji (przy założeniu średniej wielkości pożyczki na poziomie 2,5 mln PLN).

Z kolei, w ramach dotacji nie będzie możliwe wsparcie prosumenckie, a wyłącznie zakup magazynów energii i wsparcie niedojrzałych technologii OZE, co w niewielkim stopniu przełoży się na realizację wskaźnika, czyli nowych instalacji. Zakłada się, że w ramach dotacji (całkowita alokacja 24,4 mln EUR) wspartych zostanie najwyżej 10 instalacji.

W związku z powyższym ustalono, że cel końcowy wskaźnika na 2029 r. po weryfikacji, obejmujący zarówno wsparcie w formie zwrotnej, jak i dotacje, wyniesie 50 instalacji.

Zmiana przyczynia się do realizacji zaleceń Rady dla Polski na lata 2024-2025, w szczególności w zakresie odejścia od węgla, przyspieszenia zielonej transformacji, produkcji czystej energii oraz zmniejszenia zużycia energii i zanieczyszczenia powietrza (zalecenie nr ii).

2(vi) wspieranie transformacji w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym i gospodarki zasobooszczędnej

Tabela 17. Wskaźniki produktu

Nr identyfikacyjny	Wskaźnik	Jednostka miary	Cel końcowy (2029)	Cel końcowy po weryfikacji (2029)
PLRO067	Masa unieszkodliwionych odpadów niebezpiecznych	tony/rok	3-280	
RCO003	Przedsiębiorstwa objęte wsparciem z instrumentów finansowych	sztuki	580	230

Opis zmian:

- PLRO067** – Usunięcie wskaźnika jest konsekwencją likwidacji KI 070 Gospodarowanie odpadami przemysłowymi i handlowymi: odpady resztkowe i niebezpieczne. Jest to spowodowane rezygnacją ze wsparcia w ramach FEP planowanej wcześniej inwestycji dotyczącej instalacji termicznego przekształcania odpadów medycznych i weterynaryjnych.

Zmiana przyczynia się do realizacji zaleceń Rady dla Polski na lata 2024-2025, w szczególności w zakresie odejścia od węgla, przyspieszenia zielonej transformacji, produkcji czystej energii, produkcji technologii neutralnych emisyjnie oraz zmniejszenia zużycia energii i zanieczyszczenia powietrza (zalecenie nr ii).

- RCO003** – Obniżenie wartości wskaźnika jest konsekwencją 2 czynników:
 - przeniesienia części środków z instrumentów finansowych w ramach CS (vi) do CS 2(ii), co spowodowało zmniejszenie alokacji przeznaczonej na wsparcie przedsiębiorstw o 20%, tj. z 24,3 mln EUR do 19,4 mln EUR,
 - zmiany założeń dotyczących wysokości średnich kwot pożyczki - pierwotnie przyjęto, że średnia kwota pożyczki wyniesie ok. 190 tys. PLN (tj. prawie 42 tys. EUR i będzie różna dla różnych grup firm w zależności od ich wielkości) i obecnie należy ją co najmniej podwoić.

W Strategii Inwestycyjnej dla instrumentów finansowych w programie FEP, określono maksymalną kwotę dla produktu na poziomie ok. 5 mln PLN, dlatego też planuje się wsparcie większych wartościowo projektów, które pozwolą osiągnąć większy efekt transformacyjny.

Potrzebę korekty niniejszego wskaźnika potwierdza również przeprowadzona ewaluacja ex-ante dla instrumentów finansowych. Badanie to zostało zakończone w 2023 r., po zatwierdzeniu programu FEP do wsparcia. W raporcie tym stwierdzono, że przy utrzymaniu wskaźnika na poziomie 580 przedsiębiorstw niska średnia wartość pożyczki może negatywnie wpływać na możliwość finansowania bardziej ambitnych projektów. Podkreślono również, że przeniesienie obowiązku wsparcia 580 unikatowych przedsiębiorstw do dokumentacji przetargowej na wybór Partnerów Finansujących nie jest rozwiązaniem rekomendowanym.

Analogiczne wnioski wynikają z przeprowadzonej analizy zmiany sytuacji społeczno-gospodarczej w kraju i regionie.

Należy również podkreślić, że zakres interwencji CS 2 (vi) obejmuje poza zasobooszczędnością, kapitałochłonny obszar gospodarki obiegu zamkniętego, a także wymagającą wysokich nakładów finansowych efektywność energetyczną. Udzielenie wyższych kwotowo pożyczek wspierających większe, bardziej kompleksowe projekty spowoduje zmniejszenie liczby wspartych przedsiębiorstw.

W efekcie, założono średnią wielkość pożyczki na poziomie ok. 380 tys. PLN (ok. 84 tys. EUR), w tym:

- mikroprzedsiębiorstwa – 350 tys. PLN (tj. ok. 77 tys. EUR), 85% alokacji, ok. 210 beneficjentów,
- małe firmy – 700 tys. PLN (tj. ok. 154 tys. EUR), 10% alokacji, 15 beneficjentów,
- średnie firmy – 1 mln PLN (tj. ok. 220 tys. EUR), 5% alokacji, 5 beneficjentów.

W związku z obniżoną alokacją na GOZ (obecnie ograniczona do KI 040 i 075) oraz podniesieniem średniej wysokości pożyczki, cel końcowy wskaźnika na 2029 r. po weryfikacji określono na poziomie 230 przedsiębiorstw.

Zmiana przyczynia się do realizacji zaleceń Rady dla Polski na lata 2024-2025, w szczególności w zakresie odejścia od węgla, przyspieszenia zielonej transformacji, produkcji czystej energii oraz zmniejszenie zużycia energii i zanieczyszczenia powietrza (zalecenie nr ii).

2(viii) wspieranie zrównoważonej multimodalnej mobilności miejskiej jako elementu transformacji w kierunku gospodarki zeroemisyjnej

Tabela 18. Wskaźniki produktu

Nr identyfikacyjny	Wskaźnik	Jednostka miary	Cel końcowy (2029)	Cel końcowy po weryfikacji (2029)
RCO057	Pojemność ekologicznego taboru do zbiorowego transportu publicznego	osoby	5 050	2 040

Nr identyfikacyjny	Wskaźnik	Jednostka miary	Cel końcowy (2029)	Cel końcowy po weryfikacji (2029)
PLRO084	Liczba zakupionych jednostek taboru pasażerskiego w publicznym transporcie zbiorowym komunikacji miejskiej i metropolitarnej	sztuki	45	34
RCO058	Wspierana infrastruktura rowerowa	km	60	175
PLRO097	Liczba wspartych zintegrowanych węzłów przesiadkowych	sztuki	13	6

Opis zmian:

- RCO057** – Zmniejszenie wartości wskaźnika jest konsekwencją zmniejszenia alokacji w KI 077 Działania mające na celu poprawę jakości powietrza i ograniczenie hałasu (o ponad 298 tys. EUR, tj. 4,2%) i 082 Tabor czystego transportu miejskiego (o prawie 27,9 mln EUR, tj. 74,6%).

Podstawą oszacowania wartości wskaźnika jest wartość wskaźnika produktu: PLRO084 Liczba zakupionych jednostek taboru pasażerskiego w publicznym transporcie zbiorowym komunikacji miejskiej i metropolitarnej, która ulega zmniejszeniu (uzasadnienie wskazano poniżej).

Postulowane zmiany FEP w CS 2(viii) są konsekwencją pozyskania informacji o planowanych do realizacji projektach ujętych w strategiach (i projektach strategii) Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych (ZIT), w ramach których realizowana jest niemal całość interwencji (92%) programu FEP w obszarze mobilności miejskiej. Struktura interwencji wynika ze strategii zintegrowanych inwestycji terytorialnych, jest zgodna z Planami Zrównoważonej Mobilności Miejskiej (SUMP) i w najlepszy możliwy sposób odpowiada na lokalne potrzeby i wzywania wyrażone ww. dokumentach strategicznych. Sposób rozdysponowania środków udostępnionych partnerom w Miejskich Obszarach Funkcjonalnych (MOF), zgodnie z logiką instrumentu ZIT, jest przede wszystkim efektem zdecentralizowanego procesu identyfikacji potrzeb rozwojowych i współuczestnictwa w realizacji programu FEP.

Spośród 42 pomorskich miast, zamieszkiwanych przez 1,47 mln mieszkańców, transport miejski organizuje 25 miast, z czego 23 miasta wpisujące się w 9 MOF zostały objęte mechanizmem ZIT. Zdecydowana większość z nich organizując transport miejski sukcesywnie wymienia i unowocześnia tabor, dostosowując go zarówno do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, jak i wymogów ochrony środowiska. Poza autobusami, trolejbusami i tramwajami w województwie pomorskim istotną rolę w realizowaniu przewozów w ramach transportu miejskiego odgrywa kolej miejska obsługująca Obszar Metropolitalny.

Instytucja Zarządzająca zwraca uwagę, że niższe niż przewidywano zainteresowanie zakupem pojazdów zeroemisyjnych w ramach FEP nie oznacza, że pomorskie miasta rezygnują lub nie planują zakupu taboru zeroemisyjnego. Plany zakupowe organizatorów transportu miejskiego przewidują zakupy pojazdów niskoemisyjnych wsparte środkami dostępnymi z innych źródeł, w tym w szczególności Krajowego Planu Odbudowy i Zwiększania Odporności, Programu Fundusze

Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027, czy Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Zgodnie z informacjami pozyskanymi od organizatorów transportu, do 2029 r. pomorskie miasta planują zakup lub doposażenie w baterie litowo-jonowe (trolejbusy) ok. 200 autobusów i trolejbusów. Ponadto Samorząd Województwa Pomorskiego, poza przewidzianymi w ramach FEP Elektrycznymi Zespołami Trakcyjnymi (EZT), planuje pozyskać dofinansowanie dla zakupu kolejnych 12-20 pojazdów w ramach programu FEnKS. Samorząd Województwa współpracuje również z MFiPR w zakresie ukierunkowania środków z Społecznego Funduszu Klimatycznego, który ukierunkowany jest m.in. na ograniczenie ubóstwa transportowego. Jednym z analizowanych obszarów interwencji do ujęcia w Planie Społeczno-Klimatycznym dla Polski jest również zakup taboru autobusowego.

Ponadto, z posiadanych informacji dotyczących potencjalnych przedsięwzięć realizowanych w ramach instrumentu ZIT, wynika, iż w ramach FEP planowane są zakupy taboru o mniejszej pojemności niż założono pierwotnie podczas szacowania wskaźnika. Na podstawie ww. informacji zweryfikowano przyjętą pierwotnie średnią pojemność 1 szt. taboru (przyjęto, że wyniesie ona ok. 60 pasażerów).

W oparciu o powyższe, oszacowano, iż zmniejszona alokacja w KI 077 i 082 pozwoli docelowo na zakup taboru o łącznej pojemności 2 040 osób.

2. **PLRO084** – Zmniejszenie wartości wskaźnika jest konsekwencją zmniejszenia alokacji w KI 077 Działania mające na celu poprawę jakości powietrza i ograniczenie hałasu (o ponad 298 tys. EUR, tj. 4,2%) i 082 Tabor czystego transportu miejskiego (o prawie 27,9 mln EUR, tj. 74,6%).

Postulowane zmiany FEP w CS 2(viii) są konsekwencją pozyskania informacji o planowanych do realizacji projektach ujętych w strategiach (i projektach strategii) Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych (ZIT), w ramach których realizowana jest niemal całość interwencji (92%) programu FEP w obszarze mobilności miejskiej. Struktura interwencji wynika ze strategii zintegrowanych inwestycji terytorialnych, jest zgodna z Planami Zrównoważonej Mobilności Miejskiej (SUMP) i w najlepszy możliwy sposób odpowiada na lokalne potrzeby i wyzwania wyrażone ww. dokumentach strategicznych. Sposób rozdysponowania środków udostępnionych partnerom w Miejskich Obszarach Funkcjonalnych (MOF), zgodnie z logiką instrumentu ZIT, jest przede wszystkim efektem zdecentralizowanego procesu identyfikacji potrzeb rozwojowych i współuczestnictwa w realizacji programu FEP.

Spośród 42 pomorskich miast, zamieszkiwanych przez 1,47 mln mieszkańców, transport miejski organizuje 25 miast, z czego 23 miasta wpisujące się w 9 MOF zostały objęte mechanizmem ZIT. Zdecydowana większość z nich organizując transport miejski sukcesywnie wymienia i unowocześnia tabor, dostosowując go zarówno do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, jak i wymogów ochrony środowiska. Poza autobusami, trolejbusami i tramwajami w województwie pomorskim istotną rolę w realizowaniu przewozów w ramach transportu miejskiego odgrywa kolej miejska obsługująca Obszar Metropolitalny.

Według informacji pozyskanych od organizatorów transportu miejskiego w 2024 r. liczba pojazdów komunikacji miejskiej w województwie pomorskim wyniosła 1,38 tys. szt., z czego 30,8% stanowiły pojazdy zeroemisyjne. Instytucja Zarządzająca (IZ) podkreśla, iż uwzględnienie zmian postulowanych w ramach przeglądu śródkresowego FEP oznacza, że udział pojazdów zeroemisyjnych w liczbie pojazdów transportu miejskiego w regionie wzrośnie z 30,8% do 32,8%. To zaledwie o 0,5 pkt proc. mniej względem interwencji planowanej pierwotnie w FEP.

IZ zwraca uwagę, że niższe niż przewidywano zainteresowanie zakupem pojazdów zeroemisyjnych w ramach FEP nie oznacza, że pomorskie miasta rezygnują lub nie planują zakupu taboru zeroemisyjnego. Plany zakupowe organizatorów transportu miejskiego przewidują zakupy pojazdów niskoemisyjnych wsparte środkami dostępnymi z innych źródeł, w tym w szczególności Krajowego Planu Odbudowy i Zwiększania Odporności, Programu Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027, czy Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Zgodnie z informacjami pozyskanymi od organizatorów transportu, do 2029 r. pomorskie miasta planują zakup lub doposażenie w baterie litowo-jonowe (trolejbusy) ok. 200 autobusów i trolejbusów. Ponadto Samorząd Województwa Pomorskiego, poza przewidzianymi w ramach FEP Elektrycznymi Zespołami Trakcyjnymi (EZT), planuje pozyskać dofinansowanie dla zakupu kolejnych 12-20 pojazdów w ramach programu FEnIKS. Samorząd Województwa współpracuje również z MFiPR w zakresie ukierunkowania środków z Społecznego Funduszu Klimatycznego, który ukierunkowany jest m.in. na ograniczenie ubóstwa transportowego. Jednym z analizowanych obszarów interwencji do ujęcia w Planie Społeczno-Klimatycznym dla Polski jest również zakup taboru autobusowego.

Ponadto na podstawie informacji dotyczących potencjalnych przedsięwzięć realizowanych w ramach instrumentu ZIT, zweryfikowano przyjęty pierwotnie podczas szacowania wartości wskaźnika średni koszt dofinansowania 1 szt. taboru (przyjęto, iż średnia szacunkowa wartość dofinansowania wyniesie ok. 2,05 mln PLN).

W oparciu o powyższe, oszacowano, iż zmniejszona alokacja w KI 077 i 082 pozwoli docelowo na zakup 34 sztuk taboru.

3. **RCO058** – Zwiększenie wartości wskaźnika jest konsekwencją zwiększenia alokacji w KI 083 Infrastruktura rowerowa o blisko 53,3 mln EUR (tj. o 99,7%).

Postulowane zmiany FEP w CS 2(viii) są konsekwencją pozyskania informacji o planowanych do realizacji projektach ujętych w strategiach (i projektach strategii) Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych (ZIT), w ramach których realizowana jest niemal całość interwencji (92%) programu FEP w obszarze mobilności miejskiej. Struktura interwencji wynika ze strategii zintegrowanych inwestycji terytorialnych, jest zgodna z Planami Zrównoważonej Mobilności Miejskiej (SUMP) i w najlepszy możliwy sposób odpowiada na lokalne potrzeby i wzywania wyrażone ww. dokumentach strategicznych. Sposób rozdysponowania środków udostępnionych partnerom w Miejskich Obszarach Funkcjonalnych (MOF), zgodnie z logiką instrumentu ZIT, jest przede wszystkim efektem zdecentralizowanego procesu identyfikacji potrzeb rozwojowych i współuczestnictwa w realizacji programu FEP.

W województwie pomorskim zauważa się znaczny wzrost zainteresowania mobilnością aktywną, m.in. na skutek zmiany postaw wobec zdrowia (do czego przyczyniła się również pandemia COVID-19) oraz wzrostu świadomości ekologicznej i ekonomicznej mieszkańców. Z uwagi na rozwój tego kierunku mobilności, konieczna jest poprawa warunków do bezpiecznej komunikacji rowerowej.

Zarówno strategie ZIT, jak i SUMP powstawały po zatwierdzeniu przez Komisję Europejską programu FEP. Przewidywana interwencja jest zgodna z Regionalnym Planem Transportowym (RPT) – dokumentem spełniającym warunkowość podstawową z poziomu regionalnego, który w przypadku województwa pomorskiego w wyjątkowo precyzyjny sposób warunkuje możliwość interwencji w zakresie transportu i mobilności. Jednym z jego elementów jest załącznik nr 4 przedstawiający w postaci mapowej Koncepcję podstawowej sieci tras rowerowych o charakterze transportowym w Miejskich Obszarach Funkcjonalnych (MOF) w województwie pomorskim. W

powstanie RPT, w tym również koncepcji sieci tras rowerowych, zgodnie z wytycznymi JASPERS dotyczącymi Najlepszych praktyk w zakresie regionalnych planów transportowych zaangażowane było szerokie grono interesariuszy oraz mieszkańców, a dokument był konsultowany społecznie. Ponadto, w przypadku Metropolii Trójmiejskiej przebiegi tras rowerowych są zgodne z Planem Zrównoważonej Mobilności Miejskiej dla Obszaru Metropolitalnego Gdańsk – Gdynia – Sopot (SUMP), zaś w przypadku pozostałych Miejskich Obszarów Funkcjonalnych zachowano zgodność ze Strategiami ZIT, pełniącymi rolę innych dokumentów planowania mobilności przyjętych na obszarze, w którym realizowana jest inwestycja.

Na podstawie informacji dotyczących potencjalnych przedsięwzięć realizowanych w ramach instrumentu ZIT, zweryfikowano przyjętą pierwotnie średnią szacunkową wartość dofinansowania 1 km infrastruktury rowerowej (przyjęto, iż wyniesie ona ok. 1,93 mln PLN).

W oparciu o powyższe, oszacowano, iż zwiększenie alokacji w KI 083 pozwoli docelowo na wsparcie 175 km infrastruktury rowerowej.

4. **PLRO097** – Zmniejszenie wartości wskaźnika jest konsekwencją obniżenia alokacji w kategorii 081 Infrastruktura czystego transportu miejskiego (o blisko 32 mln EUR, tj. 47,9%).

Postulowane zmiany FEP w CS 2(viii) są konsekwencją pozyskania informacji o planowanych do realizacji projektach ujętych w strategiach (i projektach strategii) Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych (ZIT), w ramach których realizowana jest niemal całość interwencji (92%) programu FEP w obszarze mobilności miejskiej. Struktura interwencji wynika ze strategii zintegrowanych inwestycji terytorialnych, jest zgodna z Planami Zrównoważonej Mobilności Miejskiej (SUMP) i w najlepszy możliwy sposób odpowiada na lokalne potrzeby i wyzwania wyrażone ww. dokumentach strategicznych. Sposób rozdysponowania środków udostępnionych partnerom w Miejskich Obszarach Funkcjonalnych (MOF), zgodnie z logiką instrumentu ZIT, jest przede wszystkim efektem zdecentralizowanego procesu identyfikacji potrzeb rozwojowych i współuczestnictwa w realizacji programu FEP.

Na podstawie informacji dotyczących potencjalnych przedsięwzięć realizowanych w ramach instrumentu ZIT, zweryfikowano przyjętą pierwotnie średnią szacunkową wartość dofinansowania 1 węzła przesiadkowego (przyjęto, iż średnia szacunkowa wartość wsparcia wyniesie ok. 15,9 mln PLN).

W oparciu o powyższe, oszacowano, iż zmniejszona alokacja w KI 081 pozwoli docelowo na wsparcie 6 węzłów (założono, iż z ww. KI na wsparcie węzłów zostanie przeznaczona kwota ok. 22 mln EUR).

Tabela 19. Wskaźniki rezultatu

Nr identyfikacyjny	Wskaźnik	Jednostka miary	Wartość bazowa lub wartość odniesienia	Rok odniesienia	Cel końcowy (2029)	Cel końcowy po weryfikacji (2029)
RCR029	Szacowana emisja gazów cieplarnianych	tony równoważnika CO ₂ /rok	Obecna: 1 144 Po weryfikacji: 1 487	2021	1 013	1 317

Nr identyfikacyjny	Wskaźnik	Jednostka miary	Wartość bazowa lub wartość odniesienia	Rok odniesienia	Cel końcowy (2029)	Cel końcowy po weryfikacji (2029)
RCR064	Roczna liczba użytkowników infrastruktury rowerowej	użytkownicy/rok	Obecna: 262 000 Po weryfikacji: 108 500	2021	874 000	542 500

Opis zmian:

- RCR029** – Zmiana wartości wskaźnika jest konsekwencją zmiany wartości wskaźnika produktu: PLRO084 Liczba zakupionych jednostek taboru pasażerskiego w publicznym transporcie zbiorowym komunikacji miejskiej i metropolitarnej.

Ponadto, zastosowano aktualną wersję kalkulatora emisji CO₂ i zanieczyszczeń powietrza dostępnego na stronie internetowej Centrum Unijnych Projektów Transportowych (wersja dla projektów z perspektywy 2021-2027), który jest podstawą oszacowania wartości wskaźnika.

Instytucja Zarządzająca podkreśla, że uzyska się efekt w postaci obniżenia emisji proporcjonalny do pierwotnie założonego (ok. 11%).

Na potrzeby oszacowania wskaźnika założono, że: realizowane działania będą dotyczyły modernizacji floty, tj. zamiany pojazdów spalinowych na elektryczne lub CNG; jeden autobus może pokonywać dystans 36,5 tys. km rocznie; większość zakupionego taboru (60%) będą stanowiły autobusy elektryczne.

Na podstawie ww. kalkulatora emisji CO₂ przyjęto następujące zmienne: autobus spalinowy (kategoria EURO VI) – oszacowana emisja: 1,198 kg CO₂/km; autobus elektryczny – oszacowana emisja: 1,006 kg CO₂/km; autobus CNG – oszacowana emisja: 1,14 kg CO₂/km.

Oszacowano, iż: wartość bazowa emisji dla 1 autobusu spalinowego w ujęciu rocznym wyniesie 43,73 tony CO₂/rok; wartość docelowa emisji dla 1 autobusu elektrycznego w ujęciu rocznym wyniesie 36,72 tony CO₂/rok; wartość docelowa emisji dla 1 autobusu CNG w ujęciu rocznym wyniesie 41,61 tony CO₂/rok.

Wartość bazowa i docelowa wskaźnika została oszacowana na podstawie wartości wskaźnika produktu PLRO084 Liczba zakupionych jednostek taboru pasażerskiego w publicznym transporcie zbiorowym komunikacji miejskiej i metropolitarnej oraz przyjętych założeń.

Wartość bazowa wskaźnika stanowi iloczyn liczby autobusów, które zostaną wymienione oraz oszacowanej bazowej emisji dla 1 autobusu spalinowego. W związku z powyższym wartość bazową wskaźnika po weryfikacji określono na 1 487 ton równoważnika CO₂/rok.

Wartość docelowa wskaźnika stanowi iloczyn planowanej do zakupu liczby autobusów oraz oszacowanej docelowej emisji dla autobusu elektrycznego oraz dla autobusu CNG. Oszacowano, iż wartość docelowa wskaźnika wyniesie w odniesieniu do taboru zakupionego w ramach KI: 082 – 734,4 ton równoważnika CO₂/rok; 077 – 582,5 ton równoważnika CO₂/rok. W związku z powyższym wartość docelową wskaźnika po weryfikacji określono na 1 317 ton równoważnika CO₂/rok.

Szczegółowy opis szacowania wartości wskaźnika znajduje się w Raporcie metodycznym szacowania wartości wskaźników programu Fundusze Europejskie dla Pomorza 2021-2027.

2. **RCR064** – Pomimo wzrostu wartości wskaźnika produktu RCO058 Wspierana infrastruktura rowerowa, konieczne jest obniżenie wartości odpowiadającego mu wskaźnika rezultatu.

Postulowane zmiany FEP w zakresie CS 2(viii) są konsekwencją pozyskania informacji o planowanych do realizacji projektach ujętych w strategiach (i projektach strategii) Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych, w ramach których realizowana jest niemal całość interwencji (95%) programu FEP w obszarze infrastruktury rowerowej.

Zarówno strategie ZIT, jak i SUMP powstawały po zatwierdzeniu przez Komisję Europejską programu FEP. Przewidywana interwencja jest zgodna z Regionalnym Planem Transportowym (RPT) – dokumentem spełniającym warunkowość podstawową z poziomu regionalnego, który w przypadku województwa pomorskiego w wyjątkowo precyzyjny sposób warunkuje możliwość interwencji w zakresie transportu i mobilności.

Jedynie część spośród wskazanej do wsparcia w strategiach (i projektach strategii) ZIT w ramach FEP infrastruktury rowerowej będzie obciążona dużym ruchem. Długość infrastruktury rowerowej wskazanej w Strategii Rozwoju Ponadlokalnego do roku 2030 dla Obszaru Metropolitalnego Gdańsk-Gdynia-Sopot stanowi ok. kilkunastu procent łącznej długości infrastruktury wskazanej w strategiach ZIT. Zdecydowana większość długości infrastruktury będzie realizowana na terenie pozostałych Miejskich Obszarów Funkcjonalnych o zdecydowanie mniejszej liczbie mieszkańców i gęstości zaludnienia niż w obszarze metropolitalnym, a tym samym o niższym poziomie obciążenia ruchem. Z informacji dotyczących potencjalnych przedsięwzięć realizowanych w ramach instrumentu ZIT, wynika, iż średnia roczna liczba użytkowników 1 km wspartej infrastruktury rowerowej może wynieść ok. 3 100.

Wartość bazowa i docelowa wskaźnika została oszacowana na podstawie wartości wskaźnika produktu RCO058 Wspierana infrastruktura rowerowa oraz przyjętej średniej rocznej liczby użytkowników 1 km wspartej infrastruktury.

Przyjęto założenie, iż zdecydowaną większość (ok. 80%) wspieranej infrastruktury rowerowej będzie stanowiła infrastruktura nowo wybudowana.

W związku z powyższym wartość bazową wskaźnika po weryfikacji określono na 108 500 użytkowników/rok.

Wartość docelową wskaźnika po weryfikacji oszacowano na 542 500 użytkowników/rok.

Instytucja Zarządzająca podkreśla, że uzyska się efekt w postaci wzrostu rocznej liczby użytkowników wspartej infrastruktury rowerowej większy od pierwotnie założonego.

5(f) Wspieranie równego dostępu do dobrej jakości, włączającego kształcenia i szkolenia oraz możliwości ich ukończenia, w szczególności w odniesieniu do grup w niekorzystnej sytuacji, od wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem przez ogólne i zawodowe kształcenie i szkolenie, po szkolnictwo wyższe, a także kształcenie i uczenie się dorosłych, w tym ułatwianie mobilności edukacyjnej dla wszystkich i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami

Tabela 20. Wskaźniki produktu

Nr identyfikacyjny	Wskaźnik	Jednostka miary	Cel końcowy (2029)	Cel końcowy po weryfikacji (2029)
PLFCO01	Liczba dzieci objętych dodatkowymi zajęciami w edukacji przedszkolnej	osoby	28 700	20 500
PLFCO02	Liczba dofinansowanych miejsc wychowania przedszkolnego	sztuki	7 800	4 600

Opis zmian:

- PLFCO01** – Zmniejszenie wartości docelowej wskaźnika wynika ze wzmocnienia podejścia do tworzenia nowych miejsc w przedszkolach. Region od lat odbiega in minus od średnich krajowych w zakresie odsetka dzieci objętych edukacją przedszkolną. Szacunki zostały oparte na deklarowanych wartościach z wniosków o dofinansowanie w ramach dotychczas ogłoszonych dwóch naborów konkurencyjnych. W ramach pierwszego naboru, z którego wybrano 56 projektów, beneficjenci deklarują realizację wskaźnika w wysokości 11 911 osób. W ramach drugiego naboru na projekty zintegrowane z EFRR, z wniosków o dofinansowanie wynika, że beneficjenci deklarują realizację wskaźników na poziomie 1 321 osób. Wartość wskaźnika z dotychczasowych wniosków wynosi zatem 13 232 osób. Do tej pory zostało zaangażowanych 63,4% alokacji UE, a wskaźniki z deklarowanych umów/wniosków są na poziomie 49,05%. Obliczenia oparto na zasadzie proporcji – jeżeli 13 232 dzieci wsparto za 64% alokacji, to nowe 100% wynosiłoby 20 675 dzieci. Na podstawie powyższych wyliczeń wartość docelową wskaźnika na 2029 r. po weryfikacji szacuje się na bezpiecznym poziomie 20 500 osób.
- PLFCO02** – Zmniejszenie wartości docelowej wskaźnika wynika ze wzmocnienia podejścia do tworzenia nowych miejsc w przedszkolach, ale na obszarach o najtrudniejszej sytuacji w tym zakresie. Jednak gminy o szczególnie niskim odsetku dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w relacji do średniej wojewódzkiej (tzw. białe plamy) borykają się także ze złą kondycją finansów publicznych (w wielu z nich spadły dochody per capita) co przekłada się na zmniejszoną aktywność w pozyskiwaniu funduszy UE. Realizacja wsparcia w formule zintegrowanej także niesie ze sobą obniżenie wartości wskaźnika. Szacunki zostały oparte na deklarowanych wartościach z wniosków o dofinansowanie w ramach dotychczas ogłoszonych dwóch naborów konkurencyjnych. W ramach pierwszego naboru, z którego wybrano 56 beneficjenci deklarują realizację wskaźnika w wysokości 2 091 miejsc. W ramach drugiego naboru na projekty zintegrowane z EFRR, z wniosków o dofinansowanie wynika, że beneficjenci deklarują realizację wskaźników na poziomie 895 miejsc. Do tej pory zostało zaangażowanych 63,4% alokacji UE, a wskaźniki z deklarowanych umów/wniosków są na poziomie 49,05%. Obliczenia oparto na zasadzie proporcji – jeżeli 2 986 miejsc zrobiono za 64% alokacji, to nowe 100% wynosiłoby 4 665 miejsc. Z powyższych powodów wartość docelową wskaźnika na 2029 r. po weryfikacji szacuje się na bezpiecznym poziomie 4 600.

Tabela 21. Wskaźniki rezultatu

Nr identyfikacyjny	Wskaźnik	Jednostka miary	Wartość bazowa lub wartość odniesienia	Rok odniesienia	Cel końcowy (2029)	Cel końcowy po weryfikacji (2029)
PLFCR04	Liczba miejsc wychowania przedszkolnego, które funkcjonują przez co najmniej 24 miesiące po zakończeniu projektu	sztuki	4 100	2018	4 700	2 700

Opis zmian:

1. **PLFCR04** – W związku z obniżeniem wartości docelowej wskaźnika produktu Liczba dofinansowanych miejsc wychowania przedszkolnego, ulega zmianie jego rezultat. Pozostawiono wcześniejsze założenia. Z nowej szacowanej wartości docelowej wskaźnika (4 600) wyliczono 60% uzyskując cel końcowy wskaźnika rezultatu po weryfikacji na poziomie 2 700 sztuk.

3. Opis zmian, które nie wynikają z oceny przeglądu śródkresowego.

Priorytet 1. Fundusze europejskie dla konkurencyjnego i inteligentnego Pomorza

1. Wprowadzenie w CS 1 (i) preferencji dla regionalnych agend badawczych – wynika z faktu, że projekty obejmujące realizację prac B+R w ramach regionalnych agend badawczych nie stanowią odrębnego typu interwencji, lecz będą się mieścić we wszystkich typach działań opisanych w Programie. Preferencja przełoży się na kryteria wyboru projektów, stanowiąc efekt zachęty dla przedsiębiorców.
2. Uzupełnienie zakresu planowanych działań w CS 1 (i) w obszarze prac B+R wraz z komercjalizacją i wdrożeniem ich wyników o kategorię średnich przedsiębiorstw – dzięki temu wsparciem objęty zostanie cały sektor MŚP, w tym także średnie przedsiębiorstwa.
3. Przeformułowanie zapisów w CS 1 (i) o ochronie własności intelektualnej jako niezbędnego elementu prac B+R – dzięki temu ochrona własności intelektualnej stanowić będzie element szerszych projektów, a nie odrębny i samodzielny typ interwencji, a premiowane będą kompleksowe projekty obejmujące cały proces badawczy.
4. Przeformułowanie zapisów w CS 1 (i) dotyczących procesu przedsiębiorczego odkrywania i wsparcia klastrów – wynika to z faktu zdiagnozowania potrzeby wspierania nie tylko inicjatyw klastrowych, ale także tematycznych grup zadaniowych na wczesnym etapie rozwoju.
5. Usunięcie w CS 1 (i) preferencji dla działań promujących zaangażowanie w szczególności młodych kobiet w proces przedsiębiorczego odkrywania i pozostawienie zapisu o promowaniu zaangażowania kobiet bez względu na wiek – dzięki temu w procesie przedsiębiorczego odkrywania w ramach obecnych i przyszłych ISP uczestniczyć będą wszystkie kobiety bez względu na wiek.
6. Przeformułowanie zapisu w CS 1 (ii) w zakresie wymaganej pełnej dostępności online e-usług poprzez wprowadzenie zapisu o rozwijaniu e-usług już funkcjonujących na poziomie krajowym lub regionalnym (w zakresie funkcjonalnym, bezpieczeństwa i udostępnianych danych) – pozwoli to na rozszerzenie możliwości e-usług, które już funkcjonują na poziomie krajowym i regionalnym (np. Elektronicznej Platformy Gromadzenia, Analizy i Udostępniania Zasobów Cyfrowych o Zdarzenia Medycznych P1, platformy centralnego węzła infrastruktury informacji przestrzennej Geoportal, Pomorskiego e-Zdrowia).
7. W CS 1 (ii) wzmocniono kwotą 5 345 238 EUR kategorię 016, w ramach której przewiduje się realizację projektów z zakresu cyberbezpieczeństwa, cyfryzacji zasobów geodezyjnych i informacji przestrzennej, e-turystyki, pochodzącą z kategorii 019 (usługi e-zdrowia) i 172 (finansowanie krzyżowe). Przesunięcia te nie powodują zmiany alokacji ogółem na CS 1 (ii).
8. W CS 1 (iii) dodano preferencję dla projektów realizowanych przez nowo utworzone przedsiębiorstwa (start-upy), która wynika ze Strategii Inwestycyjnej dla instrumentów finansowych w FEP. Dokonano również przeformułowania brzmienia pozostałych preferencji w celu ich ujednoczenia.

9. W CS 1 (iii) zrezygnowano z kategorii 172 (finansowanie krzyżowe), która była przeznaczona na wsparcie działań skierowanych do pracowników zatrudnionych przez inwestorów w ramach kompleksowego wsparcia inwestorów – kwota 2 590 000 EUR została przeniesiona do kategorii 020. W ramach FEP przewiduje się komplementarne wsparcie pracowników w ramach EFS+ (CS 4 (g) w ramach BUR).
10. W CS 1 (i) wprowadzono zmiany techniczne w zakresie następujących wskaźników wynikające ze zmian nazw ich jednostek na LWK:

Tabela 22. Wskaźniki produktu

Nr identyfikacyjny	Wskaźnik	Jednostka miary
RCO001	Przedsiębiorstwa objęte wsparciem (w tym: mikro, małe, średnie, duże)	Było: sztuki Jest: przedsiębiorstwa
RCO002	Przedsiębiorstwa objęte wsparciem w formie dotacji	Było: sztuki Jest: przedsiębiorstwa
RCO003	Przedsiębiorstwa objęte wsparciem z instrumentów finansowych	Było: sztuki Jest: przedsiębiorstwa

Wskaźniki nie wymagają ponownego szacowania.

11. W CS 1 (iii) wprowadzono zmiany techniczne w zakresie następujących wskaźników wynikające ze zmian nazw ich jednostek na LWK:

Tabela 23. Wskaźniki produktu

Nr identyfikacyjny	Wskaźnik	Jednostka miary
RCO001	Przedsiębiorstwa objęte wsparciem (w tym: mikro, małe, średnie, duże)	Było: sztuki Jest: przedsiębiorstwa
RCO002	Przedsiębiorstwa objęte wsparciem w formie dotacji	Było: sztuki Jest: przedsiębiorstwa
RCO003	Przedsiębiorstwa objęte wsparciem z instrumentów finansowych	Było: sztuki Jest: przedsiębiorstwa
RCO004	Przedsiębiorstwa otrzymujące wsparcie niefinansowe	Było: sztuki Jest: przedsiębiorstwa

Wskaźniki nie wymagają ponownego szacowania.

Priorytet 2. Fundusze europejskie dla zielonego Pomorza

1. Uwzględnienie w ramach instrumentów finansowych w CS 2 (i) wsparcia projektów spółdzielni mieszkaniowych z wyłączeniem spółdzielni zlokalizowanych w miastach na prawach powiatu – wynika to z doświadczeń wdrażania analogicznego instrumentu w ramach RPO WP 2014-2020, a obecna demarkacja wspólnoty mieszkaniowej (region – spółdzielnie mieszkaniowe (kraj) nie zapewnia skutecznego osiągnięcia wskaźników potwierdzających poprawę efektywności energetycznej i może przyczynić się do utrzymania ubóstwa energetycznego poza dużymi ośrodkami miejskimi.
2. Doprecyzowanie w CS 2 (i) definicji indywidualnych źródeł ciepła jako kotłów lub pieców wytwarzających ciepło na potrzeby pojedynczego pomieszczenia lub lokalu w budynku oraz wykluczenie ze wsparcia wymiany źródeł ciepła innych niż zasilanych paliwem stałym kopalnym na źródła gazowe.
3. Doprecyzowanie w CS 2 (i), że możliwa będzie realizacja instalacji do oczyszczania biogazu w celu pozyskania biometanu.
4. Dokonano przeniesienia części alokacji (4 850 638 EUR) w ramach instrumentów finansowych na wsparcie instalacji OZE w przedsiębiorstwach z CS 2 (vi) do CS 2 (ii). Zmiany te spowodowały konieczność korekty podziału na kody interwencji w obu celach szczegółowych.
5. W CS 2 (vi) doprecyzowano, że w zakresie budynków przedsiębiorstw wymagany będzie audyt energetyczny, a nie audyt procesów energetycznych.
6. W CS 2 (v) wprowadzono zmiany techniczne w zakresie następujących wskaźników wynikające ze zmian nazw wskaźników na LWK:

Tabela 24. Wskaźniki produktu

Nr identyfikacyjny	Było	Jest
RCO032	Wydajność nowo wybudowanych lub zmodernizowanych oczyszczalni ścieków	Wydajność nowo wybudowanych lub zmodernizowanych instalacji oczyszczania ścieków
RCR041	Ludność przyłączona do ulepszonych zbiorowych systemów zaopatrzenia w wodę	Ludność przyłączona do udoskonalonych zbiorowych systemów zaopatrzenia w wodę

7. W CS 2 (vi) wprowadzono zmianę techniczną w zakresie następującego wskaźnika wynikającą ze zmiany nazwy jednostki na LWK:

Tabela 25. Wskaźnik produktu

Nr identyfikacyjny	Wskaźnik	Jednostka miary
RCO003	Przedsiębiorstwa objęte wsparciem z instrumentów finansowych	Było: sztuki Jest: przedsiębiorstwa

Priorytet 5. Fundusze europejskie dla silnego społecznie Pomorza (EFS+)

1. w CS 4(a) usunięto preferencję dla projektów obejmujących kompleksowe działania aktywizujące, dostosowane do indywidualnych potrzeb – wynika to z faktu, że każdy projekt dotyczący aktywizacji zawodowej będzie obligatoryjnie uwzględniał kompleksowość i indywidualne plany działań. Dodatkowo wprowadzono zmiany o charakterze redakcyjnym.
2. w CS 4 (g) w zakresie podnoszenia kompetencji kadr ochrony zdrowia wprowadzono zapis o kompleksowym i koordynowanym przez SWP sposobie realizacji interwencji – wynika to z zapisów Regionalnego Programu Strategicznego w zakresie bezpieczeństwa zdrowotnego i wrażliwości społecznej.
3. w CS 4 (k) wprowadzono zmiany techniczne w zakresie następujących wskaźników:

Tabela 26. Wskaźniki produktu

Nr identyfikacyjny	Wskaźnik	Jednostka miary	Cel końcowy (2029)	Cel końcowy po weryfikacji (2029)
PLKLC002	Liczba osób objętych usługami świadczonymi w społeczności lokalnej w programie	osoby	14 700	9 300
EECO12	Liczba osób z niepełnosprawnościami objętych wsparciem w programie	osoby	4 000	2 600
PLKLC001	Liczba osób objętych usługami w zakresie wspierania rodziny i pieczy zastępczej	osoby	-	5 300

1. **PLKLC002** – Zmiana ma charakter techniczny. Wskaźnik wymagał ponownego oszacowania ze względu na zmianę jego definicji. Definicja wskaźnika nie uwzględnia już osób objętych usługami w zakresie wspierania rodziny i pieczy zastępczej. W związku z tym, dotychczasowy cel końcowy został zdefiniowany poprzez dwa wskaźniki produktu, tj. Liczba osób objętych usługami świadczonymi w społeczności lokalnej w programie oraz Liczba osób objętych usługami w zakresie wspierania rodziny i pieczy zastępczej. Dotychczasowe wykorzystanie środków stanowi 57,6% dostępnej alokacji. W oparciu o planowany harmonogram naborów oraz zastosowanie instrumentów terytorialnych a także dotychczasowe doświadczenie wdrażania FEP, szacuje się, że wartość docelowa wskaźnika na 2029 r. po weryfikacji wyniesie 9 300 osób.
2. **EECO12** – Wskaźnik wymagał ponownego oszacowania w związku z koniecznością obniżenia wartości docelowej wskaźnika produktu Liczba osób objętych usługami świadczonymi w społeczności lokalnej w programie. Jest on bowiem składową powyższego wskaźnika. Zachowano takie samo podejście i proporcje.
3. **PLKLC001** – Wprowadzenie nowego wskaźnika wynika ze zmiany definicji wskaźnika produktu Liczba osób objętych usługami świadczonymi w społeczności lokalnej w programie. Dotychczasowy cel końcowy ww. wskaźnika został zdefiniowany przez dwa wskaźniki produktu. Dotychczasowe wykorzystanie środków stanowi 57,6% dostępnej alokacji. W oparciu o planowany harmonogram naborów oraz zastosowanie instrumentów terytorialnych a także

dotychczasowe doświadczenie wdrażania FEP, szacuje się, że wartość docelowa wskaźnika na 2029 r. wyniesie 5 300 osób.

Tabela 27. Wskaźniki rezultatu

Nr identyfikacyjny	Wskaźnik	Jednostka miary	Wartość bazowa lub wartość odniesienia	Rok odniesienia	Cel końcowy (2029)	Cel końcowy po weryfikacji (2029)
PLKLCR02	Liczba utworzonych miejsc świadczenia usług w społeczności lokalnej	sztuki	473	2020	2 800	1 700
PLKLCR06	Liczba utworzonych w programie miejsc świadczenia usług wspierania rodziny i pieczy zastępczej istniejących po zakończeniu projektu	sztuki	2 420	2024	-	1 000

1. **PLKLCR02** – W związku z koniecznością obniżenia wartości docelowej wskaźnika produktu PLKLCR02 Liczba osób objętych usługami świadczonymi w społeczności lokalnej w programie, ulega zmianie także wartość docelowa odpowiadającego mu wskaźnika rezultatu. Dotychczasowe wykorzystanie środków stanowi 57,6% dostępnej alokacji. W oparciu o planowany harmonogram naborów oraz zastosowanie instrumentów terytorialnych a także dotychczasowe doświadczenie wdrażania FEP, szacuje się, że wartość docelowa wskaźnika na 2029 r. po weryfikacji wyniesie 1 700 miejsc.
2. **PLKLCR06** – Dodanie niniejszego wskaźnika jest konsekwencją dodania wskaźnika produktu PLKLCR01 Liczba osób objętych usługami w zakresie wspierania rodziny i pieczy zastępczej. Dotychczasowe wykorzystanie środków stanowi 57,6% dostępnej alokacji. W oparciu o planowany harmonogram naborów oraz zastosowanie instrumentów terytorialnych a także dotychczasowe doświadczenie wdrażania FEP, szacuje się, że wartość docelowa wskaźnika na 2029 r. wyniesie 1 000 sztuk.

Priorytet 6. Fundusze europejskie dla silnego społecznie Pomorza (EFRR)

1. W CS 4 (ii) wprowadzono zmianę techniczną w zakresie wskaźnika produktu wynikającą ze zmian nazw wskaźników na LWK – wskaźnik nie wymaga ponownego szacowania:

Tabela 28. Wskaźnik produktu

Nr identyfikacyjny	Było	Jest
RCO066	Pojemność grup w nowych lub zmodernizowanych placówkach opieki nad dziećmi	Pojemność klas w nowych lub zmodernizowanych placówkach opieki nad dziećmi

2. W CS 4 (vi) doprecyzowanie, że obowiązek zapewnienia samofinansowania się wspartych obiektów nie dotyczy publicznej i ogólnodostępnej infrastruktury turystycznej tj. tras rowerowych, kąpielisk, szlaków kajakowych, pomostów żeglarskich infrastruktury turystyczno-

zdrowotnej – wynika to z faktu, że interwencja w tym obszarze obejmować będzie publiczną i ogólnodostępną infrastrukturę w otwartej przestrzeni i nie ma zasadności pobierania opłat z tytułu jej użytkowania.

3. W CS 4 (vi) usunięcie limitu 15% kosztów kwalifikowalnych wydatków na nową infrastrukturę drogową lub parkingową w ramach projektów dotyczących infrastruktury turystycznej, przy jednoczesnym doprecyzowaniu, że dotyczą poprawy dostępności dla osób ze szczególnymi potrzebami i podmiotów obsługujących ruch turystyczny – limit ten w zasadniczy sposób ogranicza możliwości przyszłych projektodawców w realizacji zadań służących zapewnieniu dostępności i bezpieczeństwa nowoutworzonej infrastruktury.
4. W CS 4 (vi) wprowadzono zmianę techniczną w zakresie wskaźników wynikającą ze zmiany nazwy jednostki wskaźnika RCR077 na LWK – wskaźnik nie wymaga ponownego szacowania:

Tabela 29. Wskaźnik rezultatu

Nr identyfikacyjny	Wskaźnik	Jednostka miary
RCR077	Liczba osób odwiedzających obiekty kulturalne i turystyczne objęte wsparciem	Było: osoby odwiedzające/rok Jest: odwiedzający/rok

Priorytet 7. Fundusze europejskie dla Pomorza bliższego obywatelom

W CS 5 (i) usunięcie limitu 15% kosztów kwalifikowalnych dla inwestycji w elementy infrastruktury drogowej (w tym parkingi) i zastrzeżenia, że muszą one stanowić komponent projektu – zapis ten ogranicza możliwość realizacji kompleksowych projektów w ramach Innych Instrumentów Terytorialnych i dyskryminuje dostęp osób z niepełnosprawnościami.